

**Қазақстан Республикасы
Экология және табиғи ресурстар министрлігі
Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитеті**

**ҚР ЭТРМ Орман шаруашылығы
және жануарлар дүниесі комитетінің**

«___» _____ 20___ г. № _____

бұйрығымен бекітілген

**ҮСТІРТ МЕМЛЕКЕТТІК ТАБИҒИ ҚОРЫҒЫН
2024-2028 ЖЫЛДАРҒА АРНАЛҒАН
БАСҚАРУ ЖОСПАРЫ**

Жаңаөзен қаласы, 2023 ж.

ОРЫНДАУШЫЛАР ТІЗІМІ

1.	Нурмухамбетов Ж.Э.	Үстірт МТҚ-ның директорының ғылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары
2.	Агиев М.	Үстірт МТҚ-ның директорының орынбасары
3.	Абиев А.	Заңгер
4.	Мамаев К.М.	Табиғи кешендерді және объектілерді қорғау бөлімінің басшысы
5.	Устадов Ж.А.	Ғылым, ақпарат және мониторинг бөлімінің басшысы
6.	Бекмагамбетова Э.Н.	Экологиялық ағарту және туризм бөлімінің басшысы
7.	Бисембаева Б.Д.	Бас есепші
8.	Есенгельдиев Е.	Бас экономист
9.	Сактаганова Г.	Мамандар жөніндегі инспектор

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	6
1. Ағымдағы жағдайды талдау	7
1.1. Үстірт МТҚ жалпы сипаттамасы.....	7
1.1.1. ҮМТҚ-ның заңдық мәртебесі және құрылу тарихы.....	8
1.1.2. ҮМТҚ-ның құрылу мақсаты.....	9
1.1.3. ҮМТҚ-ның орналасқан жері, аумағы және бару мүмкіндігі.....	9
1.1.4. ҮМТҚ-ның физико-географиялық ерекшеліктерінің сипаттамасы.....	10
Климаты.....	10
Рельеф.....	11
Геологиясы.....	11
Топырақ.....	13
Гидрологиясы.....	14
1.1.5. ҮМТҚ-ның биологиялық алуантүрлілігі.....	16
Өсімдіктер дүниесі.....	16
Жануарлар дүниесі.....	18
1.1.6. ҮМТҚ-дағы тарихи-мәдени нысандардың сипаттамасы.....	21
1.1.7. ҮМТҚ шекарасы мен функционалдық аймақтарға бөлінуі.....	22
1.1.8. ҮМТҚ-да жерді пайдалану ерекшеліктері.....	23
1.2. Аймақтың әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктері.....	23
1.2.1 Аймақтың әлеуметтік-экономикалық жағдайы.....	24
Көлік-коммуникация жүйесі.....	24
Демография, халықтың жұмыспен қамтылуы және халықтың табыс көзі...24	
Аймақ үшін ҮМТҚ-ның әлеуметтік-экономикалық маңызы.....	24
1.2.2.Мүдделі тараптар мен олардың ҮМТҚ-ның басқару жұмыстарына қатысуы.....	25
1.2.3. ҮМТҚ-ның табиғи ресурстарына қатысты жергілікті тұрғындар мен қорық арасындағы бар және ықтимал қайшылықтар	26
2019-2023 жж. Басқару жоспарының анализі.....	26
2. Жоспарланған бесжылдық кезеңге ҮМТҚ міндеттерінің негіздемесі	31
2.1. ҮМТҚ әкімшілік-шаруашылық сипаттамасын қарастыру, өзекті мәселелерді анықтау және жоспарланған бесжылдық кезеңге мақсаттарды белгілеу.....	31
2.1.1. Кадрлық ресурстың сипаттамасы.....	31
2.1.2. ҮМТҚ инфрақұрылымы.....	32
2.1.3. ҮМТҚ материалдық техникалық жағдайы.....	33

2.1.4. Жоспарланған бесжылдық кезеңге ҮМТҚ-ның әкімшілік-шаруашылық міндеттері.....	43
2.2. ҮМТҚ ағымдағы (негізгі) сипаттамасы, өзекті мәселелерді анықтау және жоспарланған бесжылдық кезеңге мақсаттарды белгілеу.....	44
2.2.1. Аумақты қорғау, өрт қауіпсіздігін, табиғи кешендер мен объектілерді сақтау және қалпына келтіруді қамтамасыз ету бойынша ҮМТҚ қызметінің сипаттамасы.....	44
2.2.2. ҮМТҚ ғылыми жұмыстарды дамыту бойынша қызметі мен міндеттерінің сипаттамасы	46
2.2.3. ҮМТҚ экологиялық ағарту және мақсатты топтармен жұмыстары бойынша қызметі мен міндеттерінің сипаттамасы.....	50
2.2.4. Экологиялық туризм және рекреацияны дамыту бойынша ҮМТҚ қызметі мен міндеттерінің сипаттамасы.....	54
2.2.5. Шектеулі шаруашылық қызметті жүргізу бойынша ҮМТҚ қызметі мен міндетінің сипаттамасы.....	56
2.3. ҮМТҚ жоспарланған кезеңге арналған басым құндылықтары, қауіп-қатерді анықтау және басым құндылықтарды басқару бойынша міндеттерді белгілеу.....	56
2.3.1. Жоспарланған бесжылдық кезеңге арналған ҮМТҚ басым құндылықтарын анықтау.....	56
2.3.2. ҮМТҚ басым құндылықтарының жай-күйінің теріс әсерлерінің қауіп-қатерлері мен себептері.....	57
2.3.3. Ағымдағы мақсатты көрсеткіштермен қоса алғандағы басым құндылықтардың жай-күйінің көрсеткіштері.....	58
2.3.4. Жоспарланған бесжылдық кезеңге арналған ҮМТҚ басым құндылықтарын басқару міндеттері.....	58
3. Іс-шаралар жоспары және жоспарланған бесжылдық басқару кезеңіне қажетті бюджет.....	59
3.1. Іс-шаралар.....	59
3.1.1. Әкімшілік және экономикалық мақсаттарға жетудегі іс-шаралар....	59
3.1.2. ҮМТҚ ағымдағы (негізгі) қызметінің мақсаттарына жетудегі іс-шаралары.....	60
3.1.3. Басым құндылықтарды басқару бойынша ҮМТҚ мақсаттарына жетудегі іс- шаралар.....	62
3.2. Бюджет.....	63
3.2.1. Жоспарланған бесжылдық кезеңге арналған бюджет.....	63
3.2.2. Нақты шығыстар бойынша әрбір жоспарланған жылға арналған бюджет.....	65
3.2.3. Басқару жоспарының әрбір жылына күнтізбелік жоспары бар жылдық бюджет.....	74
3.2.4. Басқару жоспарын жүзеге асыру үшін қаржылық ресурстарды жұмылдыру жоспары.....	81
4. ҮМТҚ Басқару жоспарының орындалысын бақылау.....	81

4.1. Басқару жоспарының орындалысы бойынша жыл сайынғы мониторинг жоспары.....	81
4.1.1. Мониторинг жоспары.....	82
4.1.2. Жоспарланған мақсаттарға жетудің жыл сайынғы бағалануы.....	84
4.1.3. Қаржы ресурстарын жұмылдыру мен игеру бойынша жыл сайынғы мониторинг.....	86
5. ҮМТҚ Басқару жоспарын іске асыру тиімділігін бағалау.....	87
5.1. Әкімшілік шаруашылық мақсаттардың орындалысын бағалау.....	87
5.2. Ағымдағы (негізгі) мақсаттардың орындалысын бағалау.....	89
5.3. Басым құндылықтар бойынша ҮМТҚ мақсаттарына жетуді бағалау...	90
5.4. Қаржы ресурстарын тарту және игеру бойынша бағалау.....	90
5.4.1. ҮМТҚ мемлекеттік бюджеттен қаржыландыруды талдау.....	90
5.4.2. ҮМТҚ мемлекеттік бюджеттен тыс көздерден қаржыландыруды талдау.....	90
5.4.3. Басқару жоспарын орындау үшін әртүрлі көздерден қаржы ресурстарын жұмылдыруды талдау.....	91
5.4.4. Гендерлік талдау.....	91
ҚОСЫМШАЛАР.....	92
ТАҚЫРЫПТЫҚ КАРТАЛАР.....	116

КІРІСПЕ

Үстірт мемлекеттік табиғи қорығының Басқару жоспары «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» Заңға сәйкес және Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрінің 2022 жылғы 4 қазандағы бұйрығымен бекітілген табиғатты қорғау ұйымын басқару жоспарын әзірлеу қағидаларына сәйкес жасалған.

Бұл басқару жоспары 5 бөлімнен тұрады: ағымдағы жағдайды талдау, жоспарланатын бес жылдық кезеңге арналған ерекше қорғалатын табиғи аумақтың міндеттерін негіздеу, іс-шаралар жоспары және жоспарланған бес жылдық басқару кезеңіне қажетті бюджет, ЕҚТА басқару жоспарын іске асыру мониторингісі, ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды басқару жоспарын іске асырудың тиімділігін бағалау, мұнда ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың биоәртүрлілігінің жағдайын жақсарту мақсатында жануарлар мен өсімдіктердің сирек кездесетін және жойылып бара жатқан түрлерінің популяцияларын, өсімдіктер қауымдастығын және басқа да құнды табиғи объектілерді сақтау, ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізу міндеттері қарастырылады.

Ұсынылған Басқару жоспары қазіргі заманғы әлеуметтік-экономикалық жағдайларды ескере отырып әзірленген және халықаралық экологиялық институттардың әзірлемелерінің тәжірибесіне негізделген. Оған «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы», «Жануарлар дүниесін қорғау және пайдалану туралы» заңдар, биологиялық әртүрлілікті сақтаудың ұлттық стратегиясы және Қазақстандағы ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың қызметін реттейтін басқа да құжаттар негіз болды. Қазіргі уақытта қорық қызметі уәкілетті орган бекіткен Қорық туралы ережемен айқындалады. Қазақстан Республикасы Экология және табиғи ресурстар министрлігінің Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитеті уәкілетті орган болып табылады.

Басқару жоспарын әзірлеу кезінде бізге Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің сарапшылары мен БҰҰ ДБ сарапшылары қолдау көрсетті. Басқару жоспарын әзірлеу барысында Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы қызметкерлері Атырау қаласында «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды басқару жоспарын әзірлеу» тақырыбында оқудан өтті.

Басқару жоспары қорықты дамытудың негізгі бағыттарын және оларды іске асыру тетіктерін анықтайды. Басқару жоспарын дайындау бойынша барлық жұмыстар негізгі әзірлеу тобының мүшелері арасындағы тығыз өзара іс-қимылға және мемлекеттік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының мүдделі тараптарын жоспарлауға тартуға негізделген ұжымдық шығармашылық процесс болды.

Сонымен қатар, құжатта БЖ бөлімдерін ашатын карталар мен қосымша материалдардан тұратын ҚОСЫМШАЛАР бөлімі бар.

Бұл Үстірт МТҚ Басқару жоспары 2024-2028 жылдарға арналған.

1. Ағымдағы жағдайды талдау

1.1. ҮМТҚ жалпы сипаттамасы

Маңғыстау облысы мен Арал-Каспий су алабының экожүйелерін сақтаудағы Үстірт қорығының маңыздылығын бағалау үшін, ең алдымен, оның 2006 жылғы "Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы" Қазақстан Республикасының Заңымен қорықтар үшін айқындалған міндеттерді қаншалықты тиімді шеше алатынын айқындау қажет.

- 1) мемлекеттік табиғи қорық пен оның қорғау аймағының биологиялық әртүрлілігін қорғау және қалпына келтіру режимін қамтамасыз ету;
- 2) «Табиғат жылнамасын» жүргізуді қоса алғанда, экологиялық жүйелерді, мемлекеттік табиғи-қорық қоры объектілерін зерттеу және олардың мониторингі бойынша ғылыми зерттеулерді ұйымдастыру және жүргізу;
- 3) экологиялық-ағарту қызметін жүргізу;
- 4) мемлекеттік табиғи қорықтың экологиялық жүйелеріне зиян келтіруі мүмкін шаруашылық және өзге де объектілерді орналастыру жобалары мен схемаларына мемлекеттік экологиялық сараптамаға қатысу;
- 5) мемлекеттік табиғи қорық пен оның қорғау аймағының аумағын экологиялық-ағартушылық, ғылыми және шектеулі туристік мақсаттарда пайдалануды реттеу.
- 6) бұдан басқа, "Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда орналасқан ғимараттар (құрылыстар мен ғимараттар), тарихи-мәдени және басқа да жылжымайтын мүлік объектілері жедел басқару құқығындағы табиғат қорғау мекемелеріне беріледі".

Мемлекеттік мүдделер ЕҚТА-дан 2006 жылғы "Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы" Заңның талаптарын орындауда ғана емес, сонымен қатар Қазақстан Республикасы Президентінің 2003 жылғы 3 желтоқсандағы № 1241 Жарлығымен мақұлданған Қазақстан Республикасының 2004-2015 жылдарға арналған экологиялық қауіпсіздік тұжырымдамасында айқындалатын стратегиялық міндеттерді орындауға қатысуын талап етеді. Бұл ретте ЕҚТА-ның: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 19 ақпандағы № 162 қаулысымен бекітілген "Қазақстан Республикасының Қоршаған ортаны қорғаудың 2008-2010 жылдарға арналған" бағдарламасы, "Су ресурстарын, жануарлар дүниесін сақтау және ұтымды пайдалану, ерекше қорғалатын табиғи аумақтар желісін дамыту жөніндегі бағдарлама", Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 8 қазандағы № 914 Қаулысымен бекітілген 2009-2011 жылдарға арналған "Мәдени мұра" стратегиялық ұлттық жобасының Тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 6 қарашадағы № 1016 қаулысымен мақұлданған қолданыстағы және әзірленіп жатқан мемлекеттік бағдарламаларды іске асырылуы маңызды болып табылады. Осылайша, біздің қоғамның дамуының тарихи бағыты Н.Ф. Реймерс пен Ф.Р. Стилмарк (1978) тұжырымдамасының дұрыстығын растайды: "Әр физикалық-географиялық ауданда қорық болуы керек емес, әр ауданда табиғи тепе-теңдікті қамтамасыз ететін табиғи қорғалатын табиғи аумақтар жүйесі болуы керек деп айту дұрысырақ... біз мұражай-эталондық тұжырымдамадан емес, басқарушылық-табиғатты қорғау тұжырымдамасынан бастаймыз; өліп жатқан табиғаттың стандарты емес, біз қорықтарда қалпына келтірілетін үлгіні көреміз; әртүрлі типтегі және бағыныштылықтағы хаотикалық түрде жиналатын ЕҚТА желілерінің кездейсоқ жиынтығы емес, адамзат қоғамының қажеттіліктеріне сәйкес экологиялық тепе-теңдік пен қоршаған ортаны басқаруға қабілетті біртұтас, мақсатты жүйені айту керек".

Бұдан шығатыны, Үстірт қорығы мен Арал-Каспий суайрығы мен Маңғыстау облысының ЕҚТА желісінде: биоәртүрлілікті сақтау, жердің шөлейттенуіне және тозуына қарсы күрес, су ресурстарын сақтау және ұтымды пайдалану сияқты жаһандық және өңірлік экологиялық проблемаларды шешуге қатысуы тиіс. Осыған байланысты қорықтың рөлі жекелеген аумақты және оның биоәртүрлілігін экожүйелердің жаһандық деградациясы аясында арал түрінде сақтау әрекеті ретінде емес, ең алдымен Арал-Каспий

суайрығының экологиялық тепе-теңдігін сақтауға бағытталған аймақтың ЕҚТА жүйесінің жетекші құрамдас бөлігі ретінде қарастырылуы керек.

Үстірт қорығы үшін «Бастапқы мақсаттар мен міндеттер» Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің 1984 жылғы 12 шілдедегі "Үстірт мемлекеттік қорығын ұйымдастыру туралы" № 294 Қаулысында айқындалды. Олар "табиғи экожүйелердегі процестердің табиғи ағымын анықтау; оңтүстік-батыс шөл экожүйесіне тән тірі организмдердің генетикалық қорын сақтау және қалпына келтіру. Негізгі міндеттері: қорықты қорғаудың абсолютті режимін қамтамасыз ету; флора мен фауна өкілдерін түгендеу мақсатында кешенді стационарлық көпжылдық зерттеулерді ұйымдастыру; өсімдіктер мен жануарлардың биологиясы мен экологиясын зерттеу; "Табиғат жылнамасын" жүргізу; Арал-Каспий өңірінің сирек кездесетін түрлерінің санын қалпына келтіру". Үстірт қорығын ұйымдастырудың мақсаты - комиссияның ұсыныстарында айтылғандай, "табиғи кешендерді, оның ішіндегі Қазақстанның Қызыл кітабына енгізілген, Батыс өңірдегі шөл және шөлейт аймақтың өсімдіктері мен жануарларының түрлерін қорғау және сақтау. Өсімдіктерден-майда қатыран, берік сүттіген, хиуа сораңы, кәдімгі жұмсақ жеміс, бор рияңы түрлерін қорғаудың маңызы зор. Ал, жануарлар ішінде – үстірт арқары (үстірт жабайы қойы), қаракүйрық, бүркіт, жұртшы, жыланжегіш қыран, ителгі, сабаншы, қаракұлақ, сонымен қатар басқа да өсімдіктер мен жануарлар түрлерін қорғаудың басымдылығы айтылған.

Мұндай талдаудың объективті критерийлері ретінде Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман және аңшылық шаруашылығы комитеті Төрағасының 2007 жылғы 15 ақпандағы № 67 бұйрығымен бекітілген "Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды құрудың немесе кеңейтудің жаратылыстану-ғылыми және техникалық-экономикалық негіздемелерінің жобаларын әзірлеу қағидаларында" айқындалатын нормативтерді пайдалану орынды. Өйткені, ЕҚТА-ның жаратылыстану-ғылыми негіздемелерінің жобалары қарастырылатын критерийлер қолданыстағы ЕҚТА-ны бағалауға да жарамды. Осы ережелерден жобаланған қорық (және басқа ЕҚТА) үшін мыналар анықталуы керек:

- 1) жобалау аумағының табиғи кешендерінің және онда орналасқан мемлекеттік табиғи-қорық қорының объектілерінің бірегейлігі, маңыздылығы және репрезентативтілігі;
- 2) зерттелетін аумақтағы әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың жай-күйін бағалау;
- 3) зерттелетін аумақтағы экологиялық жүйелер мен мемлекеттік табиғи-қорық қоры объектілерінің жай-күйі, оларды сақтау, қорғау, қалпына келтіру және пайдалану жөніндегі тәуекелдер, қатерлер және шаралар;
- 4) ерекше қорғалатын табиғи аумақтың ұсынылатын санаттары мен түрі;
- 5) ұсынылатын шекаралар, алаңдар, сондай-ақ функционалдық аймақтар оларды қорғау және пайдалану режимдері.

1.1.1. Үстірт МТҚ заңдық мәртебесі және құрылу тарихы

«Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ - табиғатты қорғау және ғылыми мекеме мәртебесі бар, қызметтік мақсаты өзінің аумағындағы табиғи процестер мен құбылыстардың табиғи барысын, өсімдіктер мен жануарлар дүниесі объектілерін, өсімдіктер мен жануарлардың жекелеген түрлері мен қауымдастықтарын, әдеттегі және бірегей экологиялық жүйелерді сақтау мен зерделеу, оларды қалпына келтіру болып табылатын ерекше қорғалатын табиғи аумақ. («Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» Заңның 7-тарауы, 39-бабы). Қолданыстағы заңнамаға сәйкес Үстірт МТҚ республикалық және халықаралық маңызы бар ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жоғары санатына жатады.

Қазақстанның оңтүстік-батысында қорық құру туралы ұсынысты ХХ ғасырдың басында В.П. Семенов-Тянь-Шаньский тұжырымдаған. 1960 жылдары б.ғ.д. А.А. Слудскийдың басшылығымен Қазақ КСР Зоология Институтының Арал-Каспий өңірінде

кешенді экспедиция жұмыстары жүргізілді. Зерттеу жұмыстарының қорытындысы бойынша, бұл жерлерде мұнай кенорындарының жылдам игерілуіне, құбыр желілерін салу, жолдар төсеуге байланысты, Маңғышлақ-Үстірттің физика-географиялық шөлді аймағында жануарлар мен өсімдіктер дүниесін қорғау үшін қорық құрудың орындылығы туралы ұсыныс жасалды. Үстіртте жануарлар мен өсімдіктердің сирек кездесетін түрлерін сақтап қалу мақсатында қорық құрудың қажеттілігі туралы Қазақ КСР-ның Қызыл кітабында айтылған.

Үстірт жонының Кендірлі және Көкесем шатқалдарында ауданы 500 мың гектар болатын қорық құру бойынша ұсыныс Қазақ КСР-ы Ғылым Академиясымен ең бірінші 1974 жылы ұсынылған, алайда бұл ұсыныс қолдау таппады.

Тура сол 1978 жылы Қазақ АСР Ғылым Академиясының «Қазақстандағы қорық ісінің ғылыми негіздемелері» комиссиясы ешқандай кідіріссіз Қазақстанда он бір қорық, соның ішінде - Үстірт қорығын құру туралы ұсыныс жасады. Комиссияның ұсынысында айтылғандай Үстірт қорығын құрудың мақсаты: көптеген түрлері Қазақ КСР мен КСРО Қызыл кітаптарына енген оңтүстік аймақ шөлдеріндегі жануарлар мен өсімдіктердің түрлерін, табиғи кешендерді сақтап, қорғау. Бұл ұсыныстар Ғылым Академиясы, Қазақ АСР-ның Министрлер Кеңесінің қорықтар мен аңшылық шаруашылығы Бас басқармасы, Қазақ КСР Мемлекеттік жоспарлау тараптарынан қолдау тапты. Қорыққа Көкесем шатқалы мен Қарамая тауын міндетті түрде қосу ұсынылды. Қорықтың аумағы меридиандық бағытта (солтүстіктен оңтүстікке қарай) созылық келіп, жан-жағы 40x64 км болатын тікбұрышты пішін құру керек болды. Алайда, бұған дейінгі қорық құру туралы барлық келісімдерден кейін, Үстірт қорығы аумағы Қазақстанның ғалымдарымен ұсынылған көлемнен кішірейіп қана қалмай, оның аумағы да басқаша пішінге ие болды. Қорықтың ауданы 223,3 мың га-ға қысқарды, Көкесем шатқалы да фрагментарлы ғана еніп, ал Үстірт жонының өзі тек ұшпа шыңдарының жолақтарымен ғана берілген. Бірқатар мамандардың ойынша, ҮМТҚ-ның қазіргі кездегі орналасқан жері мен пішіні оған Арал – Каспий суайрығы кешенінің негізгі шөлді типтерінің біреуін де толық көрсете алмайды.

Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы 1984 жылы 12 шілдеде Қазақ КСР-ны Министрлер Кеңесінің № 294 қаулысымен Маңғыстау облысының Ералы (қазіргі Қарақия ауданы) ауданында ұйымдастырылып, оған жалпы ауданы 223342 га жер берілді. 1987 ж. 18 маусымдағы Ералы аудандық ұлттық депутаттар кеңесінің № 188 шешімімен ҮМТҚ-ның шекарасы бойымен шектеулі шаруашылық қызметі бар 1,5 километрлық күзету аймағы ұйымдастырылды.

1.1.2. Үстірт МТҚ құрылу мақсаты

Үстірт мемлекеттік табиғи қорығын құрудың мақсаты – табиғи экожүйелердегі процестердің табиғи барысын стандарттау. Оңтүстік-батыс шөлді аймақтарына тән тірі ағзалардың генетикалық қорын сақтау және қалпына келтіру.

1.1.3. Үстірт МТҚ-ның орналасқан жері, аумағы және бару мүмкіндігі

Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы Маңғыстау облысы Қарақия ауданы аумағында Үстірт платосының оңтүстік-батыс бөлігінде орналасқан. Қорық аумағы меридиандық бағытта ең кең бөлігінде 43 км (54° 09'-дан 54° 55' шығыс бойлыққа дейін), ендік бағытында 95 км (42° 34'-дан 43° 23' солтүстік ендікке дейін) созылып жатыр. Маңғыстау облысының аумағы, Үстірт мемлекеттік табиғи қорығын қоса алғанда, Гринвич меридианынан IV уақыт белдеуінде орналасқан. Осы белдеудің Астана уақытынан уақыт айырмасының шамасы минус бір сағат. Қорықтың жалпы ауданы 223 342 га құрайды. Қорықтың ең биік нүктесі Үстірттің батыс шыңдарындағы Көкесем құдығы ауданында (теңіз деңгейінде+340 м), ең төменгі нүктесі Кендірлі сорының солтүстік бөлігінде (-52 м).

Қорықтың әкімшілік ғимараты Жаңаөзен қаласында орналасқан. Қорық әкімшілігіне ең жақын шекара нүктесі 130 км және облыс орталығы Ақтау қаласы 150 км жерде орналасқан. Қорық аумағына Жаңаөзен қаласынан Қызылсай ауылынына (22 км), әрі қарай Бекет Ата грейдерімен (94 км), содан кейін шығысқа қарай Балуанияз Ата қорымына дейін (40 км), қорымнан 1,5 км жерде Мәмекқазған кордоны орналасқан. Қорықтың оңтүстік шекарасына Жаңаөзен қаласынан Құланды ауылына (15 км), әрі қарай Кендірлі-Қаясан дөңі арқылы қорықтың кордоны орналасқан Өнере жеріне дейін (120 км). Қорық аумағына ең жақын орналасқан елді мекен Аққұдық ауылы (30 км). Жаңаөзен қаласына көлік жолымен немесе теміржол арқылы Ақтау қаласынан баруға болады. Облыс орталығы Ақтау қаласында теңіз порты, теміржол бекеті, автовокзал және халықаралық әуежай бар. Баку, Стамбул, Мәскеу шетел қалаларымен және Қазақстан бойынша Астана (3 сағат ұшу шамасында), Алматы (3 сағат ұшу шамасында), Ақтөбе, Атырау, Орал қалаларымен байланыс бар.

1.1.4. Үстірт МТҚ-ның физико-географиялық ерекшеліктерінің сипаттамасы

Климаты

ҮМТҚ орналасқан өңір ауа-райы жағдайлары бойынша континенталды оңтүстік-тұрандық шөлді аймағына жатады. Аумақтың ауа-райы айтарлықтай мезгілдік және тәуліктік ауытқулары бар, күрт құбылмалы, жазы – құрғақ ыстық, қысы – қары аз, суық. Ол ұзаққа созылған аптап ыстықпен (160–170 күн), біршама қысқа әрі қарсыз қыспен (90 күннен аз), қысқа мерзімді көктем мен күзімен (45–60 күн), жылдың ұзақ бөлігінде құрғақ, ашық ауа-райының басымдылығымен сипатталады. Ауаның температурасының жоғары, ылғалдылығының төмендігі, атмосфералық жауын-шашынның аздығы мен қатты булану аймақтың ауа-райының нағыз құрғақшылығын көрсетеді. Бұл жағдайларға байланысты, көктем мен жаздың басына сәйкес келетін, ұзаққа созылмайтын өсіп-өну мерзімдері анықталады, бірақ, өсімдіктердің тіршілігінде бұл біршама ұзақ, тыныш мезгіл. Мамыр айының екінші онкүндігінен бастап эфемерлердің, ал маусымның екінші онкүндігінен бастап бұталардың күйіп кетуі басталады.

Көпжылдық орташа бақылаулар бойынша (қорық шекарасынан 15 км жерде Қарынжарық ойпатында орналасқан Аққұдық ауылындағы метеостанцияның мәліметтері) ҮМТҚ ауданына келесі ауа-райы көрсеткіштері тән:

Жылдық орташа температура $+11,4^{\circ}\text{C}$, ең суық (қаңтар) айдағы орташа температура $-5,5^{\circ}\text{C}$, ең жылы (шілде) $+28,6^{\circ}\text{C}$. Температураның абсолюттік максимумы $+47^{\circ}\text{C}$, абсолютті минимум -34°C . Аймақтың өзіндік ерешелігі жаз мезгілі бойында жоғарғы температуралардың ($+25-29^{\circ}\text{C}$) тұрақтылығы болып табылып, соның әсерінен жер бедерінің, топырақтың температурасы $+60-70^{\circ}\text{C}$ дейін қызады. Жылы мезгіл температурасының басқа ерекшелігі – күндізгі және түндегі ауа температурасының $26-28^{\circ}\text{C}$ дейін жететін үлкен айырмашылығы. Аязды емес мезгіл – 190 күн.

Жылдың суық мезгілінде шығыс және оңтүстік-шығыс бағыттарының желдері басым, мамыр айынан бастап, олар солтүстік және солтүстік-батысқа ауысады. Желдің жылдық орташа жылдамдығы 2,9 дан бастап, 6,9 м/с. дейін өзгеріп отырады. Бір жылдың ішінде 90 күнге жуық өте қатты дауылдар болады. Желдің жылдамдығы 10–12 м/с асқан уақытта құмды құйындар басталады.

Жылдық орташа жауын-шашын 121 мм құрайды. Олардың таралуы жыл бойы да, мезгіл бойынша да біркелкі емес (көктемдік максимум анық байқалады). Қар желтоқсан айының соңы мен қаңтардың басында жауып, 40 күнге дейін жатады, қар жамылғысының орташа биіктігі 3-7 см құрайды, ең максималы – 10 см-ден аспайды, соның өзінде топырақ 70 см дейін тоңазып қалады. Кейбір жылдары қыста қар мүлдем жаумайды. Ауаның ылғалдылығы біршама төмен - 30 % болатын күндердің орташа саны – 163, ал ауа ылғалдылығының жылдық орташа салыстырмасы - 54 %. Жаздағы жауын-шашын әдетте

нөсерлетіп жауады және ұзақ емес, соның әсерінен топырақтың эрозияға ұшырауы туады. Құрғақшылық жылдары бүкіл жаз мезгілі бойы жаңбыр мүлдем жаумауы да мүмкін.

Рельеф

ҮМТҚ-ның ауданы екі геоморфологиялық ауданның қиылысында орналасқан: Маңғышлақ жазықтығы мен Үстірт жоны және Үстірттің Батыс шындарының оңтүстік бөлігі, Қарынжарық-Кендірлі ойпатының шығыс бөлігі мен Қарынжарық құмды алқаптарының фрагменттері, сонымен қатар, Қарамая тауы. Қорықтың жалпы ауданының (223 342 га) 59 060 га шындар, Кендірлі-сор сортаңы 54 000 га құрайды. Аталған шекаралардағы жонның бедеріндегі бөктерлер кезектесіп отыратындықтан және де ойпаттар мен жыралардың беттері шамалы белесті болып келетіндіктен олар толқынды және толқынды-құламалы жазықтық болып сипатталады. Топырақтың құрылымын құратын мезо және микрорельефтің әртүрлі пішіндегі құрғақ алаптары, тақырлар, шұңғыл әрі табақша тәрізді суффузиялық түрлер кеңінен тараған. Биіктік белгілері теңіз д.б. 150-300 м өзгереді, Үстірт жонының барлық батыс шындарының ең биік нүктесі болып табылатын, теңіз деңгейінен максималды биіктік 341 м. (Көкесем құдығының маңайы). Жонның шеттері тілімденген құлама жарлы – тіп-тік құздар құрайтын қатпарлары, шындары бар, әрі биік (150-200 м) болып келіп, төменде жатқан Кендірлі-сор сортаңдарына ұлғасады. Теңіз шөгінділерінің үшінші түзілімдерінен (кейбір жерлерде борлы) - гипсты саздан, мергельден, әктастан, бордан біріккен Үстірт жонының Батыс шындарының оңтүстік телімдері қорық аумағында терең аңғарларға кескінделіп, үңгірлердің, тау қуыстарының, әртүрлі ойықтар мен алаңдардың, бағана тәрізді қалдықтардың көптігімен ерекшеленеді. Шындардың бөктерлерінде сутөкпе деңгей жиектермен байланысқан бұлақ көздерінің көпшілігі орналасқан.

Үстірт жонының Батыс шындарының бөктерінде оны Маңғышлақтан бөліп тұрған, Каспий трансгрессиясының құмды-сазды, қатты сортаңданған теңіз шөгінділерінен қаттап жинақталған, өте үлкен көлемді иілген жер - Қарынжарық ойпаты орналасқан. Бұл шөгінділерді ежелде және қазіргі уақытта эолды өңдеудің нәтижесінде иілген жердің бетінде бұдырмақ – қырқа құмдардан (Қарынжарық құмдары) алқаптар қалыптасқан, олар айтарлықтай жіңішке келген жолақты пішін түрінде солтүстік-солтүстік-шығыстан оңтүстік-оңтүстік-шығысқа Үстірттің Батыс шындарының бойымен 150 км аса ұзындыққа созылып жатыр. Қорықтың аумағында бұл құмды алқаптың тек азғантай бөлігі ұсынылған. Қарынжарық құмдарында төменгі және жоғарғы белгілердің ауытқу амплитудалары әртүрлі: бұдырлы құмдарда ол 1-3 м, бұдырлы-қырқа құмдарда 10-15 дейін метр құрайды. Қарынжарық ойпатының басқа бөліктерінде сортаңды тақыршақты, ағынсыз ойыстар таралған. Қорық аумағында орналасқан олардың ең ірісі – Кендірлі-сор (54000 га, теңіз деңгейі биіктігінен ең төменгі белгісі - 52 м). Қарынжарық ойпатының солтүстік бөлігінде, Кендірлі-сордың ортасында биіктігі 100 м асатын (теңіз деңгейі биіктігінен ең жоғарғы белгісі 209 м.), және ұзындығы 15 км жуық, агрилиттер мен алевролиттардан, перм құмдақтарынан құралған антиклин көтерілімі - Қарамая тау жотасы көтеріліп жатыр.

Қорық аумағында карсттердің әртүрлі пішіндері бар: ұсақ табақша және оймауыт, шұңқыр тәрізді, бүйір жақтары тігінен салбырап тұрған ірі көлемді опырылған жерлер, құдықтар, және алаптар тәрізді төмен жерлер. Өңірдің бұл бөлігіндегі үш карсты (Булюойық, Қараған-Босаға және Саксорқа) үңгірдің ішінде тек біреуі (Қараған-Босаға) ғана қорықтың қорғау аймағында орналасқан. Қалғандары шекараның жақын нүктесінен (Саксорқа) 20 км және (Булюойық) 50 км жерде қашықтықта.

Геологиясы

ҮМТҚ физика-географиялық аудандастырылуы бойынша Қазақстан-Тұран ұсақшоқылы-жазықтық елінде орналасқан. Геоморфологиялық аудандастырылуы бойынша қорық Тұран жазығына, Үстірт-Маңғышлақ аймағының платформалы

жазықтығына, қалдықтық таулары мен қыраттарының құрамына кіреді. Геоморфологиялық тұрғыда аумақ Тұран плиталары облысына жатып, төменгі мезозой және палеозой жыныстары олардың қатпарлы іргетас құрылысына қатысады. Үстірт жоны өзі палеозой іргетастарында жатқан үшінші түзілімдерден қалыптасқан. Үстірттегі ең ежелгі жыныс - палеогеннің жасылдау және қызғылт түсті саз балшығы болып табылады. Олардан жоғары қарай миоценнің атты көкжиегіне жататын, құрамына бойынша өзгеріп отыратын құмдақтардың тастопшасы, мергельдер мен гипсті сазды балшық көлбейлеп жатыр. Күндізгі уақытта олардың барлық бетіне, аумағына үнемі тегістей дерлік, сармат кезеңінің теңіз шөгінділері шығады. Олар тұзды мергельдермен және саз балшықты жерлермен кезектесіп отыратын, борпылдақ, су өткізгіштігі жақсы, оолитті (ұлу қабыршағынан құралған), іші қуыс әктастар түрінде берілген. Аумақтың үлкен бөлігінде, олардың азғантай гипсті қабаттары (1 – 2 м), кейде қиыршық тасты саз түріндегі элювийлері топарықтүзуші жыныс болып қызмет етеді. Элювиальды жабынды қабаты солтүстіктен оңтүстікке қарай біртіндеп азайа бастайды, дәл осы бағытта, шыңдарға іргелес жатқан, тар жолақпен, эрозия мен дефляцияның әсерінен, кейбір жерлерде тіпті топырақтың беткі қабаты қиыршық тасты қабыршыққа айналған, шағыл жерлер көбейе бастайды. Сазды элювийдің қалыңдығы, өзгеріске аз ұшыраған, байырғы жыныстардан (әктасты тақта) жонның солтүстік бөлігінде 1 м және одан да тереңдікте, оңтүстік жондарда 30-50 см тереңдікте жатқан, кристаллды гипстің қабаты түрінде бөлінеді.

Шыңдардың негізінде сұрғылт-жасыл, қатпарлы, тығыз, жиі гипсті сазбалшықтың, жоғарыға қарай – конгломератты, сазды, құмдауат өсінділері бар құмның қалың қабаттары жатыр. Сазбалшықты қабат – эоценді және төменгі эоценді шөгінділер, ал құмы басымырақ қабаттар – торғайлы қабат – ортаңғы және жоғарғы олигоцен. Торғай қабатынан жоғары қарай – орта миоценнің қызыл сазбалшығы, олардың ортасында жасыл сазды қабаттың, төменірек – селевриттің, сазбалшықтың (төменгі миоценнің аралдық қабаты), құмның кезектесіп жатқан қабаттары, кейбір жерлерде сары және жасыл түсті қабаттың жатуы мүмкін. Жоғарғы бөліктің орта-миоценді сазбалшығы үнемі қоңыр-қызыл түсті, мергельді, құрамының көп бөлігі - карбонатты тұтасты. Сазбалшықта екі қабат тұзды қабат орналасқан. Қызыл карбонатты қабаттың үстінде, тіркесті ойыстарға жататын, мергельдер мен мергельді жасыл сазбалшық жатуы мүмкін. Барлық тіліктер әктастар қабаты мен сармат мергельдерімен аяқталып, жоғары шөгінділерде, негізінде, сармат әктастарының желге мүжіліп қалған өнімдері түрінде берілген, айтарлықтай нашар жетілген, соңғы төрттік түзілімдердің тысы бақыланады.

Батыс шыңдарда, соның ішінде қорық аумағында, айтарлықтай ежелгі жыныстар шығымы – ең бастысы, мергельдермен және сазбалшық түрінде берілген, бор және юра кезеңінің түзілімдері бар, Кендірлі шатқалы аумағында, қабаты бірнеше ондаған метрге жететін бордың болуы да байқалады. Тілімдерінің қалыңдауы да мүмкін – сазбалшық пен сармат әктастары. Батыс шыңдарда сонымен қатар, әйгілі Көкесем құдығын беретін, альб қабаттарды (су сақтағыш) да анықталған.

Батыстан жақтан Батыс шыңдарына қарай, қорықтың бөлігінде Үстірт жоны мен Маңғышлақ түбегінің ортасындағы айырық қызметін атқаратын Қарынжарық ойпаты жанасып жатыр. Бұл Каспий трансгрессияларының (жоғарғы борлы тығыз, жоғарғы плиоцен шағының жалаң, мергельдері) қатты тұзданған құмды-балшықты желек болып қалыптасқан, ірі иілген жер. Теңіз түзілімдерін ежелде және қазіргі уақытта өңдеу, оның жоғарғы қабатында солтүстіктен оңтүстікке қарап 100 км аса созылып жатқан, бұдырмақ-қырқа құмдардың еңсіз сілемдердің қалыптасуына әкелді. Ойпаттың түбінің кейбір жерлері – қырқалы-қазаншұңқырлы құмды пішінді, кейбір жерлері – сортаңды сорлардың ауқымды сілемдері. Бұдан басқа, мұнда Батыс-Қазақстанға тән, сортаңды-құмдық түзілімдер – тұзды батпақтар, тақырлар мен хақтар кездеседі. Осылардан көлдерге ауысатын жерлер – сорлар болып табылады, ең үлкені қорық аумағында орналасқан – Кендірлі-соры. Олар бірнеше ондаған метр тереңдіктерге жайылған тұзды балшықтың сұйық немесе орташа сұйық түрінде келіп, кейде жүздеген гектар алаңдарды алып жатады.

Қарынжарық ойпатының солтүстік бөлігінде Үстірт қорығының аумағында биіктігі 100 м асатын және ұзындығы 15 км болатын өзгеше антиклинальдық көтерілім – Қарамая тауы ерекшеленеді. Бұдан басқа, Қарынжарық ойпатында қалдық таулар (жондардың сияқты сармат әктастарынан қалыптасқан, шындары жалпақ болып келетін қыраттар) мен шоқалақтар (құмдардан, ұсақ топырақтан және тұзды жұқа шаңнан қалыптасқан, биіктігі 5 м жететін, ірі көлемді, дөңгелек немесе ұзынша-сопақшалы дөңестер) элементтері де кездеседі.

Үстірттің Батыс шындарының оңтүстік бөлігінде әртүрлі қабаттары бар кеуіп қалған жерлер(обнажения) мен әртүрлі дәуірдің теңіз палеонтологиялық қазбаларының шыққан – белемниттер, аммониттер, теңіз кірпілері, моллюск қабыршақтары, акуланың тістері, сүйекті балықтардың омыртқалары және т.б. кең көлемде берілген.

Негізгі пайдалы қазбалар – мұнай мен газ. Қарақия ауданында консервациядағы, барланған сегіз газ және бір мұнай кен орындары бар. Олардың ішінде екеуі – Қансу мен Самтыр – қорықтың шекарасына тікелей жақын орналасқан, оларды толық барлау жұмыстары қорықтың экожүйесінің жағдайына кері әсерін тигізбей қоймайды.

Топырақ

Үстірт жоны аумағы Үстірт-Маңғышлақ карбонатты-гипсті, сораң қабатты аймағының шөлдерінің ортасында, карбонатты-сораң топырақты Тұран шөгіндісінің ауданында орналасқан. Қорықтың көп бөлігі – топырақ кескінінің азғана қабатымен және азғана қарашірігімен, жоғарғы қабатында карбонаттың айтарлықтай максималды қорымен және азғантай тереңдікте гипстың жоғары мөлшерімен сипатталатын, шөлдік топырақтың аймағы бойынша кең таралған - сұр-қоңыр топырақты. Сұр-қоңыр топырақтың ұсақтопырақты қабатының қалыңдығы әдетте 80-100 см құрап, 120-150 см аспайды, қарашірікті топырақ кескінінің бөлігі 25-30 см шамасында өзгеріп отырады. 0,5-1 м тереңдіктен бастап, сұр-қоңыр топырақ қабатында әктас, бор, мергель төселген. Сұр-қоңыр топырақ (сонымен қатар, қоңыр топарықтың аз тараған түрлері) әртүрлі түрлермен (қалыпты, сортаңды, эрозияға ұшыраған, жетілмеген) берілген.

Үстірт жонында қалыпты сұр-қоңыр топырақ көбірек таралған, ол біркелі массив түрінде де, қалдық сорлардың, шалғынды-сұрғылт және жетілмеген сұр-қоңыр топырақтармен үйлесімдерінде де бірге кездеседі. Қалыпты сұр-қоңыр топырақтар айрықша орташа- және аз балшықтанған түрлермен, одан сирегірек – жеңіл (құмайтты және құмдауыт), құмды массивтердің (Қарынжарық құмдары) шеткі аймақтарына ұштастырылған түрлермен берілген. Сонымен бірге, Үстірт жондарында да, жазық Маңғышлақта да, сортаңдармен, қалдық сорлармен, тақырлармен және шалғында-сұрғылт топырақтармен үйлесулер мен кешендер құрайтын сұр-қоңыр және қоңыр сораңды топырақтар кең таралған.

Үстірт жонында эрозияға ұшыраған қоңыр, жетілмеген, сұрғылт-қоңыр да топырақтар түрлері таралған. Эрозияға ұшыраған топырақтар кейбір жерлерде құмның жұқа құндағымен және беттерін судың жайып кетудің әсерінен құмдасын қыртыспен жамылу мен тілімденген беткейлік бедерлер мен әктастардың мүжілулерінен болған элювиальды-делювиальды өнімді қабаттың бетіндегі жердің нашар шымдалған үстіңгі қабаты жағдайларында қалыптасады, нәтижесінде топырақтың ұсақ тасты қабаты жойылып, кей жерлерде жыралар мен эрозиялық шұңқырлар пайда болады. Үстірт жондарында сұр-қоңыр мен аз жетілген қоңыр топырақтар әдетте байырғы жыныстармен кезектесіп шығып отыратын, қалыпты және эрозияға ұшыраған топырақтармен бір үйлесімде кездеседі. Топырақ түзуші жыныстар болып шақпатасты саздар (жеңіл және орташа) немесе байырғы жыныстардың үгіндісі болып төселген, сазды ұсақтүйіршіктерімен байырғы жыныстардың шақпатасты элювилері қызмет етеді. Ұсақтүйіршікті қабаттың қалыңдығы әдетте 35-40 см. Үстірт жонының үлкен аландарын топырағы жоқ, байырғы жыныстары алып жатыр. Олардың бүлінуінен болған салдар,

оның астында шоғырланып, өсімдіктердің өсуі үшін субстрат болып қызмет ететін, шығару конустарын құрайды.

Бетіндегі ағын сулардан қосымша ылғал алатын, суффузиялық-шөккен табақша тәріздес төменгі жерлерде жартылай ылғанданған – қоңыр-шалғынды және шалғынды-сұр-қоңыр топырақтар кездеседі.

Қорықтың батыс бөлігінің топырағы Қарынжарық массивінің аралдық құмды бөлшегі болып табылатын, золдық пайда болулардың бекіген гипстелген қырқа-төбешік құмдары түрінде берілген. Құмдарда айқындалған генетикалық топырақтық қабаттар жоқ, жоғарғы суөткізгіштік және су сыйымдылығы азғантай болатын сипатқа ие. 0,5 тереңдікте гипстің айтарлықтай мөлшерінің бар екені анықталған.

Қарынжарық құмдарының шет жақтарында, Кендірлі-сорға жақынырақ жерлерде, біркелкі 2-3 га дейін жететін сопақша пішінде келген тақырлар кездеседі. Тақырлар құмды массивтің 1 % аспайтын ауданын алып жатыр. Олар атмосфералық сулардың, қатты минералды заттардың және еритін тұздардың аккумуляторы қызметін атқаратын тұйық жазықты депрессиялар мен оймауыттардың ағынсыз болған жағдайында сазды және балшықты қабаттарда қалыптасады. Тақырлардың топырақтарының беткі қабаттары – кейде бедерлері мен тұздың күңгірттенулері бар, дұрыс пішін диаметрі 8-10 см болатын полигональды бөлшектерге жарылған, тегіс, өте тығыз. Төменгі жағында, өзгеріске аз ұшырап топырақ түзілуімен аналық жынысқа ауыспалы, кесек түйіршікті қабат жатыр.

Кендірлі сортаңдары қорықтың орталық және оңтүстік бөлігінде Үстірттің батыс шыңдарының бөктерінде ұзындығы 80 км, ені 10-15 км болатын ағынсыз ойыста, ең төменгі, аз кәрізденген бетті алып жатыр. Бұл сортаң – сораңды, гидроморфтық типті, ойпаттың түбінде жер асты суларының жақын жатуының әсерінен пайда болған, көктемде су қабатымен жабылып, кейін құрғап қалады. Сортаңдарда топырақ тұзу процесстері нашар көрсетілген. Оларда тұздың мөлшері үлкен (4-6 % дейін), жоғары қабаттарында максимумға дейін жетіп, генетикалық қабаттарға жіктелуі нашар. Сортаңдардың беткі қабаттары ақ тұзды қабыршақпен көмкерілген, оның астында тұзға қаныққан, күкіртті сутек иісі бар, құрылымсыз тұтқыр, ылғалданған сазды масса жатыр. Барлық кескіндер бойынша глейлену байқалып, кристалдар, ал кейде гипс пен басқа да тұздардың айтарлықтай қалың қабаттары табылып жатады.

Гидрологиясы

ҮМТҚ-ның аумағында су қорының жағдайы өте төмен. Мұнда тұщы сулы бұлақ көздері мүлдем жоқ десе де болады. Кейбір жерлерде су қорлары жердің бетіне бұлақ түрінде шығып жатқан, тек жер асты сулары кездеседі. Үстірттің жер асты суларының негізгі көзі – атмосфералық жауын-шашын, олардың көп бөлігі көктем мен күзде жауады. Бұл сулар қатпаған топырақтың төменгі қабаттарында болады. Қорықтың аумағындағы ең ірі бұлақтар (тұзды): Өнере мен Кендірлі. Шыңдардың бөктерлерінде 15 – 25 км қашықтықта орналасқан бұлақтардың көлемдері айтарлықтай кішілеу келіп, қойнаулардың шығу типі бойынша қарапайым және де ағып жатпайды.

Батыс шыңдардың бұлақтары (оңтүстіктен солтүстікке қарай):

1. Өнере – қорықтың оңтүстік шекарасына жақынырақ, шыңдардың алдыңғы аймағында орналасқан. 70 жылдары геолог-барлаушылар судың деңгейін көтеретін бөген (бөгеннің жанындағы су қоймасының тереңдігі 2 метр шамасында) орнатқан. Бұлақтың арнасының ұзындығы 6-7 км, оның Кендірлі-соры құйылатын жерінде ені 500 м дейін жететін қалың қамысты тоғайлар өсіп, кішкене көл пайда болған. Алқабында ені 2-3 км болатын тоғайлы кешен орнаған. Зертханалық талдаудың нәтижесі бойынша судың құрамы (05.10.2006 ж. Өзенмұнайгаз зертханасы): тығыздығы 1,010 г/см³; компоненттері: Са – 524 мг/л; Mg – 582 мг/л; Na, К – 4536 мг/л; Cl – 6381 мг/л; SO₄ – 1083 мг/л; HCO₃ – 78 мг/л; механикалық қосындылары – 390 мг/л; минералдануы – 13,18 мг/л.

2. Тұнды – Қансу құдығынан солтүстікке қарай 5 км жерде, шыңдардың орталық бөлігінде орналасқан. Суының тұзы аз.
3. № 1 атау жоқ бұлақ – Тұнды бұлағынан солтүстікке қарай 7-8 км жерде, шыңдардың жоғарғы текшелерінің (террасаларының) бөктерінде орналасқан. Су жинағышсыз, тұзды, таяз.
4. Сарыбұлақ – № 1 атауы жоқ бұлақтан солтүстікке қарай 3 км жерде, шыңдардың екінші текшесінің бөктерінде. Таяз, ағыны өте аз су 50 м қашықтыққа тарап жатыр, тұзды.
5. Кендірлі бұлақтар тобы – қорықтың орталық бөлігінде, Кендірлі шатқалында орналасқан. Мұнда 5 бұлақ бар, оның төртеуіндегі судың ағыны үнемі ағып жатады. Көлемі жағынан тек Өнере бұлағынан кішкентай. Тұзы аз. Бұлақтың сағасының ұзындығы 5 км дейін, бұлаққа жақын маңды Кендірлі сор арқылы грейдер төсеу кезінде, 1984 жылы диаметрі 30 м, тереңдігі 5 м болатын тоған қазылып, бірден суға толтырылған. Зертханалық талдаулардың нәтижесі бойынша судың құрамы (16.04.2006 ж. Өзенмұнайгаз зертханасы): тығыздығы – 1,005 г/см³; компоненттері: Са 452 мг/л; Mg – 248 мг/л; Na, К – 1963 мг/л; Cl – 1585 мг/л; SO₄ – 3246 мг/л; HCO₃⁻ - 122 мг/л; күкіртті сутек – 8,5 мг/л; механикалық қосындылар – 0,09 мг/л; минерализациялануы – 7 мг/л.
6. Жаман Кендірлі бұлақтар тобы – Кендірлі бұлақтарынан солтүстік-батысқа қарай 5 км орналасқан. Бұл жердегі 4 бұлақтың 2-де судың ағыны тұрақты. Су арналармен жылдың ылғалды мезгілдерінде ағып, басқа уақытта тоқтап, бірақ толығымен құрғап қалмайды. Көлемі жағынан Кендірлі бұлақтарына қарағанда айтарлықтай кішкене.
7. Көкесем – Көкесем құдықтарынан оңтүстік-батысқа қарай шыңдардың бөктеріндегі, шатқал пішінді аңғарлардың табанында, 3 км жерде орналасқан. Су бұл жерлерде, текше қабырғалардан сорғалап ағып, тостаған тәрізді шұқырларға жиналады. Бұл жалғыз тұщы бұлақ.
8. Атаулары жоқ тағы екі тұзды, ащы бұлақтар шыңдардың бөктерінде, Қарамаю тауларының орталық бөлігіне қарама-қарсы, бір-бірінен 1 км жерде орналасқан. Аздап ағатын, бірнеше ағыстары бар.
Қарамаю тауының бұлақтары:
9. Қарамаю тауларының шығыс жақ шеттерінде 5-6 ұсақ бұлақтар (тұзды) бар. Ылғалды жылдары ағындары тұрақты.
10. Сонымен бірге, Қарамаю тауларының батыс бөлігінде бір-бірінен 1-2 км жерде орналасқан бірнеше тұзды бұлақтар бар.

Қарынжарық ойпатының су көздері (Үстірт қорығының аумағында):

11. Тасөткел ұңғымасы – Кендірлі сордың батыс жиегінде, сор арқылы грейдер төсемге жақын жерде орналасқан. Су жылы, ағыны аз, тұзды, күкіртті сутектің аздаған иісі мен құрамында көп мөлшерде темір бар.
12. Ақшоймақ ұңғымасы – Қадырберді төңірегінен оңтүстік-батысқа қарай 13 км жерде орналасқан. Оның су (тұзды) ағысы аз мөлшерде, бірақ тұрақты.
13. Жарық бұлағы (тұзды) Тасөткел ұңғымасынан оңтүстікке қарай 20 км жерде, Кендірлі сордың батыс жиегінде орналасқан. Ұсақ, ағыны жоқ 3 қайнар көзі бар.
14. Атауы жоқ № 1 (тұзды) ұңғыма – Жарық бұлағынан оңтүстікке қарай шамамен 10 км жерде орналасқан. Су ағысы аз мөлшерде.

Бұлақтар мен ұңғымалардан басқа, қорықтың аумағы мен оның шекарасына жақын жерлерде 50 жуық құдықтар орналасқан, олардың ішінде өте ескілері де бар (оларды «шыңырау» деп атайды, олардың жоғарғы бөлігі жалпақ саңылауы бар, тұтас тастан жасалған, және олардың малды суару үшін тастан жасалған астаулары мен құдықты жауып қою үшін тас қақпақтары бар). Осылардың ішінде ең ерекшеленетіні – Үстірттің оңтүстік бөлігінде орналасқан, негізгі тұщы сулы - Көкесем құдығы.

Үстірттің бұл бөлігіндегі жер асты сулары әр түрлі тереңдікте жатыр, олар сульфатты-кальцийлі, хлорлы-натрийлі және гидрокарбонатты сорланған, минерализациялануы өте құбылмалы (0,5 бастап 5,0 г/л дейін және одан көбірек). Шөгінді түзілімдердің сипаттамасы бойынша оларды 4 қабатқа бөледі: палеозой, перм-триас, юрск-палеоген және төрттік-неоген. Қорықта топырақ тұзу мен сумен қамту барысында жер асты сулары үлкен рөл атқарады.

Үстірт жоны мен Қарынжарық ойпатында атмосфералық жауын-шашынның есебінен пайда болып, сортаңды ойпаттарда, тақырлар мен сорлы жерлерде, бөктерлерде жиналып қалатын маусымдық (уақытша) су айдындары кездеседі. Тақыр жерлердің беті суды аз сіңіріп, жаңбыр мен қар сулары ұзақ уақытқа дейін сақталып қалатындықтан жануарлардың суарылуы үшін өте маңызды. Осылардың ішіндегі ең ірісі - Кендірлі соры (54000 га). Жылдың суық мезгілінде оның бетіне жаңбыр мен қар сулары жиналып, уақытша көлге айналады. Сортаңдардың солтүстік бөлігінде олар жаздың басына кеуіп қалады да, оңтүстік бөлігінде Өнере бұлағынан ағып келетін сулардың арқасында тұрақты.

1.1.5. ҮМТҚ-ның биологиялық алуантүрлілігі

Өсімдіктер дүниесі

Төменгі сатыдағы өсімдіктер

ҮМТҚ-ның аумағында гүлді өсімдіктермен қатар, шөлдік топтарға жататын төменгі сатылы өсімдіктер – мүктер, шоқ түпті және қабатты қыналар, балдырлар кездеседі. Әсіресе, антропогендік әсердің күшеюінен, құмдарда жайылып өсетін *Tortula caninervis* мүгінің рөлі ерекше. Үстірт қорығының әртүрлі су қоймалары – бұлақтар, көлдер мен шалшықтардың балдырларының құрамында 40 түр анықталған, олар балдырлардың 4 жүйелік бөлімдерінің 17 сапына кіретін, 21 тұқымдастардың 26 түріне жатады. Қорықтың зерттелген су қоймаларының балдырлар тобының флористалық құрамына планктондық түрлермен қатар, эпифиттік және бентостық түрлер де тән. Әрбір жерлердегі су қоймаларында экологиялық топтардың түрлерінің саны құбылып отырады. Балдырлардың флористикалық тізімінің негізін – диатомдық балдырлар Bacillariophyta бөлімінің таксондар құрайды.

Жоғарғы сатыдағы өсімдіктер

ҮМТҚ-ның флорасын ғылыми зерттеудің соңғы мәліметтері бойынша қорықта 51 тұқымдас пен 220 түрге жататын жоғарғы сатылы өсімдіктердің 403 таксоны берілген (**1 қосымшаны қараңыз**).

Олардың ішінде Қазақстан Республикасының Қызыл кітабына енген 5 түр: майда қатыран, берік сүттіген, хиуа сораңы, кәдімгі жұмсақжеміс, бор рияңы. Өсімдік жабындыларында негізінде Алаботалар (Chenopodiaceae), Күрделігүлділер (Asteraceae), Қырыққабаттылар (Brassicaceae), Қоңырбастылар (Poaceae), Бұршақ (Fabaceae) тұқымдастары басымдық.

1 кесте. Жоғарғы сатыдағы өсімдіктердің мониторингтік түрлері

Латынша атауы	Қазақша атауы
1. <i>Acanthophyllum pungens</i>	Тікенекті бозтіккен
2. <i>Alhagi persarum</i>	Жантақ
3. <i>Allium capsicum</i>	Итжуа
4. <i>Artemisia kemrudica</i>	Кемруд жусаны

5. <i>Artemisia terrae-albae</i>	Тамыр жусан
6. <i>Atraphaxis spinosa</i>	Тікенді түйесіңір
7. <i>Caragana grandiflora</i>	Ірі гүлді қараған
8. <i>Convolvulus fruticosus</i>	Бұталы шырмауық
9. <i>Crambe edentula</i>	Майда қатырын
10. <i>Ephedra distachya</i>	Қосмасакшалы қылша
11. <i>Euphorbia sclerocyanthium</i>	Берік сүттіген
12. <i>Gagea reticulate</i>	Қазжуа
13. <i>Haplophyllum versicolor</i>	Өртүсті тұтасжапырақ
14. <i>Iris songorica</i>	Жоңғар құртқашаш
15. <i>Limonium suffruticosum</i>	Ортабұталы кермек
16. <i>Nitraria schoberii</i>	Шобер ақтікені
17. <i>Phragmites australis</i>	Оңтүстік қамыс
18. <i>Rhamnus sintenisii</i>	Синтенсис қаражеміс
19. <i>Saussurea salsa</i>	Қара горькуша
20. <i>Tamarix ramosissima</i>	Көп бұтақты жыңғыл
21. <i>Tragopogon marginifolius</i>	Желкек
22. <i>Tulipa sogdiana</i>	Соғды қызғалдағы
23. <i>Ziziphora tenuior</i>	Нәзік киікоты
24. <i>Zygophyllum ovigerum</i>	Түйежапырақ

Жерсіндірілген, бөтен түрлер мен олардың өзара қатынасы

Ғылыми зерттеулердің қорытындысы бойынша қорық аумағында өсімдіктердің жерсіндірілген және бөтен түрлері анықталмаған.

Өсімдіктер топтары мен экожүйе

ҮМТҚ-ның аумағында өсімдіктердің шөлдік түрлері басым, және олардың топтары әртүрлі жағдайларда таралған. Сондай-ақ, осы қатты ылғалданған бұлақтардың (Өнере бұлағы) төңірегінде шабындық түрлердің ценозы кездеседі. Қарынжарық ойпатының солтүстік бөлігінде сирек кездесетін тұзды арналарында тоғайлық түрлердің өсімдіктері тіркелген. Осы соңғы екі түрдің топтары азғантай ғана жерлерді алып жатыр.

2 кесте. ҮМТҚ аумағындағы өсімдіктердің классификациясы

Өсімдіктер түрі	Формация тобы	Формация атауы
Шөлді	Жусанды-жартылай бұташықты	Ақжерлі-жусанды Гурган- жусанды Кемруд- жусанды Сантал- жусанды
Шөлді	Көпжылдық-сораңды-жартылай бұташықты	Бұйырғынды Сортаң бұйырғынды Кеуректі Жапақты (сексеуіл) Тасбұйырғынды Тетірлі
Шөлді	Гипергалофиттік- жартылай бұташықты	Қарабарақты Сорқаңбақты Реомюрілі Сарсазанды

Шөлді	Бұталы	Қара сексеуілді Аралас сексеуілді Псаммофиттік-бұталы
Шабынды	Галофиттік- астық тұқымдастар	Қамысты
Тоғайлы	Бұталы	Гребенщикті

Өсімдіктер жамылғысының құрамына 4: жусанды-жартылай бұташықты, көпжылдық соранды - жартылай бұташықты, гипергалофиттік - жартылай бұташықты және бұталы формациялар құрамына топталатын: 17 шөлдік формация қатысады. Шабындық және тоғайлық түрлер бір формацияда берілген.

ҮМТҚ-ның өсімдіктер жамылғысы Қазақстанның шөлді аумақтарының басқа өңірлеріне карағанда, айтарлықтай ерекшеленеді. Аймақтық өсімдіктердің арасында Қазақстанның басқа шөлді бөліктеріне тән жусанды формация топтарының ажерлі-жусанды және Лерх (*Artemisia terrae-albae*, *A. lerchiana*), бұйырғын (*Anabasis salsa*), тасбұйырғын (*Nanaphyton erinaceum*), қара баялыш (*Salsola arbusculiformis*) және басқа да өсімдіктерімен қатар, Түркменстан мен Өзбекстанның жазықтықтарына тән кемруд жусаны (*Artemisia kemrudica*) мен тетырлер (*Salsola gemmascens*) жусандар тобы берілген. Бұлардан бөлек, гурган жусаны (*Artemisia gurganica*), анабазис (*Anabasis brachiata*) пен Леман сексеуілі (*Arthrophytum lehmanniana*) мен өте сирек кездесетін және басқа шөлді өңірлерде өспейтін шөлдік топтар кездеседі.

Жануарлар дүниесі

ҮМТҚ-ның аумағын жерүсті омыртқалы жануарларының 4 тобының өкілдері мекен етеді, соның ішінде 1 қосмекенді, 15 бауырымен жорғалаушылар, 174 құстар мен 32 сүтқоректілер. Қазіргі уақытта анықталған жерүсті омыртқасыздарының өкілдері 3 (жәндіктер, өрмекшітәрізділер, шаянтәрізділер) топқа, 11 отрядқа, 84 тұқымдасқа, 795 түрге жатады.

Омыртқасыз жануарлар

Арал-Каспий суайрығының аумағында, соның ішінде ҮМТҚ-дағы омыртқасыздарға жүйелі түрде және ірі көлемде зерттеулер жүргізілген жоқ. Қолда бар ақпарат толық көріністі бере алмайды.

Қазіргі уақытта қорықта жәндіктердің 784 түрі анықталған, соның ішінде Қабыршаққанаттылар (Lepidoptera) жасағы– 21 тұқымдастан 254 түр, Қаттықанаттылар (Coleoptera) жасағы– 28 тұқымдастан 290 түр, Жарғаққанаттылар жасағы (Acuieata) – 8 тұқымдастан 32 түр, Торқанаттылар (Neuroptera) жасағы– 1 тұқымдастан 4 түр, Тікқанаттылар (Orthoptera) жасағы– 9 тұқымдастан 33 түр, Инеліктер (Odanata) жасағы– 3 тұқымдастан 8 түр, Айырқұйрықтылар (Dermaptera) – 1 түр, Теңқанаттылар (Homoptera) жасағы– 1тұқымдастан 2 түр, Дәуіт (Manoptera) – 1 түр, Термиттер (Isoptera) – 2 түр, Қосқанаттылар (Diptera) жасағы – 5 тұқымдастан 17 түр. Өрмекшітәрізділердің 11 түрі, шаянтәрізділердің 1 түрі (шөл есекқұрты *Hemilepistus cristatus*) анықталған. Барлық омыртқасыздардың түрі - 795. Әлбетте, көптеген топтар бойынша түрлік құрамның зерттелу деңгейі жеткіліксіз және келешекте түрлердің тізімі ұлғая береді.

ҚР Қызыл кітабында бар көбелектердің ішінде тек біреуі–Алқызыл көбелек–*Microzergis pyrothoe* ҮМТҚ-ның аумағында кездескен.

Омыртқалы жануарлар

а) Сүтқоректілер

Әдебиет көздеріне сүйенсек, ҮМТҚ-ын қоса алғанда, Батыс Үстірт аумағында сүтқоректілердің 45 түрінің мекендейтіндігі көрсетілген. Тағы 5 түр жойылған (құрып кеткен) болып есептелінеді, оның ішінде гепард пен құлан. Алайда, ҮМТҚ құрылған уақыттан бастап оның аумағындағы нақты бақылаулар тек 32 түрдің мекен ететіндігін дәлелдейді (**4 қосымшаны қараңыз**).

Түрлерінің саны бойынша ҮМТҚ-ның сүтқоректілері Қазақстанның барлық териофаунасының (178 түр) 17% құрайды. Кірпітектестер тұқымдасынан-2, жертесерлерден-2, иттұқымдастардан-3, сусарлардан-4, мысықтұқымдастардан-2, қоянтұқымдастардан-1, қуысмүйізділерден-3, жалтыртұмсықтылардан-3, тиіндерден-1, атжалманнан-5, тышқантұқымдастардан-1, қосаяқтылардан -5 түр бар.

Сирек кездесетін түрлер. Қазақстан Республикасының Қызыл кітабына ҮМТҚ-ның аумағында анық мекен ететін түрлердің 6-ы – ақбауыр жарқанат, шұбар күзен, итаю, қарақұлақ, қарақұйрық, үстірт арқары енген. ХТҚҰ-ның (МСОП) Қызыл тізімінің, жеткілікті жоғары қауіп-қатер төнген санатына 2 түр – әлсіз түрлер - қарақұйрық (Vulnerable A2ad ver 3.1) пен Үстірт арқары (Vulnerable A2cde ver 3.1) енген.

3 кесте. Сүтқоректілердің мониторингтік түрлері

№	Түр атауы		Индикатор
	қазақша	латынша	
1	Қарақұйрық	<i>Gazella subgutturosa</i>	шөлді экожүйенің жағдайы
2	Үстірт арқары	<i>Ovis vignei</i>	шөлді экожүйенің жағдайы
3	Қасқыр	<i>Canis lupus</i>	шөлді экожүйенің жағдайы
4	Түлкі	<i>Vulpes vulpes</i>	шөлді экожүйенің жағдайы
5	Құмқоян	<i>Lepus capensis (tolai)</i>	шөлді экожүйенің жағдайы
6	Үлкен құмтышқан	<i>Rhombomys opimus</i>	шөлді экожүйенің жағдайы
7	Сары сарышұнақ	<i>Spermophilus fulvus</i>	шөлді экожүйенің жағдайы

Эндемикалық түрлер. Үстірт арқары (*Ovis vignei arcal*) тек Үстіртте ғана мекен етеді.

б) Құстар

Ғылыми зерттеулердің мәліметтері бойынша ҮМТҚ-да құстардың 174 түрі тіркелген. Олардың ішіндегі 21 түр ҚР Қызыл кітабына енген.

1. *Egretta garzetta* – Малая белая цапля – Кішкене аққұтан
2. *Plegadis falcinellus* – Каравайка – Қарабай
3. *Platalea leucorodia* – Колпица – Жалбағай
4. *Phoenicopterus roseus* – Фламинго – Қоқиқаз
5. *Circaetus gallicus* – Змеяд – Жыланжегіш қыран
6. *Aquila heliaca* – Могильник – Қарақұс
7. *Aquila chrysaetos* – Беркут – Бүркіт
8. *Haliaeetus albicilla* – Орлан белохвост – Аққұйрықты суббүркіт
9. *Aquila nipalensis* – Степной орел – Дала қыраны
10. *Neophron percnopterus* – Стервятник – Жұртшы
11. *Gypaetus barbatus* – Бородач – Сақалтай
12. *Falco peregrinus* – Сапсан – Лашын
13. *Falco cherrug* – Балобан – Ителгі
14. *Grus grus* – Серый журавль – Сұр тырна

15. *Chlamydotis undulate* – Джек – Жекдуадақ
16. *Larus ichthyaetus* – Черноголовый хохотун – Қарабас өгізшағала
17. *Pterocles orientalis* – Чернобрюхий рябок – Қарабауыр бұлдырық
18. *Syrrhaptes paradoxus* – Саджа – Қылқұйрық бұлдырық
19. *Bubo bubo* – Филин – Үкі
20. *Pterocles alchata* – Белобрюхий рябок – Ақбауыр бұлдырық
21. *Pandion haliaetus* - Скопа – Балықшы тұйғын

Олардың ішінде 8 түр: жыланжегіш қыран, қаракұс, жұртшы, бүркіт, ителгі, жекдуадақ, қарабауыр бұлдырық, үкі ҮМТҚ аумағында ұя салады.

ХТҚҰ-ның критериялары бойынша ұя салатындардың ішіндегі ғаламдық қауіп төнген түрлер болып – қаракұс (VU), жұртшы (EN), ителгі (EN), жекдуадақ (VU), сонымен қатар, тазқара (NT) мен дала күйкентайы (VU) есептеледі.

4 кесте. Құстардың мониторингтік түрлері

№	Түр атауы		Индикаторлық қасиеттері
	қазақша	латынша	
1	Отүйрек	<i>Tadorna ferruginea</i>	Сулану индикаторы
2	Дала бүркіті	<i>Aquila nipalensis</i>	Негізгі түр
3	Жұртшы	<i>Neophron percnopterus</i>	Негізгі түр
4	Тазқара	<i>Aegyptus monachus</i>	Жануарлар ресурстары жағдайының индикаторы
5	Ителгі	<i>Falco cherrug</i>	Негізгі түр
6	Кекілік	<i>Alectoris chukar</i>	Шындар экожүйелері жағдайының индикаторы
7	Жекдуадақ	<i>Chlamydotis undulata</i>	Негізгі түр
8	Қарабауыр бұлдырық	<i>Pterocles orientalis</i>	Негізгі түр
9	Айдарлы бозторғай	<i>Galerida cristata</i>	Шөлді экожүйелер жағдайының индикаторы

Құстардың түрлерінің толық тізімі **2 қосымшада** берілген.

в) Қосмекенділер (амфибиялар) мен бауырымен жорғалаушылар (рептилиялар)

ҮМТҚ-ның аумағында Қосмекенділер тобы 1 түрде – жасыл құрбақа (*Bufo viridis*), бауырымен жорғалаушылар тобы 16 түрде берілген, соның ішінде 1 түр Палласов қарашұбаржыланы (*Elaphe sauromates*) Қазақстанның Қызыл Кітабына енгізілген. Рептилиялардың тағы 3 түрі ҮМТҚ-на іргелес аумақтарда анықталған. Қосмекенділер мен бауырымен жорғалаушылардың толық тізімі **3 қосымшада** берілген.

Жерсіндірілген түрлер мен олардың аборигендік (жергілікті) фаунаға тигізетін әсері.

ҮМТҚ-ның фаунасындағы омыртқалы жануарлардың ішінде жерсіндірілген түрлер тіркелмеген.

Шаруашылық және/немесе әлеуметтік маңызы бар түрлер

ҮМТҚ-ның фаунасынан шаруашылық және/немесе әлеуметтік маңызы бар түрлерге келесі түрлер жатады:

сүтқоректілерден: қасқыр, құмқоян, түлкі, қарсақ, сарышұнақ – шекаралас аумақтарда аңшыларға аулауға рұқсат етілген түрлер (қазіргі уақытта бұл түрлердің тері шикізатына сұраныс аз); қарақұйрық пен Үстірт арқары – заңсыз аулаудың нысаны болып табылуы мүмкін.

құстардан: жекдуадақ, ителгі, үкі – заңсыз аулаудың нысаны болып табылуы мүмкін.

қосмекенділерден: ортаазиялық тасбақа, Палласов шұбаржыланы – заңсыз аулаудың нысаны болып табылуы мүмкін.

Тұрақты және маусымдық массалық топтар құратын түрлер

Сүтқоректілер

1. ҮМТҚ-ның аумағында ең массалық топ құратын түрлер болып табылатындар – кеміргіштер, соның ішінде – қызылқұйрық және үлкен құмтышқандар, сарышұнақ. Қазіргі уақытта олардың қорық аумағындағы сандары бойынша деректер жоқ.

2. Үстірт арқары (*Ovis vignei arcal*). Қарамая тауы мен барлық батыс шындардың бойында кездеседі. Саны біршама тұрақты, 2022 жылғы авиаесептің мәліметтері бойынша 598 бас есептелген.

3. Қарақұйрық (*Gazella subgutturosa*). Өнере, Қансу аудандарында, Қарынжарық, Қадырберді құмдарында, Тасөткел маңында, сонымен қатар, Мәмекқазған және Көкесем тауларының шыңды аймақтарында кездеседі. Өкінішке орай, қорық бұл түрдің негізі мекен ету орындарын қорғауды қамтамасыз ете алмайтындықтан, қарақұйрықтар маусымдық көшіп-қонып жүреді де, олардың қорық аумағындағы саны біршама өзгеріп отырады. 2022 жылғы авиаесептің мәліметтері бойынша 261 бас саналған.

Құстар.

Құстардың жаппай шоғырлануы негізінен Өнере бұлақтарында және Тасөткел, Ақшоймақ құдықтарында байқалады. Маусымдық көшіп-қону кезінде мұнда сулы-батпақты орнитокешеннің өкілдері кездеседі: 200-ге дейін ақбас, 300-ге дейін қызылбас, 200-ге дейін теңіз үйрегі, 300-ге дейін ысылдақ шүрегей, сондай-ақ Татренділер отрядының өкілдері: шаушүрілдек және теңіз шүрілдегі 200-ге дейін, ұзынсирақ балшықшы 100-ден астам, бізтұмсық 50-ден астам, бұлыңғыр балшықшы 100-ге дейін, таукүдірет 50-ден астам даралар.

1.1.6. ҮМТҚ тарихи-мәдени нысандардың сипаттамасы

Үстірт қорығының аумағында көптеген тарихи және мәдени ескерткіштер бар, олардың ішінде: қарауыл мұнаралары, көптеген қорымдар, Орта-Кендірлі мен Елшібек сияқты ежелгі тас құдықтар – шыңыраулар, Кендірлі бекінісінің қирандылары мен оның айналасындағы қарауыл мұнаралары және т.б..

1. Өлке тарихының ең көрнекті ескерткіштері «жебе тәрізді қақпандар» (арандар) – тұяқтыларды, негізінен Үстірт тау қойларын аулауға арналған көне қора құрылыстарының қалдықтары деп санауға болады. Олардың салыну уақыты шамамен біздің заманымыздың 7-8 ғасырларында белгілеп көрсетіледі (Ягодин, 1978). Қорық аумағында «жебе тәрізді қақпандар» Кендірлі бұлағы мен Көкесем құдығына жақын жерде орналасқан. Әсіресе, қорықтың Батыс шындарындағы Көкесем құдығынан Табаната зиратына дейінгі көп қатарлы «қоралар жүйесі» 40 шақырымдай қашықтыққа созылып, жиі бір-бірімен түйіскен жерлерде көптеп кездеседі.

Солтүстік-Шығыс және Орталық Үстірт аралдары мен Сирияның «шөл жыландары» (Ягодин, 1978; Банников, 1982; Орешкин, 1982; Легг, Роули-Кони, 1987), қарақұйрықтарды, акбөкендерді және құландарды аулауға қызмет еткен арандардан айырмашылығы, Үстірттегі арандардың шыңның үстіңгі немесе сирек ортаңғы учаскелерінде, әлдеқайда алға шығып тұрған ұзын мүйістерінде – «тұмсықтарда» орналасуы және Үстірт қойларының жайлауға шығатын жерлерінде орналасуы олардың арнайы арқарларды аулау үшін пайдаланылғанын көрсетеді (Ланкин, 1982; Плахов, 1994). Үстірттің батыс шыңдарының «жебе тәріздес қақпандары» күрделі жасалған, әдетте, жалау тастан жасалған бірнеше «кесілген» қабырғалардан тұрады және олардың артында жануарларды бағыттайтын бір немесе бірнеше V-тәрізді ұзын қоралары бар, ұсақ (диаметрі 2-3 м) шұңқырларда, пішініне қарағанда 1-2 аңшы тығылып, Үстірт арқарларын ұрған. Зерттелген кейбір арандардың түбінің диаметрі 5 - 7 м, ал алдыңғы қабырғасының қазіргі биіктігі 2,0 - 2,5 м болатын бір «аулау» шұңқыры болған. Басқаларына қарағанда тұяқты жануарларды осы шұңқырларға айдаған. Осындай арандардан жақсы сақталғандарының бірі қорық аумағындағы Кендірлі шатқалының солтүстік жағында, ал екіншісі – Мәмекқазған құдығының маңындағы Табан ата қорымына жақын жерде орналасқан (Плахов, 1994).

Бірнеше археологиялық қазбалар мен зерттеулердің деректері бұл ескерткіштердің әртүрлі тарихи кезеңдерге жататынын көрсетеді. Үстірт қорығы аумағында сақталған барлық ескерткіштер Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 21 наурыздағы № 279 қаулысымен бекітілген «Республикалық маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізбесінен» бүгінгі күнге дейін тыс қалдырылды. Бірақ бұл олардың мәдени-тарихи маңызы жоқ және болашақ ұрпақ үшін мұқият зерттеу мен сақтауды қажет етпейді дегенді білдірмейді.

2. Балуанияз ата қорымы

Координаттар: *N 43° 23. 590' E 054° 33. 730'*

Балуанияз ата қорымы Аққұдық ауылынан 60 шақырым жердегі аласа төбенің басында орналасқан. XVIII-XX ғасырларға жатады. Мұнда 70-ке жуық үлкенді-кішілі архитектуралық пішінді зираттар бар. Қорымның орталық бөлігінде 1818-1856 жылдары өмір сүрген, елі мен жерін сыртқы жаудан қорғаған Адай руының Балықшы руынан шыққан Балуанияз батырдың бейіті бар. Ұрпақтары 1991 жылы үлкен күмбезді кесене орнатқан. Мұнда 29 ескерткіш тіркелген. Қорымның қорғаныш қалқаны мен қоршауы орнатылмаған. Ескерткіш Маңғыстау облысы әкімінің 2003 жылы 29 маусымдағы №179 қаулысымен пайдалануға беріліп, жергілікті деңгейде мемлекеттік қорғауға алынған.

3. Көкесем қорымы

Координаттары: *N 43° 09. 843' E 054° 54. 082'*

Қорым Аққұдық ауылынан солтүстік-шығысқа қарай 70 км жерде орналасқан. Зиратта XIV, XVIII және XX ғасырларға жататын 200-ден астам сәулет нысаны бар. Оның ішінде 150 ескерткіш орташа техникалық жағдайы мен тарихи-мәдени құндылығы бойынша тізімге алынған. Қорымның қорғаныш қалқаны мен қоршауы орнатылмаған. Ескерткіш Маңғыстау облысы әкімінің 2003 жылы 29 маусымдағы №179 қаулысымен пайдалануға беріліп, жергілікті деңгейде мемлекеттік қорғауға алынған.

1.1.7. ҮМТҚ шекарасы және функционалдық аймақтарға бөлінуі

Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің 1984 жылғы 12 шілдедегі № 294 қаулысымен құрылған. Қорық Маңғыстау облысы Қарақия ауданының шығыс бөлігінде орналасқан. Қорықтың әкімшілік ғимараты Жаңаөзен қаласында. Қорықтың аумағы мен қорық әкімшілігінің арасы 200 шақырымнан асады. Қорықтың жалпы ауданы 223 342 гектарды құрайды.

Жер телімінің кадастрлық нөмірі -12-186-026-004. 223342 га жерді тұрақты жер пайдалану құқығына 2006 жылғы 10 маусымдағы № 0032588 мемлекеттік актісі бар.

Қорықтың күзет аймағы Ералиев аудандық халық депутаттары кеңесі атқару комитетінің 1987 жылғы 18 маусымдағы №188 қаулысымен белгіленген.

Қорық Қазақстан Республикасы Экология және табиғи ресурстар министрлігі Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің қарамағында қызмет атқарады.

Қолданыстағы заңнамаға сәйкес Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы республикалық және халықаралық маңызы бар ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жоғары санатына жатады.

1.1.8. ҮМТҚ-да жерді пайдалану ерекшеліктері

Үстірт мемлекеттік табиғи қорығының аумағында бөгде жер пайдаланушылар жоқ.

1.2. Аймақтың әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктері

Маңғыстау облысы – Маңғыстау атом электр станциясында (Қазатомөнеркәсіп бөлімшесі) өндірілетін энергияның және судың барлық түрлерімен автономды түрде қамтамасыз етілген Қазақстандағы жалғыз бірегей өндірістік кешен. Облыста 559 өнеркәсіп кәсіпорын тіркелген, оның 70-і ірі және орта кәсіп.

Өңір экономикасының шикізат өндіру бағыты оның даму жағдайына экономиканың барлық басқа салалары тікелей тәуелді тау-кен өнеркәсібінің басымдығын алдын ала анықтады. Облыс өнеркәсіп өнімінің жалпы көлемі бойынша республика бойынша үшінші орында.

Облыс экономикасының негізін мұнай-газ секторы құрайды, оның өндіріс көлемі облыста өндірілген өнеркәсіп өнімдерінің жалпы көлемінің 90 пайыздан астамын құрайды (2008 ж. жылдық өндіріс көлемі 17 млн. тоннаны мұнай өндірісі құрады). Облыста газ өндірумен «ҚазМұнайГаз БӨ» АҚ, «Қазполмұнай», «Толқынмұнайгаз» компаниялары айналысады. Құбырлар арқылы өндірілген мұнай ішкі нарыққа да (Атырау мұнай өңдеу зауыты арқылы) да, экспортқа да (Ақтау-Самара құбыры арқылы және теңіз арқылы Ақтау портымен) жеткізіледі.

Қазақстан мұнайының 30 пайызы Маңғыстау облысында өндіріледі. Облыста 59 кен орны барланған. Маңғыстау облысының экономикасында тау-кен өнеркәсібі басым, жалпы өңірлік өнімнің жартысына жуығын және облыстағы жалпы өнеркәсіптің 86%-дан астамын құрайды. Экономиканың басқа салаларындағы кәсіпорындар оның тауарларға, қызметтерге, жұмысқа, ғылыми-конструкторлық зерттеулерге, білім беру қызметтеріне қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, көбінесе осы секторға бағытталған.

Өңдеу өнеркәсібінде тамақ өнеркәсібі, тоқыма және тігін өнеркәсібі, резеңке және пластмасса бұйымдарын өндіру, машина жасау, химия өнеркәсібі, басқа да металл емес минералды өнімдерді өндіру және басқа да салалар бар. 2005 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша өнеркәсіп өнімінің жылдық көлемі шамамен 600 миллиард теңгені құрады.

Облыстың негізгі кәсіпорындары: «Маңғыстаумұнайгаз» ААҚ (Қазақстан Республикасындағы жетекші мұнай өндіруші кәсіпорын, облыстағы мұнай өндірудің 34%, республика бойынша 7%), «ҚазМұнайГаз» Барлау Өндіру» АҚ (Жаңаөзен қаласы, Өзен кенін игеру және Қарамандыбас кен орындары), «Қаражанбасмұнай» ААҚ (Бозашы түбегіндегі мұнай кен орындарын пайдаланады), Маңғышлақ атом энергетикалық зауыты («Қазатомөнеркәсіп» бөлімшесі, автономды энергиямен және аймақты сумен қамтамасыз етеді және бірегей суды тұщыту кешенін қамтиды).

Маңғыстау облысының Ақтау қаласында халықаралық әуежай, сондай-ақ жергілікті әуе компанияларының бірнеше әуежайлары (қазір сирек қолданылады) – Бозашы, Бейнеу, Жаңаөзен, Форт-Шевченко, Ералиев бар.

Бүгінде Маңғыстау облысында Forbes Global-2000 тізіміне енген әлемдік технологиялық көшбасшылар мен ТҮК жұмыс істейді. Мысалы, CITIC Group, CNPC,

HeidelbergCement, Tenaris, Shlumberger, Halliburton OMV Petrom, Arcelor Mittal, Maersk Oil, Saipem және т.б.

1.2.1. Аймақтың әлеуметтік-экономикалық жағдайы

Көлік-коммуникация жүйесі

Шығыс Еуропаны Орталық Азиямен және Солтүстік Еуропаны Парсы шығанағы елдерімен байланыстыратын ТРАСЕКА және «Солтүстік-Оңтүстік» екі халықаралық көлік дәлізі облыс аймағы арқылы өтеді.

Әуе қатынасы бойынша компания 8 ішкі және 16 халықаралық бағыттарға рейстер орындайды. Ақтаудан Мәскеу, Ыстамбұл, Баку және Киев арқылы әлемнің кез келген нүктесіне жетуге болады.

Қорықтың кеңсесі Жаңаөзен қаласында, қорық шекарасының ең жақын нүктесінен 130 км және облыс орталығы Ақтау қаласынан 150 км қашықтықта орналасқан. Жаңаөзеннен ауыл арқылы қорыққа қарай бағыттары Қызылсай (22 км), одан Бекет атаға дейін (94 км), одан шығысқа қарай Балуанияз ата зиратына дейін (40 км), зираттан 1,5 км жерде Мәмеққазған кордоны орналасқан. Қорықтың оңтүстік шекарасына Жаңаөзен қаласынан Құланды (15 км) ауылы арқылы, одан әрі Кендірлі-Қаясан аймағын кесіп өтіп, Өнере кордоны орналасқан аймаққа (130 км) жетуге болады. Қорық аумағына ең жақын елді мекен –Аққұдық ауылы (30 км). Жаңаөзен қаласына Ақтау қаласынан автокөлікпен тікелей жетуге болады.

Демография, халықтың жұмыспен қамтылуы және табыс көзі

Маңғыстау облысы Қарақия ауданының ресми сайтында (<http://karakia.mangystau.gov.kz/ru/page/view/3797>) хабарланады:

Аудан аумағы: 6 429 700 га.

Халқы: 37200 адам, оның 98,8% қазақтар.

Аумақтық-әкімшілік бөлінісі: 4 ауыл, 3 ауылдық округ. Әкімшілік орталығы – Құрық ауылы.

Халықты жұмыспен қамтамасыз ету.

Ауданда 325 ауылдық шаруа қожалығы тіркелген, оның 28-і қосымша шаруашылықпен, қалған 297-сі мал шаруашылығымен айналысады.

Ауданда «Ерсай» ЖШС, «Болашақ Атырау» ЖШС, «АқтауНефтеСервис» ЖШС, «ОСК» ЖШС, «ОСС» ЖШС, «ОТК» ЖШС, «Маңғыстауэнергомұнай» ЖШС, «Мұнайтелеком» ЖШС, «ХазарМұнай» ЖШС, «ТасболатОйл» ЖШС, «Сенек» ЖШС, «Маңғыстаугеология» ЖШС, «Жетібаймұнайгаз» ЖШС, «Өзенмұнайгаз» АҚ, «КаспиОйлГаз» ЖШС.өнеркәсіптік кәсіпорындары жұмыс істейді.

Шағын және орта бизнесте 2319 субъект тіркелген. Оның 309-ы шаруа қожалықтары, 4435 адам жұмыспен қамтылған. Қазіргі таңда шағын және орта бизнесті дамыту үшін «Бизнестің жол картасы-2020», «Жұмыспен қамтудың жол картасы-2020» және «Агробизнес-2020» бағдарламалары бар.

Аймақ үшін ҮМТҚ-ның әлеуметтік-экономикалық маңызы.

«ҮМТҚ» РММ әлеуметтік-экономикалық әлеуеті – бұл белгілі бір аумақтың экономикалық және әлеуметтік даму мәселелерін шешу қабілеті, олардың әрқайсысы көрсеткіштердің белгілі бір жүйесін пайдалана отырып: табиғи-ресурстық әлеует, ғылыми-техникалық әлеует, ақпараттық әлеует және еңбек ресурстық әлеуеті анықталады.

Қорық еңбекке қабілетті халықты білімі мен бейімділігіне сәйкес жұмыспен қамтамасыз етуде. Бүгінгі таңда қызметкерлер саны 42 адамды құрайды.

Үстірт қорығының табиғатты қорғау, ағарту және табиғатты қорғау іс-шаралары халыққа оң әсерін тигізіп, әсіресе өскелең ұрпаққа экологиялық тәрбие беруде. Жаңаөзен қаласының, сондай-ақ облыстың басқа ауылдарының білім беру мекемелері қорық тарапынан өткізілетін табиғатты қорғау шараларына белсенді қатысуда. Сонымен қатар, Үстірт қорығы өңірдің туристік әлеуетін білдіретін туризмнің (экологиялық) дамуына зор

үлес қосып келеді – қорық тек өңірде ғана емес, оның шекарасынан тыс жерлерде де сұлулығымен және таза табиғатымен танымал. Көптеген адамдар аймаққа демалуға, табиғатты тамашалауға келумен қатар қорық маршруттарын көру мүмкіндігін алады.

1.2.2. Мүдделі тараптар және олардың ҮМТҚ басқаруға қатысуы

Қазіргі уақытта «ҮМТҚ» РММ-нің қызметі мен дамуына қандай да бір түрде мүдделі бірқатар тараптар бар. Қорық туған өлкенің табиғатын сақтау, ақпараттық насихат жұмыстарын жүргізу мақсатында облыстың атқарушы және өкілді органдарымен, бұқаралық ақпарат құралдарымен, көптеген мекемелермен, ұйымдармен өзара бірлесіп қызмет атқарып келеді.

5 кесте. Мүдделі тараптар

Мүдделі тарап	Қатысу мазмұны	Қатысу механизмі
«Қазақстан биоалуантүрлілікті сақтау қауымдастығы» РҚҰ	Биоалуантүрлілікті зерттеу, экологиялық білім беру және халықты ақпараттандыру саласындағы ынтымақтастық.	Сүтқоректілердің сирек кездесетін және жойылып кету қаупі төнген түрлерін зерттеудегі ынтымақтастық; жануарлар санағының қолданбалы әдістерін жетілдіру бойынша ынтымақтастық, жобалар аясында атқарылған жұмыстар туралы материалдарды ғылыми және мерзімді басылымдарда жариялау.
«Биоалуантүрлілікті зерттеу және сақтау орталығы» ҚҚ	Экожүйелер мен биоәртүрлілікті сақтауға, биологиялық ресурстарды басқару әдістерін жетілдіруге және Қазақстан Республикасының ерекше қорғалатын табиғи аумақтарының желісін дамытуға бағытталған жобаларды іске асыруға және бірлескен жобаларды іске асыруға қолдау көрсету.	Экологиялық жобалар мен іс-шараларды жүзеге асыру; облыста өткізілген іс-шаралардың нәтижелері туралы ақпарат алмасу; жұмыс кеңестері мен кеңестерді, семинарларды бірлесіп өткізу
Жеке туроператорлар	Туризм саласындағы ынтымақтастық.	ҮМТҚ аумағына туристік саяхат ұйымдастыру
Құқық қорғау органдары: прокуратура, Қарақия ауданы және Жаңаөзен қаласының ішкі істер бөлімі.	Бірлескен табиғатты қорғау шараларын өткізу.	Рейдтер, акциялар. Ақпарат алмасу.

Экология және табиғи ресурстар министрлігі Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің Үстірт мемлекеттік табиғи қорығын дамыту, орман

ресурстарын сақтау және басқару жүйесін жетілдіру, биологиялық әртүрлілікті, жер ресурстарын сақтау, жергілікті тұрғындардың әл-ауқатын жақсарту мақсатында халықты ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды жоспарлау және басқару процестеріне жұртшылықты тарту үшін Үстірт мемлекеттік табиғи қорығының ерекше қорғалатын табиғи аумақтарын дамыту жөніндегі Үйлестіру кеңесінің құрамы бекітілді.

1.2.3. ҮМТҚ табиғи ресурстарына қатысты жергілікті тұрғындар мен қорық арасындағы бар және ықтимал қайшылықтар

Жергілікті тұрғындар тарапынан қорық әкімшілігімен келіспеушілік жоқ, жыл сайын түсіндіру жұмыстары жүргізілуде.

Күзет аймағында орналасқан жер пайдаланушылар жоқ.

Ерекше қорғалатын аумақ шегінде табиғаттың табиғи жағдайын түбегейлі бұзуға әкелетін кез келген әрекеттерге тыйым салынады.

«ҮСТІРТ МТҚ» РММ 2019-2023 ЖЖ.АРНАЛҒАН БАСҚАРУ ЖОСПАРЫН ТАЛДАУ

Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің 2018 жылғы 19 қарашадағы №17-5-6/281 бұйрығымен Үстірт мемлекеттік табиғи қорығын 2019-2023 жылдарға арналған басқару жоспары бекітілген.

Қорықты басқару Қазақстан Республикасы Экология және табиғи ресурстар министрлігі Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің 2023 жылғы 22 ақпандағы №27-5/24-НҚ бұйрығымен бекітілген «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ туралы ереженің негізінде жүзеге асырылады.

Ережеге сәйкес «ҮМТҚ» РММ-нің негізгі мақсаты типтік, сирек және бірегей табиғи кешендерді табиғи күйінде сақтау болып табылады, оның ішінде:

1. Типтік және бірегей экологиялық жүйелерді, өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің биологиялық әртүрлілігі мен генетикалық қорын табиғи қалпында сақтау.

2. Табиғи процестердің дамуының табиғи жағдайында зерттеу және қоршаған ортаның мониторингін жүргізу.

3. Мемлекеттік табиғи-қорық қорын және тарихи-мәдени кешендер мен объектілерді ғылыми ұйымдардың ұсыныстарына сәйкес қалпына келтіру.

4. Халыққа экологиялық білім беруді ұйымдастыру, танымдық экскурсиялар өткізу.

Ұзақ мерзімді

Мекеме өз құзыреті шегінде белгіленген заңнамалық тәртіппен келесі қызметтерді жүзеге асырады:

1. Аумақтың және күзет аймағының шекарасын оңтайландыру және анықтау;
2. Қорық аумағын абаттандыру;
3. Қорықты қорғау және зерттеу үшін материалдық-техникалық база құру;
4. Барлық биологиялық және ландшафттық әртүрлілікті, сондай-ақ өсімдіктер мен жануарлардың гендік қорын сақтау және зерттеу;

5. Ғылыми-зерттеу және мәдени-ағарту жұмыстарын жүргізу үшін материалдық-техникалық база құру;

6. Экологиялық мониторинг жүргізу;

7. Мәдени-танымдық және туристік іс-шараларды өткізу;

8. Экологиялық туризмді дамыту;

9. Қоршаған ортаны қорғау саласында ғылыми кадрлар мен мамандарды даярлауға жәрдемдесу.

Жалпы басшылық қорықтың ғылыми-техникалық кеңесі бекітетін жылдық Жұмыс жоспарлары негізінде жүзеге асырылады.

Қорықта «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» республикалық мемлекеттік мекемесінің 2014-2018 жылдарға арналған даму бағдарламасын» әзірледі.

Бағдарламаның негізгі күтілетін нәтижелері:

1. Барлық қызметтердің материалдық-техникалық базасын нығайту;
2. Аумақта қажетті абаттандыруды ұйымдастыру;
3. ҮМТҚ-да ғылыми-зерттеу қызметін жолға қою;
4. ҮМТҚ-да экологиялық туризмді дамыту.

Сонымен қатар, тәжірибе көрсеткендей іс жүзіндегі жарияланған мақсаттардың барлығына іс жүзінде қол жеткізу мүмкін емес. Қорықтың экожүйесін сақтау аумақты қорғау арқылы жүзеге асады, бұл жалпы табиғи дамуда оның табиғи ортасының сақталуына ықпал етеді. Қазіргі уақытта күзет аймағы бірқатар себептерге байланысты толық бақыланбайды:

- инспекторлар құрамының жетіспеушілігі;
- аумақтың шалғайлығы;
- ғылыми зерттеулердің бағыты экологиялық тәжірибенің мәселелерін шешуге және қоршаған ортаны ұтымды пайдалану бойынша ұсыныстарға көбірек бағытталған. Ғылыми қызметкерлер қазіргі таңда тек ақпарат жинаушы болып табылады, себебі бұл жұмыстардың өзі де қажетті құралдар мен жабдықтарсыз жинау қиын болып отыр.

Қысқа мерзімді

Ғылыми зерттеулер мен мониторинг:

- мемлекеттік экологиялық мониторингтің бірыңғай жүйесі шеңберінде экологиялық мониторингті жүзеге асыру;

- ғылыми зерттеулер жүргізу, табиғи кешендерді сақтаудың ғылыми әдістерін әзірлеу және енгізу;

- жабайы жануарлардың санағын жүргізу;

- қоршаған орта саласындағы ғылыми кадрлар мен мамандарды даярлауға жәрдемдесу;

Экологиялық ағарту:

- экологиялық білім беруді кеңейту, оқу-танымдық экскурсиялар өткізу;

- экологиялық туризмді дамыту;

Қорықтың экожүйесін сақтау:

- экожүйелердің және оларды құрайтын табиғи кешендердің тұтастығын сақтау;

- белгіленген режимді қамтамасыз ету мақсатында қорық және күзет аймағының аумағын күзету;

- биологиялық әртүрлілікті сақтау.

Ғылыми зерттеулер және мониторинг.

Ғылыми зерттеулер жүргізудің мақсаты – Үстірт табиғи қорығының биоәртүрлілігінің аса маңызды құрамдас бөліктерінің жай-күйі, сондай-ақ олардың мекендеу ортасының жай-күйі туралы тұрақты объективті мәліметтер алу. Қолайсыз жағдайлар мен келеңсіз оқиғалардың алдын алу шараларын әзірлеу.

1. Жыл сайын қорық қызметкерлері мен инспекторлары үшін мониторинг, мәліметтерді талдау, хаттамаларды толтыру бойынша оқыту семинарлары өткізіледі.

2. Бақылау:

Қорықтың ғылыми-зерттеу жұмыстары 2016-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің 2015 жылғы 15 желтоқсандағы №323 бұйрығымен бекітілген ғылыми-зерттеу жоспарындағы 5 тақырып бойынша жүргізілуде.

1. Үстірт қорығы аумағындағы табиғат құбылыстары мен процестерін бақылау.

2. Үстірт қорығы аумағындағы сирек және жойылып бара жатқан өсімдіктер популяциясының жағдайы

3. Үстірт қорығы және қорық аумағына жақын жерлердегі сүтқоректілердің мониторингі.

4. Үстірт қорығының сирек кездесетін және ерекше қорғалатын құс түрлерінің популяциясының жағдайы.

5. Үстірт герпетокешендерінің жағдайын бақылау.

Ғылыми тақырыптар бойынша алынған мәліметтер сарапталып, қорықтың биоәртүрлілігіне төнетін қауіптерді азайту немесе жою бойынша нақты шаралар қабылданады. Ғылыми тақырыптар бойынша материалдар жинау үшін ғылыми қызметкерлердің далалық іссапарлары үнемі өткізіліп тұрады. Содан кейін камералдық өңдеу жүргізіледі, жылдық есептер мен ғылыми мақалалар жазылады. Есепті кезеңде таралымы 300 дана «Үстірт қорығының флорасы» атты монографиялық кітабы шығарылды, авторы: аға ғылыми қызметкер Нұрмұхамбетова Д.

6 кесте. «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» республикалық мемлекеттік мекемесінің Табиғат жылнамасы бойынша соңғы 5 жылдағы метеорологиялық өзгерістері туралы ақпараты

ЕҚТА атауы	Ауа температурасы, 2019		Ауа температурасы, 2020		Ауа температурасы, 2021		Ауа температурасы, 2022		Ауа температурасы, 2023		5 жыл бойынша температураның орташа көрсеткіші		5 жыл бойынша жауын-шашынның орташа мөлшері	
	жаз	қыс	жаз	қыс	жаз	қыс	жаз	қыс	жаз	қыс	жаз	қыс	жаз	қыс
«ҮМТҚ» РММ														
	26,9	1,05	28,9	1,36	26,3	-2,59	29,8	0,45	29,1	1,84	28,2	0,4	21,0	24,8

Экологиялық ағарту іс-шаралары.

Жыл басында экологиялық ағарту іс-шараларының жоспары құрылып, Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы директорымен бекітіледі. Осы жоспар бойынша жыл бойы мектептерде, оқу орындарында, кәсіпорындар мен ұйымдарда дәрістер, әңгімелер өткізілді. Экологиялық мәдениетті және табиғатты құрметтеуді арттыру мақсатында тренингтер, дөңгелек үстелдер, конференциялар, көрмелер өткізілуде. Жыл сайын төмендегі атаулы мерекелер мен акциялар өткізіледі:

- 2 ақпан – Дүниежүзілік сулы-батпақты алқаптар күні

- 1 сәуір – Құстар күні

- 22 сәуір – Жер күні

- мамырдың бірінші сенбісі – Қызғалдақ күні

- 5 маусым – Дүниежүзілік қоршаған ортаны қорғау күні.

Ең ауқымды шара – «Парктер шеруі» табиғатты қорғау акциясы. Бұл шара жоғары деңгейде ұйымдастырылуда. Қорықтың осы акцияны ұйымдастырғаны үшін алған жүлделі орындары мен номинациялары осыған көрсеткіш деуге болады. 2014 ж. – 1 орын, 2016, 2017, 2018 ж. – Мақтау грамотасы, 2019 ж. – Үздік бейнеклип номинациясы.

Экологиялық туризм.

Қорықта Орман және аңшылық шаруашылығы комитеті бекіткен «Өнер» және «Көкесем» 2 туристік маршруты бар.

2019 жылы – 263 адам.

2020 жыл – 272 адам.

2021 жыл – 432 адам.

2022 жыл – 347 адам турист келді.

Бұқаралық ақпарат құралдарымен жұмыс.

Қорықтың экологиялық ағарту жұмысын насихаттауда экологиялық білім және туризм бөлімі БАҚ-пен тығыз байланыста жұмыс істейді. Төменде 2019-2023 жылдардағы БАҚ-қа шыққан мақалалар санының кестесі берілген.

7-кесте. 2019-2023 жж. БАҚ-қа шыққан мақалалар саны.

Жылдар	БАҚ			Барлығы
	Газеттер	Радио	Телеарна	
2019 ж.	21	-	2	23
2020 ж.	15	-	5	20
2021 ж.	20	-	-	20
2022 ж.	20	-	-	20
2023 ж.	17	-	7	24

Қорғау бөлімінің қызметі.

Қорғау бөлімінің мақсаты – қорықтың биологиялық әртүрлілігін, сонымен қатар қорық аумағында орналасқан тарихи ескерткіштерді табиғи қалпында сақтау.

Қорық аумағын қорғауды ұйымдастыру үшін мынадай міндетті және қажетті шаралар жүргізіледі:

- қорғау бөлімінің жылдық жоспары;
- қорғау бөлімінің жылдық жоспарына, тоқсандық және жартыжылдық жоспарына сәйкес;
- қорғау бөлімінің жылдық жоспарын орындауға бағытталған іс-шаралар;
- құқық қорғау және табиғатты қорғау ұйымдарымен бірлесіп жүргізілетін төтенше жағдайдағы жұмыс жоспары;
- инспекторларды оқыту жоспары;
- Жаңаөзен қаласының әкімімен және өрт жағдайлары бойынша төтенше жағдайлар бөлімімен келісілген Салалық өртке қарсы қызмет басқармасымен бірлескен іс-шаралар жоспары;
- қорық директорының қорғау қызметіне қатысты бұйрықтары.

Қорық аумағын 26 мемлекеттік инспектор күзетеді. Қорық аумағы 11 айналма учаскеге бөлінген. Осы айналма жолдардың әрқайсысында басшылықтың бұйрығымен екі инспектордан тағайындалған.

8-кесте. 2019-2023 жж. толтырылған хаттамалар саны.

Мерзімі	Хаттамалар толтырылды (саны)	Бап
2019 жыл	5	ҚР ӨҚБТК 380 бабы бойынша – 1, 383-1 бойынша – 4 шт.

2020 жыл	5	ҚР ӘҚБтК 380 бабы бойынша – 2, 383-1 бойынша – 3 шт.
2021 жыл	10	ҚР ӘҚБтК 380 бабы бойынша – 6, 383-1 бойынша – 4 шт.
2022 жыл	7	ҚР ӘҚБтК 380 бабы бойынша – 4, 383-1 бойынша – 2, 370 бабы бойынша – 1.
2023 жыл	4	ҚР ӘҚБтК 380 бабы бойынша – 4.

Тіршілік ортасын басқару.

Қорық қызметкерлері 5 жыл ішінде Қарамаю, Кендірлі, Жаман Кендірлі бұлақтарына жүйелі түрде тазарту жұмыстарын жүргізді. Барлығы 32 бұлақ тазартылды. Қорық қызметкерлері жыл сайын жылдық жоспарға сәйкес қорық аумағында өртке қарсы қорғанысты күшейту шараларын жүргізеді.

Жабайы табиғатты басқару.

Үстірт мемлекеттік табиғи қорығының мемлекеттік инспекторлары қорықта және оған іргелес аумақтарда қорық режимінің сақталуын қадағалау арқылы жануарлар дүниесін қорғауды қамтамасыз етеді.

Кадрлармен қамтамасыз ету және біліктілігін арттыру.

Үшінші тұлғалармен семинарлар өткізу.

ҮМТҚ қызметкерлері оқыту семинарларына үнемі қатысып отырады.

ҮМТҚ базасында семинарлар өткізу.

Жыл сайын бірінші жартыжылдықта келесі оқыту семинарлары жоспарланған:

- «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар жүйесіндегі инспекторлық қызметтің негіздері» (тактика, жедел жұмыс, тәртіп бұзушыларды анықтау және ұстау әдістері, оқиға болған жерді қарау, қайшылықтарды шешу, қажетті қорғаныс, қызметтік қару мен арнайы құралдарды қолдану бойынша)
- «Қысқы маршруттық санақ жұмыстарын жүргізу»
- «Қорық аумағына бару арқылы биоәртүрлілік компоненттерінің мониторингісін жүргізу»
- «Сүтқоректілер мен құстардың санағын жүргізу»
- «Далалық жағдайда алғашқы медициналық көмек, далалық жұмыс істеу кезіндегі қауіпсіздік шаралары. Практикалық сабақтар»
- «Қорық жұмысына қатысты Қазақстан Республикасының қолданыстағы табиғатты қорғау заңнамасының негіздері»
- «Карталар мен GPS көмегімен бағдарлау жаттығулары».

Ғылыми қызметкерлердің Қазақстан Республикасының жетекші ғылыми-зерттеу институттарында тағылымдамадан өтуі.

2019 жылы – 2 адам, 2020 жылы – 2 адам, 2021 жылы – 2 адам, 2022 жылы – 2 адам, 2023 жылы – 2 адам.

Экологиялық азарту және туризм бөлімінің қызметкерлерін тәжірибе алмасу мақсатында басқа да ерекше қорғалатын табиғи аумақтарға баруы.

2019 жылы – 2 адам, 2020 жылы – 2 адам, 2021 жылы – 2 адам, 2022 жылы – 2 адам, 2023 жылы – 2 адам.

Жергілікті халықпен және жергілікті өкілді және атқарушы органдармен өзара іс-шаралар

Үстірт қорығы қоғамдық бірлестіктермен бірлесе отырып, экологиялық азарту жұмыстарын айтарлықтай жолға қойып, қоғамның назарын экологиялық мәселелерді шешуге аударуда. Қорық «Қолдау-Экология» қоғамдық мамандандырылған орталығымен және «Қазақстанның биоалуантүрлілікті сақтау қауымдастығы» РҚБ-мен тұрақты түрде ынтымақтастықта жұмыс істейді, олар өз кезегінде қорық бизнесін дамытуға жәрдемдесіп,

биологиялық әртүрлілікті зерттеуге, танымал етуге және қорғауға бағытталған жобаларды жүзеге асырады. Үстірт қорығы Қарақия ауданы, Аққұдық ауылының жергілікті тұрғындарымен ынтымақтастықта қызмет етіп келеді. Туристер жергілікті тұрғындардан қолдан жасалған ұлттық тағамдар мен бұйымдар – құрт, балқаймақ, шұбат, сүзбе сатып алу мүмкіндігіне ие. Үстірт қорығының қалалық білім бөлімі және Жаңаөзен қаласы әкімдігімен бірлескен «Парктер шеруі» акциясының жоспары аясында дәрістер, әңгімелер, сайыстар, дөңгелек үстелдер, тренингтер, сенбіліктер өткізілді. Төтенше жағдайлар және Қарақия ауданы әкімдігімен бірлескен жоспарға сәйкес жыл сайын өрттің алдын алу шаралары мен оқу-жаттығулар өткізіледі.

2. Жоспарланған бесжылдық кезеңге арналған ҮМТҚ міндеттерінің негіздемесі.

2.1. ҮМТҚ әкімшілік-шаруашылық сипаттамаларын қарастыру, өзекті мәселелерді анықтау және жоспарланған бесжылдық кезеңге мақсаттарды белгілеу

2.1.1. Кадрлық ресурстың сипаттамасы

«Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ кадрлық құрамы 42 бірлікті құрайды, іс жүзінде 2022 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша барлығы 41 адам жұмыс істейді, оның ішінде:

- 31 адам – жоғары білімді,
- 9 адам – орта арнаулы білімі бар,
- 1 адам – орта білімі бар.

Қорық аумағын күзетумен 26 мемлекеттік инспектор айналысады, оның ішінде 3 мемлекеттік инспектор «Қарақия-Қаракөл» қаумалына бекітілген. Қорық аумағы 11 айналым учаскесіне бөлінген. Осы айналым учаскелердің әрқайсысына басшылықтың бұйрығымен мемлекеттік инспекторлар бекітілген.

Басшылық құрамдағы қызметкерлердің жалпы саны – 3 адам (1 бос орын), табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімінде – 26 адам, ғылым, ақпарат және мониторинг бөлімінде – 5 адам, экологиялық ағарту және туризм бөлімінде – 4 адам, қаржы бөлімі – 2 адам, кадрлық инспектор – 1 адам және заңгер – 1 адам жұмыс істейді.

Қазақстан Республикасының қолданыстағы нормативтік құқықтық және заңнамалық актілерін басшылыққа ала отырып қорықты директор басқарады. Директор – бас мемлекеттік инспектор болып табылады.

Ғылыми зерттеулер мен мониторинг жұмыстарын 5 адамнан тұратын ғылым бөлімі жүзеге асырады: бөлім басшысы – 1, аға ғылыми қызметкер – 2, ғылыми қызметкер – 1, кіші ғылыми қызметкер – 1. Ғылым бөлімінің құрылымы «Табиғат жылнамасын» жүргізу үшін табиғаттың барлық компоненттерінің жағдайын көрсету қажеттілігіне толығымен сәйкес келеді, қорықтағы табиғаттың барлық компоненттерінің жағдайын, олардың өзара әрекеттесуін және динамикасын бақылауға мүмкіндік бермейді.

Экологиялық ағарту және туризм бөлімінде 4 адам жұмыс істейді: бөлім басшысы – 1, аға маман – 2, маман – 1.

Штаттан тыс қызметтің көп болуы жалақының төмендігіне байланысты болып отыр.

Ұлттық құрамы бойынша «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ-да барлығы қазақ ұлтының өкілдері қызмет атқаруда.

9-кесте. «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ штаттық кестесі

Басшылық	3
Директор-бас мемлекеттік инспектор	1
Директордың ғылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары – бас мемлекеттік инспектордың орынбасары	1
Директордың орынбасары – бас мемлекеттік инспектордың орынбасары	1
Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау қызметі бөлімі	26

Бөлім басшысы – мемлекеттік инспектор	1
ЕҚТА инспекторы – мемлекеттік инспектор	25
Ғылым, ақпарат және мониторинг бөлімі	5
Бөлім басшысы – мемлекеттік инспектор	1
Аға ғылыми қызметкер – мемлекеттік инспектор	2
Ғылыми қызметкер – мемлекеттік инспектор	1
Кіші ғылыми қызметкер – мемлекеттік инспектор	1
Экологиялық ағарту және туризм бөлімі	4
Бөлім басшысы – мемлекеттік инспектор	1
Аға маман – мемлекеттік инспектор	2
Маман – мемлекеттік инспектор	1
Қаржы-ұйымдастыру жұмысы бөлімі	2
Бас есепші	1
Бас экономист	1
Маман жөніндегі инспектор	1
Заңгер	1
Барлығы	42

2.1.2. Үстірт МТҚ-ның инфрақұрылымы

ҮМТҚ әкімшілік ғимараты - 2004 жылы Жаңаөзен қаласының әкімдігі берген 2 қабатты ғимарат. 2012 жылы ғимаратқа ағымдағы жөндеу жұмыстары жүргізілді. Ғимаратта табиғат және тарихи-өлкетану мұражайы, қызметкерлер кабинеттері бар. Қорықтың әкімшілік ғимаратының аумағында 3 гараж және 1 қойма орналасқан. 2013 жылы ғимараттың шатыры ауыстырылды. Жаңаөзен қаласындағы қорықтың әкімшілік ғимараты радио, телефон және электронды байланыс құралдарымен жабдықталған. Халықаралық байланысы бар 3 телефон нөмірі бар. Кордондар мен вагондарға орнатылған рациялардың көмегімен қорық әкімшілігімен байланыс жүргізіледі. Радио және телефон байланысы Аққұдық ауылына тікелей қосылған.

3 кордон (тұрақты ауысымдық кезекшілік) бар.

Мәмекқазған кордоны – инспекторлар үйі, монша, ауыз суға арналған бассейн, радиостанция, күн батареясы.

Кендірлі кордоны – инспекторларға арналған үй, монша, ауыз суға арналған бассейн, радиостанция, күн батареясы.

Өнере кордоны – инспекторларға арналған үй, монша, ауыз суға арналған бассейн, радиостанция, күн батареясы.

Өрт қауіпсіздігі мақсатында кордондарда өртке қарсы құрал-жабдықтары бар өрт қалқандары және құм жәшіктері орнатылған. Барлық кордондарға су тасымалдау арқылы жеткізіліп отырады. Суды жинауға және сақтауға арналған бассейн (котлован) бар.

10 кесте. «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ инфрақұрылым объектілеріне талдау

Инфрақұрылым нысаны	Мақсаты	Ағымдағы жай-күйі	Нысандардың мақсатты күйі	Ұсынылатын шешімдер
Қорық кеңсесі	Әкімшілік қызметтерге	Жақсы	3.12.2004	Күрделі жөндеуді қажет етеді
Табиғат мұражайы	Туристік-	Қанағаттанарлық	3.12.2004	Визит-орталық

	рекреациялық			құрылысы қажет
Жеңіл және жүк көліктеріне арналған гараж (2 дана)	Жеңіл көліктерге арналған	Қанағаттанарлық	3.12.2004	
Мемлекеттік инспекторларға арналған 3-бөлмелі пәтер	Қорғау қызметі және тұру үшін	Жақсы	3.07.2012	
Аққұдық ауылындағы жері бар тұрғын үй	Қорғау мен туризм қызметі үшін	Қанағаттанарлық	1.07.2022	Жөндеуді қажет етеді
«Мәмекқазған» кордоны	Мемлекеттік инспекторларға тұру үшін	Тұруға жарамсыз	1.12.2007	Ғимаратқа күрделі жөндеу керек
«Өнере» кордоны	Мемлекеттік инспекторларға тұру үшін	Тұруға жарамсыз	1.12.2007	Ғимаратқа күрделі жөндеу керек
«Кендірлі» кордоны	Мемлекеттік инспекторларға тұру үшін	Тұруға жарамсыз	1.12.2007	Ғимарат бұзуды қажет етеді
Инспекторларға арналған тұрғын жылжымалы вагоны (4 дана)	Мемлекеттік инспекторларға тұру үшін	Қанағаттанарлық	4.11.2021	
Инспекторларға арналған тұрғын жылжымалы вагоны (1 дана)	Мемлекеттік инспекторларға тұру үшін	Қанағаттанарлық	3.09.2018	
Күн батареялары (3 дана)	Тұрмыстық қажеттіліктер, радиобайланыс және кордондарды энергиямен қамтамасыз ету үшін	Қанағаттанарлық	9.09.2011	Қосымша панельдер мен батареяларды сатып алуды қажет етеді

2.1.3. Үстірт қорығын материалдық-техникалық жағдайы.

Бүгінгі күні қорықтың балансында 14 қызметтік көлік бар, оның 3-і баланстық есептен шығаруға жатады. Мемлекеттік инспекторлардың қызметіне қажетті 4 бас жылқы бар.

Қазіргі таңда Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы қорғау қызметінде 46 KENWOOD радиостанциясын пайдалануда. Олардың барлығының жағдайы қанағаттанарлық. Оның 15-і жылжымалы, 6-ы стационарлық, 25-і өзімен алып жүруге арналған портативті.

Қазіргі уақытта ҮМТҚ балансында 424 бірлік материалдық-техникалық жабдық тіркелген. Ағымдағы қамтамасыз етулер мен қажеттіліктер бойынша толық ақпарат 11-кестеде берілген.

11-кесте. «Үстірт МТҚ» РММ материалдық-техникалық жағдайы

№ р/с	МТБ объектісі	Ағымдағы қамтылуы (саны)	Нормасы/қажеттілігі	Дефицит	Қаржыландыру (немесе кім қаржыландырды)
Ғимараттар					
1	Административное здание "Устьюртского ГПЗ"	1	1/0	Нет	РБ
2	Строение А	1	1/1	1	РБ
3	Строение Б	1	1/0	Нет	РБ
4	Строение В	1	1/0	-/-	РБ
5	3-х комнатная квартира	1	1/0	-/-	РБ
6	Жилой дом с земельным участком	1	1/0	-/-	РБ
Барлығы		6			
Автотранспорт					
7	Трактор МТЗ-82,1	20.08.2005	1/1	1	РБ
8	УАЗ 390945	16.04.2014	1/1	1	РБ
9	Автомобиль Chevrolet Epica	06.06.2008	1	Нет	РБ
10	Автомобиль УАЗ-315195-051	03.06.2011	1/1	1	РБ
11	Нива Лада 21214	07.07.2011	1/1	1	РБ
12	УАЗ 39094	01.06.2018	1	Нет	РБ
13	УАЗ 39094	01.06.2018	1	Нет	РБ
14	Chevrolet Niva	28.11.2014	1/1	1	РБ
15	УАЗ 390995	28.11.2014	1/1	1	РБ
16	УАЗ 390945 фургон	04.03.2019	1	Нет	РБ
17	УАЗ 390945-520	04.03.2019	1	Нет	РБ
18	УАЗ 390945-520	04.03.2019	1	Нет	РБ
19	Chevrolet Niva	01.07.2020	1	Нет	РБ
20	Автоцистерна УАЗ 36221	01.10.2020	1	Нет	РБ
21	GWM Haval Poer King Kong	01.11.2023	1	Нет	РБ
22	GWM Haval Poer King Kong 2	01.11.2023	1	Нет	РБ
23	GWM Haval Poer King Kong 3	01.11.2023	1	Нет	РБ
Барлығы		17			
Қызметтік қарулар					
24	Карабин	05.07.2005	1	Нет	РБ
25	Карабин	05.07.2005	1	-/-	РБ
26	Пистолет Байкал	05.07.2005	1	-/-	РБ
27	Пистолет Байкал	05.07.2005	1	-/-	РБ
28	Пистолет Байкал	05.07.2005	1	-/-	РБ
29	Пистолет Байкал	05.07.2005	1	-/-	РБ
30	Пистолет Байкал	05.07.2005	1	-/-	РБ
31	Пистолет Байкал	05.07.2005	1	-/-	РБ

32	Пистолет Байкал	05.07.2005	1	-//-	РБ
33	Пистолет Байкал	05.07.2005	1	-//-	РБ
34	Пистолет Байкал	05.07.2005	1	-//-	РБ
35	Пистолет Байкал	05.07.2005	1	-//-	РБ
Барлығы		12			
Құрал-жабдықтар					
36	Фотоэлектрическая станция	09.09.2011	1	1	РБ
37	Фотоэлектрическая станция	09.09.2011	1	1	РБ
38	Фотоэлектрическая станция	09.09.2011	1	1	РБ
39	Кондиционер зима-лето	10.07.2006	1	1	РБ
40	кондиционер зима-лето	10.07.2006	1	1	РБ
41	Холодильник	10.07.2007	1	1	РБ
42	Кондиционер	10.07.2009	1	1	РБ
43	Пылесос	10.07.2012	1	1	РБ
44	Процессор	03.07.2011	1	1	РБ
45	Монитор	07.07.2011	1	1	РБ
46	Принтер цветной	09.11.2011	1	1	РБ
47	сплит.система	15.06.2011	1	1	РБ
48	сплит.система	15.06.2011	1	1	РБ
49	монитор	03.03.2011	1	1	РБ
50	Факс	03.07.2012	1	1	РБ
51	Принтер МФУ 3/1	07.07.2012	1	1	РБ
52	Принтер МФУ 3/1	07.07.2012	1	1	РБ
53	Электрический обогреватель	05.04.2012	1	1	РБ
54	электрический обогреватель	05.04.2012	1	1	РБ
55	электрический обогреватель	05.04.2012	1	1	РБ
56	Кондиционер	10.07.2012	1	1	РБ
57	Фотоаппарат	07.07.2012	1	1	РБ
58	Фотоаппарат	07.07.2012	1	1	РБ
59	монитор	05.06.2012	1	1	РБ
60	Бинокль	09.09.2011	1	1	РБ
61	Бинокль	09.09.2011	1	1	РБ
62	Бинокль	09.09.2011	1	1	РБ
63	Бинокль	09.09.2011	1	1	РБ
64	Компьютер в комплекте	18.04.2014	1	1	РБ
65	Компьютер в комплекте	11.06.2014	1	1	РБ
66	Компьютер в комплекте	23.07.2014	1	1	РБ
67	Компьютер в комплекте	23.07.2014	1	1	РБ
68	Компьютер в комплекте	27.05.2014	1	1	РБ
69	Компьютер в комплекте	27.05.2014	1	1	РБ
70	Компьютер в комплекте	27.05.2014	1	1	РБ
71	Компьютер в комплекте	27.05.2014	1	1	РБ
72	Навигатор GPS	02.07.2014	1	1	РБ
73	Навигатор GPS	02.07.2014	1	1	РБ
74	Навигатор GPS	02.07.2014	1	1	РБ

75	Навигатор GPS	29.05.2014	1	1	РБ
76	Фотоаппарат	03.06.2014	1	1	РБ
77	Шредер	19.06.2014	1	1	РБ
78	Объектив фотокамеры	03.09.2014	1	1	РБ
79	Объектив фотокамеры	03.09.2014	1	1	РБ
80	Фотоловушка	29.09.2014	1	1	РБ
81	Фотоловушка	29.09.2014	1	1	РБ
82	Фотоловушка	29.09.2014	1	1	РБ
83	Видеокамера	27.08.2014	1	1	РБ
84	Подзорная труба	29.12.2014	1	1	РБ
85	Штатив	29.12.2014	1	1	РБ
86	Микроскоп	19.12.2014	1	1	РБ
87	Холодильник	30.12.2014	1	1	РБ
88	Видеокамера	27.08.2014	1	1	РБ
89	Бинокль	09.06.2014	1	1	РБ
90	Бинокль	09.06.2014	1	1	РБ
91	Бинокль	09.06.2014	1	1	РБ
92	Бинокль	09.06.2014	1	1	РБ
93	Бинокль	09.06.2014	1	1	РБ
94	Бинокль	09.06.2014	1	1	РБ
95	Бинокль	09.06.2014	1	1	РБ
96	Телефонный аппарат	15.07.2014	1	1	РБ
97	принтер HP 130A	03.09.2018	1	1	РБ
98	Телефонный аппарат	15.07.2014	1	1	РБ
99	Принтер МФУ 3/1	25.12.2015	1	1	РБ
100	Фотоаппарат	14.12.2015	1	1	РБ
101	Фотоаппарат	14.12.2015	1	1	РБ
102	Фотоаппарат	14.12.2015	1	1	РБ
103	Комплексная метеостанция	22.12.2015	1	1	РБ
104	Комплексная метеостанция	22.12.2015	1	1	РБ
105	Комплексная метеостанция	22.12.2015	1	1	РБ
106	Навигатор GPS	06.01.2016	1	1	РБ
107	Навигатор GPS	06.01.2016	1	1	РБ
108	Навигатор GPS	06.01.2016	1	1	РБ
109	Навигатор GPS	06.01.2016	1	1	РБ
110	системный блок	06.01.2016	1	1	РБ
111	Монитор	06.01.2016	1	1	РБ
112	Принтер МФУ 3/1	25.12.2015	1	1	РБ
113	Проектор	06.01.2016	1	1	РБ
114	Экран для проектора	06.01.2016	1	1	РБ
115	Ноутбук	06.01.2016	1	1	РБ
116	Ноутбук	06.01.2016	1	1	РБ
117	квадрокоптер DG IРНА	01.07.2017	1	1	РБ
118	Системный блок	02.07.2018	1	1	РБ
119	Монитор	02.07.2018	1	1	РБ
120	Бинокль	03.09.2018	1	1	РБ
121	Устройство контроля GPS	03.09.2018	1	1	РБ
122	Фотоаппарат Sony	03.09.2018	1	1	РБ
123	Вагон дом на шасси	03.09.2018	1	1	РБ

124	Видеокамера	03.12.2018	1	1	РБ
125	Видеокамера	03.12.2018	1	1	РБ
126	Видеокамера	03.12.2018	1	1	РБ
127	Видеокамера	03.12.2018	1	1	РБ
128	Видеокамера	03.12.2018	1	1	РБ
129	Видеокамера	03.12.2018	1	1	РБ
130	Бинокль Nikon PROSTAF	04.03.2019	1	1	РБ
131	Бинокль Nikon PROSTAF	04.03.2019	1	1	РБ
132	Фотоаппарат Canon	04.03.2019	1	1	РБ
133	Объектив Canon	04.03.2019	1	1	РБ
134	Карта памяти Lexar 32Gb	04.03.2019	1	1	РБ
135	Сумка для фотоаппарата	04.03.2019	1	1	РБ
136	Набор Flama	04.03.2019	1	1	РБ
137	Сумка для ноутбука	04.03.2019	1	1	РБ
138	Смартфон Dooge S60Lde	04.03.2019	1	1	РБ
139	Смартфон Dooge S60Lde	04.03.2019	1	1	РБ
140	Телевизор	09.12.2019	1	1	РБ
141	Пылесос	09.12.2019	1	1	РБ
142	Водонагреватель	09.12.2019	1	1	РБ
143	Стиральная машина	09.12.2019	1	1	РБ
144	Бинокль	09.12.2019	1	1	РБ
145	Бинокль	09.12.2019	1	1	РБ
146	Бинокль	09.12.2019	1	1	РБ
147	Бинокль	09.12.2019	1	1	РБ
148	Бинокль	09.12.2019	1	1	РБ
149	Кондиционер	09.12.2019	1	1	РБ
150	Кондиционер	09.12.2019	1	1	РБ
151	Кондиционер	09.12.2019	1	1	РБ
152	Ноутбук HP 15 bs 541	04.03.2019	1	1	РБ
153	Мышь HP200	04.03.2019	1	1	РБ
154	Компьютер комплект	04.03.2019	1	1	РБ
155	Принтер	04.03.2019	1	1	РБ
156	Принтер	04.03.2019	1	1	РБ
157	Принтер	04.03.2019	1	1	РБ
158	Ноутбук	04.03.2019	1	1	РБ
159	Ноутбук	04.03.2019	1	1	РБ
160	Ноутбук	02.11.2020	1	1	РБ
161	Метеостанция	02.11.2020	1	1	РБ
162	Метеостанция	02.11.2020	1	1	РБ
163	Метеостанция	02.11.2020	1	1	РБ
164	Фотокамера Canon	02.11.2020	1	1	РБ
165	Ноутбук	02.07.2018	1	1	РБ
166	Ноутбук	23.09.2021	1	1	РБ
167	Термопринтер	01.09.2021	1	1	РБ
168	планшетный компьютер	23.09.2021	1	1	РБ
169	графический планшет	27.09.2021	1	1	РБ
170	принтер лазерный	23.09.2021	1	1	РБ
171	Маршрутизатор 2	14.06.2022	1	1	РБ
172	Квадрокоптер ДРОН	04.10.2023	1	1	РБ

173	принтер 3в1 (1)	30.11.2023	1	1	РБ
174	принтер 3в1 (2)	30.11.2023	1	1	РБ
175	принтер 3в1 (3)	30.11.2023	1	1	РБ
176	Кондиционер (сплит-система)	14.12.2021	1	1	РБ
177	Бинокль 1	05.11.2021	1	1	РБ
178	бинокль 2	05.11.2021	1	1	РБ
179	бинокль 3	05.11.2021	1	1	РБ
180	бинокль 4	05.11.2021	1	1	РБ
181	Объектив фотокамеры	10.11.2022	1	1	РБ
182	Маршрутизатор	17.11.2021	1	1	РБ
183	дрон-квадрокоптер	03.09.2021	1	1	РБ
184	жилой вагон на колесах 1	04.11.2021	1	1	РБ
185	жилой вагон на колесах 2	04.11.2021	1	1	РБ
186	жилой вагон на колесах 3	04.11.2021	1	1	РБ
187	жилой вагон на колесах 4	04.11.2021	1	1	РБ
188	аккумуляторная батарея для квадрокоптера 1	10.12.2021	1	1	РБ
189	аккумуляторная батарея для квадрокоптера 2	10.12.2021	1	1	РБ
Барлығы		152	152		
Басқа да негізгі құралдар					
190	Диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
191	диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
192	диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
193	диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
194	диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
195	диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
196	диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
197	диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
198	диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
199	диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
200	диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
201	диван кровать	28.08.2007	1	1	РБ
202	Вешалка стоящая	28.08.2007	1	1	РБ
203	вешалка стоящая	28.08.2007	1	1	РБ
204	вешалка стоящая	28.08.2007	1	1	РБ
205	Сейф железный	04.07.2004	1	1	РБ
206	сейф железный	04.07.2004	1	1	РБ
207	Стол форма письменный	06.12.2007	1	1	РБ
208	стол форма письменный	06.12.2007	1	1	РБ
209	Стулья	28.08.2007	1	1	РБ
210	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
211	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
212	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
213	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
214	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
215	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
216	стулья	28.08.2007	1	1	РБ

217	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
218	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
219	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
220	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
221	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
222	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
223	стулья	28.08.2007	1	1	РБ
224	Шкаф	28.08.2007	1	1	РБ
225	шкаф	28.08.2007	1	1	РБ
226	Кресло	04.07.2007	1	1	РБ
227	Гардероб файлов шкаф	18.06.2009	1	1	РБ
228	гардероб файлов шкаф	18.06.2009	1	1	РБ
229	Конференц стол	04.07.2009	1	1	РБ
230	Журнальный столик	04.07.2009	1	1	РБ
231	Стекланный файл шкаф	18.06.2009	1	1	РБ
232	стеклянный файл шкаф	18.06.2009	1	1	РБ
233	стол писменный	24.05.2010	1	1	РБ
234	стол писменный	24.05.2010	1	1	РБ
235	шкаф гардеробный	05.07.2011	1	1	РБ
236	стол писменный	04.07.2011	1	1	РБ
237	шкаф со стеклянными дверцами	05.07.2011	1	1	РБ
238	кресло орман	05.07.2011	1	1	РБ
239	компьютерный стол	10.04.2012	1	1	РБ
240	компьютерный стол	10.04.2012	1	1	РБ
241	шкаф для офиса со стеклянными дверцами	10.04.2012	1	1	РБ
242	шкаф для офиса со стеклянными дверцами	10.04.2012	1	1	РБ
243	шкаф для офиса со стеклянными дверцами	10.04.2012	1	1	РБ
244	стулья офисные стандарт	25.05.2012	1	1	РБ
245	стулья офисные стандарт	25.05.2012	1	1	РБ
246	стулья офисные стандарт	25.05.2012	1		РБ
247	стулья офисные стандарт	25.05.2012	1	1	РБ
248	стулья офисные стандарт	25.05.2012	1	1	РБ
249	стулья офисные стандарт	25.05.2012	1	1	РБ
250	стулья офисные стандарт	25.05.2012	1	1	РБ
251	стулья офисные стандарт	25.05.2012	1	1	РБ
252	стулья офисные стандарт	25.05.2012	1	1	РБ
253	стулья офисные стандарт	25.05.2012	1	1	РБ
254	шкаф для офиса для документов	21.09.2012	1	1	РБ
255	шкаф для офиса для документов	21.09.2012	1	1	РБ
256	шкаф для офиса для документов	21.09.2012	1	1	РБ
257	шкаф для офиса для документов	21.09.2012	1	1	РБ

258	шкаф для офиса	28.08.2014	1	1	РБ
259	шкаф для офиса	28.08.2014	1	1	РБ
260	шкаф для офиса	28.08.2014	1	1	РБ
261	шкаф для офиса	28.08.2014	1	1	РБ
262	шкаф для офиса	28.08.2014	1	1	РБ
263	шкаф для офиса	28.08.2014	1	1	РБ
264	шкаф для офиса	28.08.2014	1	1	РБ
265	шкаф для офиса	28.08.2014	1	1	РБ
266	шкаф для офиса	28.08.2014	1	1	РБ
267	шкаф для офиса	28.08.2014	1	1	РБ
268	шкаф для одежды	28.08.2014	1	1	РБ
269	шкаф для одежды	28.08.2014	1	1	РБ
270	шкаф для одежды	28.08.2014	1	1	РБ
271	шкаф для одежды	28.08.2014	1	1	РБ
272	шкаф для одежды	28.08.2014	1	1	РБ
273	Герб	17.07.2014	1	1	РБ
274	Сейф металлический	04.09.2014	1	1	РБ
275	Сейф металлический	04.09.2014	1	1	РБ
276	Сейф металлический	04.09.2014	1	1	РБ
277	Сейф металлический	04.09.2014	1	1	РБ
278	Сейф металлический	04.09.2014	1	1	РБ
279	Сейф металлический	04.09.2014	1	1	РБ
280	Сейф металлический	04.09.2014	1	1	РБ
281	Сейф металлический	04.09.2014	1	1	РБ
282	Сейф металлический	04.09.2014	1	1	РБ
283	Сейф металлический	04.09.2014	1	1	РБ
284	Сейф металлический	04.09.2014	1	1	РБ
285	Стол	05.11.2014	1	1	РБ
286	Стол	05.11.2014	1	1	РБ
287	Стол	05.11.2014	1	1	РБ
288	Стол	05.11.2014	1	1	РБ
289	Стол	05.11.2014	1	1	РБ
290	Стол	05.11.2014	1	1	РБ
291	Стол	05.11.2014	1	1	РБ
292	Стол	05.11.2014	1	1	РБ
293	Кресло	04.12.2014	1	1	РБ
294	Кухонный шкаф	28.11.2014	1	1	РБ
295	Кухонный стол	03.12.2014	1	1	РБ
296	шкаф для одежды	03.12.2014	1	1	РБ
297	стулья	08.12.2014	1	1	РБ
298	стулья	08.12.2014	1	1	РБ
299	стулья	08.12.2014	1	1	РБ
300	стулья	08.12.2014	1	1	РБ
301	стулья	08.12.2014	1	1	РБ
302	стулья	08.12.2014	1	1	РБ
303	Кресло	12.12.2014	1	1	РБ
304	Кресло	12.12.2014	1	1	РБ
305	Кресло	12.12.2014	1	1	РБ
306	Кресло	12.12.2014	1	1	РБ
307	Палатка	29.12.2014	1	1	РБ
308	Кресло	23.12.2015	1	1	РБ

309	Флаг	14.12.2015	1	1	РБ
310	Флаг	14.12.2015	1	1	РБ
311	Флаг	14.12.2015	1	1	РБ
312	Флаг	14.12.2015	1	1	РБ
313	Флаг	14.12.2015	1	1	РБ
314	Флаг	14.12.2015	1	1	РБ
315	Флаг	14.12.2015	1	1	РБ
316	Конференц стол	06.01.2016	1	1	РБ
317	стол письменный	06.01.2016	1	1	РБ
318	Журнальный столик	04.07.2009	1	1	РБ
319	Журнальный столик	04.07.2009	1	1	РБ
320	Стекланный стеллаж	06.01.2016	1	1	РБ
321	Стекланный стеллаж	06.01.2016	1	1	РБ
322	шкаф пенал	06.01.2016	1	1	РБ
323	шкаф пенал	06.01.2016	1	1	РБ
324	шкаф пенал	06.01.2016	1	1	РБ
325	шкаф пенал	06.01.2016	1	1	РБ
326	Шкаф для одежды	06.01.2016	1	1	РБ
327	Шкаф для одежды	06.01.2016	1	1	РБ
328	Шкаф угловой	06.01.2016	1	1	РБ
329	Шкаф подставка	06.01.2016	1	1	РБ
330	Шкаф стеклянный	06.01.2016	1	1	РБ
331	Шкаф стеклянный	06.01.2016	1	1	РБ
332	Шкаф стеклянный	06.01.2016	1	1	РБ
333	Стол письменный	06.01.2016	1	1	РБ
334	Стол письменный	06.01.2016	1	1	РБ
335	Стол письменный с тумбой	06.01.2016	1	1	РБ
336	Стол письменный с тумбой	06.01.2016	1	1	РБ
337	Стол письменный с тумбой	06.01.2016	1	1	РБ
338	Тумба	06.01.2016	1	1	РБ
339	Стол компьютерный	06.01.2016	1	1	РБ
340	Стол компьютерный	06.01.2016	1	1	РБ
341	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
342	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
343	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
344	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
345	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
346	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
347	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
348	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
349	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
350	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
351	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
352	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
353	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
354	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
355	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
356	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
357	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
358	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ

359	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
360	Офисное кресло	06.01.2016	1	1	РБ
361	Герб	02.10.2017	1	1	РБ
362	Флаг	02.10.2017	1	1	РБ
363	Герб наружный	09.12.2019	1	1	РБ
364	Герб внутренний	09.12.2019	1	1	РБ
365	Вешалка стойка	09.12.2019	1	1	РБ
366	флаг рк	13.12.2021	1	1	РБ
367	фирмен. флаги	01.01.2023	1	1	РБ
368	пожарный шит с комплектом	01.01.2023	1	1	РБ
369	флагштон дерев-й 1	01.01.2023	1	1	РБ
370	флагштон дерев-й 2	01.01.2023	1	1	РБ
371	пожарный шит с комплектом 2	01.01.2023	1	1	РБ
372	пожарный шит с комплектом 3	01.01.2023	1	1	РБ
373	пожарный шит с комплектом 4	01.01.2023	1	1	РБ
374	Палатка Койланова	02.12.2022	1	1	РБ
Барлығы		185	185		
Жылқы					
375	Жылқы	29.04.2005	1	Нет	РБ
376	Жылқы	10.04.2008	1	-/-	РБ
377	Жылқы	10.04.2008	1	-/-	РБ
378	Жылқы	10.04.2008	1	-/-	РБ
Барлығы		4	4		
Радиостанциялар					
379	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
380	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
381	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
382	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
383	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
384	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
385	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
386	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
387	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
388	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
389	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
390	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
391	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
392	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
393	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
394	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
395	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
396	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
397	Рация	16.06.2004	1	1	РБ
398	Рация носимое	24.08.2005	1	1	РБ
399	Рация носимое	24.08.2005	1	1	РБ
400	Рация носимое	24.08.2005	1	1	РБ
401	Рация носимое	24.08.2005	1	1	РБ
402	Рация носимое	24.08.2005	1	1	РБ
403	Рация носимое	24.08.2005	1	1	РБ
404	Рация носимое	24.08.2005	1	1	РБ

405	Рація носимое	24.08.2005	1	1	РБ
406	Рація носимое	24.08.2005	1	1	РБ
407	Рація носимое	24.08.2005	1	1	РБ
408	Рація комплект	13.10.2005	1	1	РБ
409	Рація комплект	13.10.2005	1	1	РБ
410	Рація комплект	13.10.2005	1	1	РБ
411	Рація комплект	13.10.2005	1	1	РБ
412	Рація комплект	13.10.2005	1	1	РБ
413	Рація стационарное	09.11.2011	1	1	РБ
414	Радиостанция стационарная	09.11.2011	1	1	РБ
415	Радиостанция мобильная	09.11.2011	1	1	РБ
416	Радиостанция мобильная	09.11.2011	1	1	РБ
417	Радиостанция мобильная	09.11.2011	1	1	РБ
418	Радиостация носимая	03.07.2011	1	1	РБ
419	Радиостация носимая	03.07.2011	1	1	РБ
420	Радиостация носимая	03.07.2011	1	1	РБ
421	Радиостация носимая	03.07.2011	1	1	РБ
422	Радиостация носимая	03.07.2011	1	1	РБ
423	Радиостация носимая	03.07.2011	1	1	РБ
424	Радиостация носимая	03.07.2011	1	1	РБ
Барлығы		46	46		
Барлығы		424	424		

2.1.4. Жоспарланған бесжылдық кезеңге арналған ҮМТҚ-ның әкімшілік-шаруашылық міндеттері.

Әкімшілік-шаруашылық міндеттер ерекше қорғалатын табиғи аумақтың заңды тұлға ретіндегі басты функциялары негізінде қалыптасады және алдыңғы тараулар шеңберінде жүргізілген қажеттіліктерді талдау нәтижелері бойынша егжей-тегжейлі баяндалады. Ерекше қорғалатын аумақта биоәртүрлілікке ағымдағы немесе ықтимал қауіптер анықталмаса да, қорғалатын аумақ келесі міндеттерді қамтитын әкімшілік-шаруашылық функцияларды орындауды жалғастырады:

Тапсырма 1. ҮМТҚ-ның кадрлық және заңды қызмет тәртібін сақтау және жүргізу. Кадр саясаты арқылы персоналды басқарудың мақсаттары мен міндеттері жүзеге асырылады. Кадрлық саясатты мекеме басшылығы қалыптастырады.

Тапсырма 2. ҮМТҚ әкімшілік қызмет тәртібін сақтау және ұйымдастыру. Тұрақты ағымдағы қызметті қамтиды. Кеңсе керек-жарақтарын, шығыс материалдарын, оргтехниканы, жұмыс жабдықтарын, жиһаздарды сатып алу, қажет болған жағдайда жөндеу және техникалық қызмет көрсету, коммуникацияларды қамтамасыз ету, ғимарат пен үй-жайларды күтіп ұстау.

Тапсырма 3. Қаржылық және бухгалтерлік есепті жүргізу. Бухгалтерлік есеп және экономикалық бөлімнің жұмысы. Төлемдер мен шығыстарды жүргізу, қаржылық құжаттарды және есеп беруді дайындау. Жылдық бюджеттерді жасау, болжамдар жасау.

Тапсырма 4. Тауарлар мен қызметтерді сатып алуды ұйымдастыру.

Тапсырма 5. Мониторинг және есеп беру жоспарына сәйкес Басқару жоспарының орындалуын, мониторингін және орындалуын бағалауды қамтамасыз ету. Тапсырмалардың орындалуын бақылауды ұйымдастыру, аудитті ұйымдастыру және т.б.

Тапсырма 6. «Оңтүстік Үстірт» кластерлік учаскесін құру арқылы қорық аумағын кеңейту. Қорық аумағын жоспарлы түрде кеңейту Үстірт уриалының популяциясын сақтау үшін маңызы зор. Жобалық аумақта Үстірт уриалы Қаптанқыр шыңын мекендейді және шыңның барлық аумағында кездеседі. Оңтүстік Үстірттің климаттық жағдайы, жер бедері және азық-түлік қоры мұнда мекендейтін шөлді тұяқтылар үшін оңтайлы болып табылады. Табиғи шектеуші фактор – су ішетін орындардың тапшылығы. Қазіргі уақытта Қаптанқыр жобалау аумағында қарақұйрықтар мен уриалдардан басқа ірі шөпқоректілер кездескен жоқ. Жоспарланған «Оңтүстік Үстірт» қорығының аумағы Қазақстан, Өзбекстан және Түркіменстан шекараларының түйіскен жерінде орналасқан. Ол Үстірт жотасының үлкен аумағын, Қаптанқыр шыңының солтүстік-батыс аймағын және оның етегіндегі Қазақлысор ойпатын қамтиды.

Қазақ КСР Ғылым академиясының 1978 жылғы жоспарына болашағы зор Қаптанқыр қорығы енгізілген болатын. Бұл қорықты құрудағы міндет - Арал-Каспий суайрығы оңтүстік шөлді экожүйесінің табиғи кешенін сақтау болатын. Бұл үш республиканың – Қазақстан, Өзбекстан және Түркіменстанның іргелес облыстарында Үстірттің оңтүстік жартасында орналасқан республикааралық қорық болады деп жоспарланған. 1984 жылы құрылған Үстірт қорығы шөлдің бұл түрін сақтауға арналмаған. Үстірт қорығының (әсіресе Үстірт уриалының популяциясын қорғауды қамтамасыз ету үшін) маңыздылығына қарамастан, оның орналасқан жері мен аумақтың конфигурациясы Арал шөлінің экожүйелерінің негізгі аймақтық түрлерінің ешқайсысын толық сақтауға мүмкіндік бермейді.

Жобалық аумақтың табиғи кешендері мен биоәртүрлілігін сақтауды қамтамасыз етудің оңтайлы шешімі қолданыстағы Үстірт мемлекеттік табиғи қорығының құрамында «Оңтүстік Үстірт» кластерлік учаскесін қалыптастыру болып табылады. Қоршаған ортаны ортақ басқаруға біріктіру осы аумақтар арасында қоныс аударатын түрлердің мониторингі мен қорғалуын дұрыс ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

2.2. ҮМТҚ ағымдағы (негізгі) қызметінің сипаттамасы, өзекті мәселелерді анықтау және жоспарланған бесжылдық кезеңге мақсаттарды белгілеу.

2.2.1. Аумақты қорғау, өрт қауіпсіздігін, табиғи кешендер мен объектілерді сақтау және қалпына келтіруді қамтамасыз ету бойынша ҮМТҚ қызметінің сипаттамасы

Функционалдық аймақтарға бөлуге сәйкес қорықта қорғау және күзет аймағы бар. Ерекше қорғалатын аумақтың жалпы ауданы 223 342 га, қорғау аймағы 63 864,2 га. Қорық аумағын қорғауды 26 мемлекеттік инспектор жүргізеді. Қорық аумағы 11 айналма учаскеге бөлінген (12-кесте). Басшылықтың бұйрығымен осы айналма учаскелердің әрқайсысына екі инспектордан бекітілген.

Қорғау қызметінің тиімді жұмыс жасауы үшін қолданыстағы шарттарға қатысты қорғау қызметін басқару құрылымы әзірленді. Қорық белсенді және пассивті қорғаныс жүйесін қолданады.

12 кесте. ҮМТҚ айналма учаскелерінің тізімі

№	Қорғалатын учаскелік аймақтар	Бекітілген инспекторлар	Қорғалатын учаскелік аймақтың ауданы (га)
1	«Айтманашы»	М.Мадинов, А.Күмісбаев	19800
2	«Қарынжарық»	Ж.Жанғалиев, Е.Аманбаев	20200
3	«Кәдірберді»	Б.Сайынов, Е.Айтуов	20800
4	«Балуанияз Ата»	Қ.Абдиқаримов, Н.Қайрат	19900

5	«Қарамая»	Б.Бердібеков, Д.Атантаев	20600
6	«Атжол»	Болат Қайралапов, Б.Тлеужанов	19400
7	«Көкесем»	Ә.Беков, Н.Мадиев	21200
8	«Кендірлі»	Н.Артықов, Б.Қожашев	20600
9	«Үшқұдық»	А.Құлтаев, Бауыржан Қайралапов	20500
10	«Елшібек»	Е.Бердібеков, Н.Уалиханов	20042
11	«Өнере»	Б.Рзаев, С.Тоғызбаев	20300

Пассивті қорғау аумақтың ең қиын жерлерінде және жалпы қолданыстағы жолдардың бойында ескертулер, ақпараттық тақталар мен белгілерді орнату арқылы жүзеге асырылады.

Белсенді қорғау қызметі тәжірибелі мемлекеттік инспекторлардан құрылған жедел топтың, сондай-ақ әрбір мемлекеттік инспекторға жеке бекітілген автомобиль көлігімен аумақты нақты айналып өту қызметін атқарады.

Белсенді қорғау жүйесіне қорғау бөлімінің басшысы, 3-5 мемлекеттік инспекторы бар орталық жедел топ кіреді, қажет болған жағдайда полиция немесе прокуратура өкілдері тартылады. Бұл топ аумақтағы қорық режимінің жай-күйін тексеріп қана қоймайды, сонымен қатар мемлекеттік инспекторлардың аумақты қорғау жөніндегі қызметтік міндеттерін орындаудағы жұмысын бақылайды.

ҮМТҚ аумағын қорғауды ұйымдастыру жүйелі түрде жүргізіледі. Мұнда қорықтың аумағы мен шекарасын ғана емес, нақты нысандарды да қорғау қажет. Қорықты қорғаудың аумақтық құрылымын қалыптастыру кордондардың санын және орналасуын анықтауды, бақылау-өткізу пункттерін ұйымдастыруды қамтиды.

Жергілікті халықпен жүйелі түрде түсіндірме жұмыстары мен кездесулер жүргізіліп, баспасөзде өрт қауіпсіздігі, табиғатты қорғау мәселелері бойынша мақалалар жариялануда. Келушілер мен туристер арасында өрт қауіпсіздігі шаралары бойынша нұсқаулық жүргізіледі. Өрт қауіпсіздігі ережелерінің сақталуына бақылауды күшейту үшін тұрақты түрде рейдтер (тексерулер) жүргізіледі. Қорық кеңсесінде кезекші радио-телефон станциясы бар. Қорықта жедел іс-шараларды (бірлескен шаралар, рейд, тексеру) қамтитын құқық қорғау органдарымен тұрақты түрде өртке қарсы жұмыс жүргізіледі.

Қорғау бөліміндегі қызмет ішкі пайдалануға арналған бірқатар құжаттар мен олардың орындалуын міндеттейтін құжаттарды қамтиды:

- қорғау бөлімінің жылдық жұмыс жоспары;
- қорғау бөлімінің жылдық жұмыс жоспарын орындау жөніндегі шаралар;
- құқық қорғау органдарымен және табиғатты қорғау ұйымдарымен бірлескен жедел жұмыс жоспары;
- төтенше жағдай басқармасымен бірлескен өрттің алдын алу жоспары;
- инспекторларды оқыту жоспары;
- жылдық жұмыс жоспары мен іс-шараларға қорғау бөлімінің жартыжылдық, тоқсандық жұмыс жоспарлары;
- қорғау жұмыстары мәселелері бойынша директордың бұйрықтары.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде 2023-2027 жж. аралығында ҮМТҚ-да аумақты қорғау және өрт қауіпсіздігі бойынша мынадай міндеттер тұр:

1 тапсырма. Қаскерлік және басқа да заңсыз әрекеттерді болдырмау үшін ҮМТҚ аумағын тиімді қорғауды қамтамасыз ету.

2 тапсырма. ҮМТҚ аумағында және оған іргелес аумақтарда өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

2.2.2. Ғылыми-зерттеу жұмыстарын (ҒЗЖ) дамыту бойынша ҮМТҚ-ның қызметі мен міндеттерінің сипаттамасы

Қорықтың ғылыми-зерттеу қызметі Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 2012 жылғы 13 наурыздағы № 25-02-01/94 бұйрығымен бекітілген «Табиғатты қорғау мекемелерінде ғылыми қызмет пен ғылыми зерттеулерді ұйымдастыру және жүргізу қағидаларына» сәйкес жүзеге асырылады.

Ғылыми зерттеулерді ғылым, мониторинг және ақпарат бөлімінің 5 ғылыми қызметкерлері жүргізеді;

Қорықтың фенологиялық бақылауларын мемлекеттік инспекторлар жүргізеді; бақылау нәтижелерін есепке алу, аумақтың ақпараттық деректер базасын қалыптастыру және жыл сайынғы Табиғат жылнамасына енгізу үшін ғылыми қызметкерлерге жинақталып беріледі.

Қорықтың ғылыми зерттеу жұмыстары ҚР ЭТРМ Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің 2021 жылғы 28 қаңтардағы № 27-5-6/15 бұйрығымен бекітілген 2021-2025 жылдарға арналған ғылыми-зерттеу жоспарына сәйкес 6 тақырып бойынша жүргізілуде.

13 кесте. Қорықта 2021-2025 жылдар аралығында жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарының тақырыптары

№	Тақырыптың атауы	Орындау мерзімі	Жауапты
1	2	3	4
1.	Үстірт қорығы аумағындағы табиғи құбылыстар мен процестерді қадағалау	2021-2025 гг.	Үстірт қорығының кіші ғылыми қызметкері Ж.О.Бисембаева
2.	Үстірт қорығы аумағындағы өсімдіктердің сирек кездесетін және жойылып бара жатқан түрлері таралымының жай-күйі	2021-2025 гг.	Үстірт қорығының аға ғылыми қызметкері С.М.Турмагамбетов
3.	Үстірт қорығы мен оның төңірегіндегі сүтқоректілердің сирек кездесетін түрлерінің мониторингі	2021-2025 гг.	Үстірт қорығының аға ғылыми қызметкері А.А.Пулатов
4.	Үстірт қорығының сирек кездесетін және ерекше қорғалатын құс түрлері таралымының жай-күйі	2021-2025 гг.	Үстірт қорығының директорының ғылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары Ж.Э.Нурмухамбетов
5.	Шөлді экожүйелердің маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын Үстірт қорығы герпетокөплекстерінің мониторингі	2021-2025 гг.	Үстірт қорығының ғылыми қызметкері Т.С.Дарибаев
6.	Үстірт уриалының экологиясы және мониторингі	2021-2025 гг.	Үстірт қорығының ғылым, ақпарат және мониторинг бөлімінің басшысы Ж.А.Устадов

Өсімдіктер мен жануарлар дүниесі объектілерінің, сондай-ақ қоршаған орта компоненттерінің мониторингі мен түгендеуі түрлі бағыттармен және тәсілдермен жүзеге асырылады:

1. Қоршаған орта жай-күйінің мониторингі.

Жер бедері, ауа райы жағдайлары, топырақ, су, атмосфералық ауа сияқты абиотикалық орта элементтерінің жай-күйі мен өзгеру динамикасына материал жинау. Бақылау жұмыстарын Табиғат жылнамасы үшін материал жинау шеңберінде қорықтың ғылыми қызметкерлері мен инспекторлары жүргізеді. Аққұдық ауылында орналасқан метеостанциядан алынатын деректер қосымша пайдаланылады.

2. Өсімдіктердің сирек кездесетін және жойылып бара жатқан түрлері таралымдарының жай-күйіне мониторинг жүргізу.

Үстірт қорығының сирек кездесетін және жойылып бара жатқан өсімдіктер түрлері таралымының жай-күйін зерттеу және мониторингілеу. Қоғамдастықтардың әсерлерге төзімділік дәрежесін айқындау және динамикалық тұрақсыз мекендейтін жерлердің өсімдіктерін сақтау жөніндегі шараларды әзірлеу. Материалды жинау ҒЗЖ және Табиғат жылнамасы тақырыптарын орындау барысында жүргізіледі.

3. Териофаунаны мониторингілеу және зерттеу.

Жыл сайын сүтқоректілердің іздері бойынша қысқы маршруттық есепке алу жүргізіледі. Қарақұйрықтардың санын есепке алуды далалық және рейдтік жұмыстар кезінде қорықтың ғылыми қызметкерлері мен инспекторлары жүзеге асырады. ҒЗЖ тақырыбын орындау барысында сүтқоректілердің таралу аймақтарын зерттеу жалғасуда. Кейбір түрлерінің (қарақал, түлкі, қасқыр, қарсақ), сондай-ақ алдыңғыазия алабарыстың саны мен қорық аумағында кездесуі туралы деректер қорық аумағында фототұзақ орнату есебінен алынды.

4. Құстардың сирек кездесетін түрлерінің мониторингі.

ҒЗЖ тақырыбы шеңберінде сирек кездесетін, шөлді түрлердің, сондай-ақ құстардың күндізгі жыртқыш түрлерінің есебі жүргізілді. Сирек кездесетін және ерекше қорғалатын құс түрлерінің санын, ұя салу параметрлерін, биотопиялық таралуын және көші-қон бағыттарын зерделеу жүргізіледі.

5. Бауырымен жорғалаушыларды зерттеу.

ҒЗЖ тақырыбын орындау процесінде материалдарды жинау, қорықтың бауырымен жорғалаушылардың аумақтық бөлінуі мен тіршілік ету ерекшеліктерін зерделеу жалғасуда.

6. Үстірт уриалын зерттеу және қадағалау.

Үстірт уриалының биологиясы, экологиясы және аумақтық мекендеу ерекшеліктерін зерделеу. Материалды жинау ҒЗЖ және Табиғат жылнамасы тақырыптарын орындау барысында жүргізіледі.

Флора мен фаунада болып жатқан өзгерістерді бағалау үшін индикаторлық түрлердің мониторингіне ерекше көңіл бөлінеді. Ондай түрлерге: сүтқоректілердің 13 түрі, өсімдіктердің 24 түрі, құстардың 9 түрі, бауырымен жорғалаушылардың 1 түрі жатады.

14-кесте. Үстірт қорығының индикаторлық өсімдіктер мен жануарлар түрлерінің тізімі.

№	Латынша атауы	Қазақша атауы	Орысша атауы
Өсімдіктердің индикаторлық түрлері			
1	<i>Acanthophyllum pungens</i>	Тікенді бозтіккен	Колючелистник колючий
2	<i>Alhagi persarum</i>	Жантақ	Колючка верблюжье
3	<i>Allium capsicum</i>	Каспий жуасы	Лук каспийский
4	<i>Artemisia kemrudica</i>	Кемруд жусаны	Полынь кемрудская
5	<i>Artemisia terrae-albae</i>	Тамыр жусан	Полынь белоземельная

6	<i>Atraphaxis spinosa</i>	Тікенді түйесіңір	Курчавка шиповатая
7	<i>Caragana grandiflora</i>	Ірігүлді караған	Карагана крупноцветковая
8	<i>Convolvulus fruticosus</i>	Бұташықты шырмауық	Вьюнок кустарниковый
9	<i>Crambe edentula</i>	Майда қатыран	Катран беззубый
10	<i>Ephedra distachya</i>	Қос масақшалы қылша	Эфедра двухколосковая
11	<i>Euphorbia sclerocyanthium</i>	Берік сүттіген	Молочай твердобокальчатый
12	<i>Gagea reticulate</i>	Торлы қазжуа	Гусиный лук сетчатый
13	<i>Haplophyllum versicolor</i>	Әртүсті тұтасжапырақ	Цельнолистник разноцветный
14	<i>Iris songorica</i>	Жоңғар құртқашашы	Касатик джунгарский
15	<i>Limonium suffruticosum</i>	Бұташықты кермек	Кермек полукустарниковый
16	<i>Nitraria schoberii</i>	Шобер ақтікені	Селитрянка Шобера
17	<i>Phragmites australis</i>	Кәдімгі қамыс	Тростник южный
18	<i>Rhamnus sintenisii</i>	Синтенис қаражемісі	Жостер Синтениса
29	<i>Saussurea salsa</i>	Сортаң соссюрея	Горькуша солончаковая
20	<i>Tamarix ramosissima</i>	Қызыл жыңғыл	Гребенщик многоветвистый
21	<i>Tragopogon marginifolius</i>	Жиекжапырақты қойжелкек	Козлобородник окаймленнолистный
22	<i>Tulipa sogdiana</i>	Соғды қызғалдағы	Тюльпан согдийский
23	<i>Ziziphora tenuior</i>	Нәзік киікоты	Зизифора тонкая
24	<i>Zygophyllum ovigerum</i>	Домалақ түйетабаны	Парнолистник яйцевидный
Құстардың индикаторлық түрлері			
1	<i>Tadorna ferruginea</i>	Отүйрек	Огарь
2	<i>Aquila nipalensis</i>	Дала қыраны	Степной орел
3	<i>Neophron percnopterus</i>	Жұртшы	Стервятник
4	<i>Aegyptius monachus</i>	Тазқара	Черный гриф
5	<i>Falco cherrug</i>	Ителгі	Балобан
6	<i>Alectoris chukar</i>	Кекілік	Кеклик
7	<i>Chlamydotis macqueenii</i>	Жек дуадақ	Джек
8	<i>Pterocles orientalis</i>	Қарабауыр бұлдырық	Чернобрюхий рябок
9	<i>Galerida cristata</i>	Айдарлы бозторғай	Хохлатый жаворонок
Сүтқоректілердің индикаторлық түрлері			
1	<i>Gazella subgutturosa</i>	Қарақұйрық	Джейран
2	<i>Ovis vignei</i>	Арқар	Уриал
3	<i>Otonycteris hemprichi</i>	Ақбауыр жарқанат	Белобрюхий стрелоух
4	<i>Felis margarita</i>	Шағыл мысығы	Барханный кот
5	<i>Felis caracal</i>	Қарақұлақ	Каракал
6	<i>Felis manul</i>	Сабаншы	Манул
7	<i>Vormela peregusna</i>	Шұбар күзен	Перевязка
8	<i>Mellivora capensis</i>	Итаю	Медоед

9	<i>Lepus tolai</i>	Құм қояны	Заяц-толай
10	<i>Rhombomys opimus</i>	Үлкен тышқаны	Большая песчанка
11	<i>Spermophilus fulvus</i>	Сарыщұнақ	Желтый суслик
12	<i>Canis lupus</i>	Қасқыр	Волк
13	<i>Vulpes vulpes</i>	Түлкі	Лисица
Бауырымен жорғалаушылардың индикаторлық түрлері			
1	<i>Trapelus sanguinolentus</i>	Дала ешкіемері	Степная агама

Үстірт мемлекеттік табиғи қорығында сирек кездесетін және фондық түрлердің жай-күйіне тұрақты мониторинг пен бақылау жүргізіледі.

«Үстірт қорығы аумағындағы өсімдіктердің сирек кездесетін және жойылып бара жатқан түрлері популяциясының жай-күйі» тақырыбы бойынша өсімдік түрлерінің антропогендік әсерлерге төзімділік дәрежесі айқындалып, осы түрлерді қорғау жөнінде ұсыныстар әзірленді. Жұмыс нәтижесінде 53 өсімдік тұқымдасқа жататын тамырлы өсімдіктердің 403 түрі анықталды.

«Үстірт мемлекеттік табиғи қорығының сүтқоректілерінің сирек кездесетін түрлерінің және оның маңайының мониторингісі» тақырыбы бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстары нәтижесінде омыртқалы жануарлардың сирек кездесетін түрлерінің түрлік құрамы мен бөлу учаскелері айқындалды.

Өткен жылдардағы зерттеулерді ескере отырып, Үстірт қорығының аумағында және қорық аумағына шектесетін аудандарда мынадай жануарлар топтарының: жәндіктер - 4, қолқанаттар - 3, қоян тәрізділер - 1, кеміргіштер - 11, жыртқыштар - 12 және тұяқтылар - 2 түрінің мекендейтіні нақты расталды. Барлығы сүтқоректілердің 33 түрі тіркелген. Оның ішінде сүтқоректілердің құрамы қорық аумағында бұрын кездеспеген екі жаңа түрмен толықтырылды: алдыңғызия алабарыс және шибөрі.

«Үстірт уриалының экологиясы және мониторингісі» тақырыбы бойынша қорық аумағындағы бұл түрдің жыныстық-жас құрамын және аумақтық бөлінісін анықтау бойынша зерттеулер жүргізілді. Жүргізілген көктемгі және күзгі санақ жұмыстары нәтижесінде Үстірт уриалының бас саны анықталды, сондай-ақ оларды қорғауды күшейту жөнінде ұсыныстар әзірленді.

«Шөлейт экожүйелердің маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын Үстірт қорығы герпетокомплекстерінің мониторингісі» тақырыбында жүргізілген зерттеулердің нәтижелері бойынша қорық аумағында бауырымен жорғалаушылардың 15 түрі және қосмекенділердің 1 түрі анықталды.

Ғылыми зерттеулердің барлық бағдарламалары мен есептері, жұмыстардың жоспарлары мен кестелері, мақалалардың, баяндамалардың, бастапқы деректердің (есепке алу бланкілері, күнделіктер), ФТК хаттамаларының материалдары мекеменің мұрағатында қағаз түрінде сақталады. Барлық материалдар мұрағатқа жыл соңында немесе қолданылу мерзімі аяқталғаннан кейін тапсырылады. Алайда, қазіргі уақытта қорықта ғылыми деректерді басқару жөніндегі толыққанды электрондық база әзірленбеген және қолданысқа енгізілмеген, сондай-ақ деректерді талдау жөніндегі қандай да бір автоматтандырылған жүйе жоқ. Қолда тек ауа райы жағдайлары мен құстардың мониторингі бойынша шағын деректер базасы бар.

Кітаптар мен басқа да баспа өнімдері қорықтың кітапханасында сақталған, онда 757 кітап пен журнал бар. Қорық мұражайында орналасқан объектілерді қоспағанда, коллекциялық материалдар жоқ. Фото және бейне материалдар, сондай-ақ барлық құжаттардың электрондық нұсқалары, оның ішінде есептер мен мақалалар компьютерлерде сақталады, сондықтан деректерді жоғалту қаупін болдырмау үшін материалдарды көшіру үшін жады көлемі үлкен сыртқы қатты дискілерді сатып алу қажет. Бұдан басқа, ғылыми бөлімнің қызметін ұйымдастыру үшін оргтехникаларын жаңарту және қосымша - 3 бірлік ноутбук және 3 бірлік принтер алу қажет. Себебі қолданыстағы

жабдықтар жетпейді және ескірген. Тағы да бұл оргтехникалардың қалыпты, бұзылмай және бар деректерді жоғалтпай жұмыс жасау үшін лицензиялық қамтамасыз етілген антивирустық жүйелермен жабдықтау қажет. Қорықта жүргізілген ағымдағы ғылыми жұмыстар туралы ақпараттар БАҚ-та (қорықтың жергілікті және облыстық газеттері, сайты және әлеуметтік желілері) жүйелі түрде жарияланады.

Ғылыми-техникалық кеңестің (ҒТК) қызметі.

«Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ ғылыми-техникалық кеңесі (бұдан әрі - Кеңес) қорық директорының жанындағы тұрақты жұмыс жаайтын консультативтік және кеңесші ұйым болып табылады.

Кеңес қорықта ғылыми, табиғат қорғау, ағарту қызметін жүргізу бойынша қорық басшылығының консультациялық қолдау көрсету және ғылыми негізделген ұсыныстар дайындау мақсатында құрылған. Кеңестің жұмысы "Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы" РММ ғылыми-техникалық кеңесі туралы ережеге " сәйкес жүзеге асырылады. «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ жұмыс жоспарына сәйкес жыл сайын ҒТК-нің кемінде 5 отырысы өткізіледі: 2018 ж. 5 отырыс, 2019 жылы - 5 отырыс, 2020 жылы - 5, 2021 жылы - 5, 2022 жылы - 5 отырыс өтті.

Өсімдіктер мен жануарлар дүниесі және де қоршаған орта компоненттерін зерттеуге және бақылау жасауға ғылым бөліміне төмендегідей негізгі міндеттер қойылады:

1- міндеттеме: Құстардың сирек кездесетін түрлерін зерттеу және қоршаған ортаның жай-күйіне мониторинг жүргізу. Бауырымен жорғалаушыларды зерттеу. ҒЗЖ тақырыптары мен жоспарларына сәйкес және Табиғат жылнамасы шеңберінде сүтқоректілерді бақылау және зерттеу. Бекітілген Әдістемелер мен ұсыныстарға сәйкес ЕҚТА-да жануарлар дүниесін есепке алу және жүйелі мониторинг жүргізу.

2- міндеттеме: ҒЗЖ тақырыптары бойынша есептілікті уақтылы дайындау және тапсыру.

3- міндеттеме: Фототұзақтар, оптикалық және басқа далалық жабдықтар сатып алу арқылы ғылым бөлімін материалдық-техникалық қамтамасыз ету.

4-міндеттеме: Ғылыми жарияланымдарды, мақалаларды дайындау (БАҚ-та, журналдарда, ғылыми жинақтар мен кітаптарда, интернет платформаларда орналастыру).

5- міндеттеме: Инспекторлық құрамның әлеуетін арттыру.

фенологиялық бақылау күнделіктерін жүргізу үшін оның ішіндегі бөлімдерді дұрыс толтыруды толық үйрете отырып оқыту семинарларын өткізу. Флора мен фаунаның мониторингтік түрлерін анықтауды оқыту.

Санақ жүргізу әдістері бойынша оқыту курстарын өткізу (інде мекендейтін жануарлардың есебін жүргізу, жануарлар мен құстарға күзгі-көктемгі санақ жұмыстарын жүргізу, қыс мезгілінде сүтқоректілердің ізі бойынша санақ жұмыстарын жүргізу).

2.2.3. ҮМТҚ экологиялық ағарту және мақсатты топтармен жұмыстары бойынша қызметі мен міндеттерінің сипаттамасы

Қорықта экологиялық ағарту іс-шараларын ұйымдастыру мен өткізуді экологиялық ағарту және туризм бөлімі жүзеге асырады. Бөлімнің құрылымы мен штат саны Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман және аңшылық шаруашылығы комитетінің 2007 жылғы бұйрығымен бекітілген. Экологиялық ағарту және туризм бөлімінде штаттық кестеге сәйкес 4 маман: 1 бөлім басшысы, 2 аға маман және 1 маман жұмыс істейді.

Қорықта экологиялық ағарту жұмыстары «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ Ережесі негізінде жүргізіледі. Экологиялық ағарту жұмыстары әр жылдың басында жасақталып қорық директоры бекіткен бөлімнің жылдық жоспарына сәйкес жүргізіледі.

Экологиялық ағарту жұмыстарын (экологиялық танымдық экскурсиялар, үгіт-насихат жұмыстары, бұқаралық ақпарат құралдарында сөз сөйлеу, көрмелер ұйымдастыру, табиғатты қорғау бойынша мәдени-ағарту және қорғау жұмыстары

бойынша басқа да мәселелер) экологиялық ағарту бөлімінің мамандары жүзеге асырады. Мәдени және экологиялық ағарту жұмыстарын басқару мен ұйымдастыруды экологиялық ағарту бөлімінің басшысы атқарады.

Бұл ретте қорық мамандары жүргізетін ғылыми-зерттеу жұмыстарына мектеп оқушылары мен студенттерді тартудың маңызы зор. Дәрістер мен әңгімелер кезінде қорықтың фаунасы мен флорасының қазіргі жағдайы, өңірдегі қоршаған ортаны қорғау мәселелері, т.б. айтылады.

Тұрғындар арасында экологиялық ағарту жұмыстары жүргізілуде: бүктемелер шығарылып таратылуда, бұқаралық ақпарат құралдарында сұхбаттар берілуде. Экологиялық ағарту және ғылыми бөлім қызметкерлері қорықтың табиғатын, өсімдіктері мен фаунасын фото және видеоға түсіріп, әлеуметтік желідегі қорықтың ресми парақшаларында жариялап, белсенді түрде жұмыстар жүргізуде. Фото және бейнематериалдар қорық туралы буклеттер шығаруда, сонымен қатар туристік маршруттарда мен қорықтың орталық кеңсесіндегі ақпараттық фотостендтерді безендіруде қолданылуда.

Экологиялық ағарту қызметі ғылыми-танымдық және экологиялық экскурсиялар ұйымдастыру, сондай-ақ табиғатты қорғау және қорықтарды басқару мәселелері бойынша тәрбиелік, насихаттау, көрме өткізу, мәдени-ағартушылық жұмыстарды ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады. Қорық қызметкерлері мектеп оқушыларымен жұмыс жүргізуде көп көңіл бөлінеді. Викториналар, байқаулар, презентациялар ұйымдастырылатын күнделікті ашық сабақтар, ақпараттық баяндамалар және кездесулер өткізіліп тұрады. Үстірт қорығы ұйымдастыратын жыл сайынғы «Парктер шеруі» акциясына қатысушылар саны артып келеді.

Қорықта Астана, Ақтау, Жаңаөзен қалаларындағы жоғары оқу орындары мен колледждердің студенттері – биологтар, экологтар, сондай-ақ туризм мамандықтары бойынша студенттер тұрақты түрде тәжірибеден өтеді. Барлық келушілер үшін Табиғат және өлкетану мұражайында экскурсиялар өткізіліп тұрады.

Бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілер арқылы қорық қызметкерлері жергілікті халықпен жүйелі жұмыс жүргізуде. Өткізілген іс-шаралар саны 15-кестеде көрсетілген.

15-кесте. Экологиялық ағарту қызметінің көрсеткіштері

№ п/п	Көрсеткіштердің атауы	Ед. изм	2018	2019	2020	2021	2022
1	Табиғат және өлкетану мұражайларының саны	дана	1	1	1	1	1
2	Табиғат мұражайына келген	адам	971	368	122	366	582
	Тақырыптық көрмелер өткізілді	рет	-	1	1	1	7
3	Дәрістер оқылды	рет	32	35	20	45	60
4	Әңгімелесулер мен консультациялар жүргізілді	рет	-	2	-	-	30
5	Бұқаралық ақпарат құралдарында сөз сөйледі	рет	23	20	20	16	24
	Оның ішінде:	рет	21	15	20	15	17
	газет, журналдардағы мақалалар	рет	2	5	-	1	7
6	Телевизиялық сұхбаттар	рет	2	5	-	1	7
6	Буклеттер шығарылды	дана	700	1000	500	1500	2000
7	Жалпы өткізілген экскурсиялар:	рет	34	50	24	47	56
8	Туристік маршруттар бойынша келушілер саны	адам	205	263	272	432	347

Үстірт МТҚ-ның ерекше табиғаты БАҚ өкілдерінің тұрақты қызығушылығына ықпал етуде, облыстық және республикалық газеттерде мақалалар тұрақты жарияланып, телеарналарда сұхбаттар көрсетілуде.

Қорықтың экологиялық ағарту бөлімінің әлеуетін толық пайдалану үшін бейне және фотоматериалдар жасауға, ақпараттық үндеу парақшаларын, танымдық плакаттарды, мектептер мен көпшілікке арналған оқу-әдістемелік құралдарды жасау және көбейту бойынша компьютерлік жұмыстар қаражатты қажет етеді. Заманауи бейнекамераның және кәсіби цифрлық камераның болуы бөлімнің экологиялық білімді насихаттау және көпшілікке арналған экологиялық шараларды өткізу саласындағы мүмкіндіктерін кеңейтер еді. Экологиялық соқпақтарды дұрыс жобалап, абаттандыру үшін де қосымша қаражат қажет.

Оқушылармен және студенттермен жұмыс. Экологиялық ағарту бөлімінің қызметкерлері мектеп оқушыларымен және студенттермен экологиялық ағарту бойынша шаралар – лекциялар, әңгімелесулер, кеңестер, ашық сабақтар өткізеді.

Жыл сайын суретшілер, плакаттар, көркем сөз байқаулары, сондай-ақ қолөнершілер байқауы өткізіледі. Байқаулардың қорытындысы бойынша, сондай-ақ жоспарлы түрде «Жыл құсы», «Үстірт ғажайыбы» және т.б. табиғатты қорғау тақырыбында көрмелер ұйымдастырылады. Тақырыптық көрмелер әдетте қорықтағы табиғат мұражайында, мәдениет сарайының көрме залында, тарихи-өлкетану мұражайында, сонымен қатар қалалық кітапханаларда өтеді.

Тұрғындармен жұмыс жүргізуде табиғатты қорғау акцияларына ерекше мән беріледі. Жаңаөзен қаласындағы мектеп оқушылары арасында «Қызғалдақтар күні» акциясын, суретшілер байқауын өткізу дәстүрге айналды. Қорық ұжымы жас көшеттер отырғызуға, сонымен қатар тазалық, көгалдандыру жұмыстарын ұйымдастыруда бастамашылық етіп келеді, бұл өз кезегінде қорықтың имиджін нығайтуға ықпал етеді. Өйткені акция аясында өткізілетін іс-шаралар қала үшін маңызды болғандықтан қоғам мен баспасөздің назарында болады.

Қорықтағы экологиялық ағарту жұмысы білім беру құрылымдарымен, ең алдымен қала, аудан әкімдігімен және жергілікті білім беру мекемелерінің мұғалімдерімен тығыз байланыста жүргізілсе тиімділігі арта түседі. Мектеп мұғалімдеріне, қосымша білім беруді ұйымдастырушыларға семинарлар, балалармен экологиялық тәрбие жұмысының өзекті мәселелері бойынша дөңгелек үстелдер өткізіліп, бірлескен экологиялық білім беру жобалары мен іс-шаралары әзірленіп, жүзеге асырылуда.

Қойылған мақсаттарға жету үшін экологиялық білім беру және тәрбиелік іс-шаралардың **негізгі міндеттері:**

1-тапсырма. Мақсатты топтармен жүйелі жұмыс:

Халықтың барлық топтарымен. Түсіндіру жұмыстары жергілікті халықтың Үстірт қорығына қатысты азаматтық ұстанымын дамытуға бағытталуы керек. Бұл жұмыс әртүрлі формада – жалпы жиналыстар арқылы, аумақтық басқарудың қоғамдық нысандарын ұйымдастыру арқылы, өзін-өзі басқарудың демократиялық нысандарын дамыту арқылы және т.б. жүзеге асырылады. Осындай жұмыстардың нәтижесі жергілікті халық арасында осы аумақты дамытудың негізгі құралы ретінде қорық жұмысына қатысты белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыру болуы тиіс. Іс-шаралардың мақсатын түсіндіру және шектеулерді енгізу түсінбеушілікті дер кезінде анықтауға және оларды оқшаулау және шешу бойынша тиімді шаралар қабылдауға, нақты орындар мен уақытта жұмыстың әдістері мен нысандарын жедел түзетуге мүмкіндік береді. Іс-шаралардың нәтижелерін қоғамдық пікірге мониторинг жүргізу арқылы бағалауға болады. Мұндай мониторинг қорық басшылығына жергілікті халықпен интерактивті қарым-қатынас орнатуға, жергілікті халықтың қорықтың мақсаты мен міндеттері туралы білімін және олардың

туындайтын ауыртпалықтарды түсінуін анықтауға, сондай-ақ халықты алаңдататын проблемалар туралы ақпарат алуға мүмкіндік береді. Жұмыс жергілікті тұрғындар арасында да, қорыққа келушілер арасында да танымдық дәрістер, семинарлар, әңгімелер арқылы жүзеге асырылады.

- «Парктер шеруі» сияқты әртүрлі экологиялық акцияларды өткізу.
- БАҚ және мемлекеттік органдарды бірлескен іс-шараларды өткізуге жұмылдыру.
- Экологиялық мерекелер мен іс-шараларды ұйымдастыруға және бірлесіп өткізуге қоғамдық ұйымдарды, билік пен жергілікті өзін-өзі басқару органдарын, бұқаралық ақпарат құралдарын, сондай-ақ демеушілерді тарту.
- Ерекше қорғалатын аумақтарға келушілермен жұмыс.
- Білім беру мекемелерімен ынтымақтастық. Мектептерде табиғатты қорғау және сақтау мәселелері бойынша анықтамалық және басқа әдебиеттермен қамтамасыз ете отырып, үйірме және аула клубтары жұмыстарын ұйымдастыру.
- Мектеп оқушыларымен жұмыс (әртүрлі жастағы балалардың экологиялық сана-сезімі мен білім деңгейін арттыру).
- Билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен ынтымақтастық. Табиғат ортасына экологиялық экскурсиялар өткізу. Сенбіліктер мен көгалдандыру жұмыстарын жүргізу.
- БАҚ және басқа да мүдделі тұлғалармен өзара ынтымақтастық. Облыстық және жергілікті баспасөзде, облыстық телеарналарда, әлеуметтік желілерде сөз сөйлеп, баспасөз хабарламаларын дайындау, бірлескен іс-шаралар өткізу, газеттерде, журналдарда мақалалар жариялау, жаңалықтар топтамасымен таныстыру, т.б.

2-тапсырма. Үстірт қорығында табиғатты қорғау, ағарту және тәрбие жұмыстарын жүргізу үшін қажетті ұйымдастырушылық, материалдық-техникалық базаны қалыптастыру:

- тиімді экологиялық ағарту мен білім беру жұмысын жүргізудің әдістемелік базасын үнемі дамытып, нығайту, өз әдістемелік материалдарын әзірлеу және т.б. экологиялық тәрбие мен білім өскелең ұрпақтың бойына табиғатпен ұтымды қарым-қатынас жасау білімі мен дағдысын қалыптастыру керек.

- Жарнамалық-баспа қызметі (ақпараттық бүктемелерді, күнтізбелерді, плакаттарды, үндеу парақшаларын, фотоальбомдарды, кілт шынжырларын және ҮМТҚ логотиптері бейнеленген басқа да кәдесыйларды әзірлеу, шығару және көбейту). Бұл жұмыс ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың оң имиджін қалыптастыруға және беделін арттыруға, жергілікті тұрғындар мен келушілердің экологиялық және табиғат қорғау туралы білімдерін тереңдетуге, осы аумақ, оның ресурстары, биологиялық және ландшафттық әртүрлілігі, тарихы мен мәдениеті туралы ақпаратты құруға және таратуға бағытталған. Жарнамалық-ақпараттық қызметтің маңызды көрсеткіші – осы ақпараттармен танысатын адамдар саны мен басылымдардың тираж саны мен қолжетімділігі.

-Аудио, кино, бейне өнімдерді жасау.

-Мұражай жұмысы, экологиялық экскурсиялар. Визит орталығында ақпараттық тақта орнату арқылы халықтың хабардарлығын арттыруға және аймақтың табиғи көрікті жерлері туралы білімдерін кеңейтуге көмектеседі. Табиғат ресурстарын сақтау мен ұтымды пайдалануда жауапкершілік пен патриоттық сезімді тәрбиелеу. Тұрақты экологиялық туризмді ұйымдастыру арқылы ауданның экономикалық дамуына ықпал ету.

Мұражай ісі. Кеңсе ғимаратында табиғат және өлкетану мұражайы жұмыс жасауда. Ол 2004 жылы ашылып, 2010 жылы ағымдағы жөндеу жүргізілді. Мұражай экспозициясында омыртқалы жануарлардың 28 экспонаты (оның ішінде 9-ы Қазақстанның Қызыл кітабына енгізілген), өсімдіктер гербарийлері, палеонтологиялық экспонаттар мен минералдар топтамасы: 10-100 млн. жыл бұрынғы Тетис мұхитында мекендеген теңіз шаяндарының, моллюскілердің қабықшалары, акуланың тістері қойылған. Одан өзге жәндіктердің фотогалереясы және әртүрлі тастар қойылған.

Мұражайдың этнографиялық залында ата-бабаларымыздың күнделікті тұрмыста қолданған бұйымдары қойылған. Қорық мұражайы аумақтың табиғатының толық көрінісін береді. Мұражайға келушілердің 95%-дан астамы мектеп оқушылары, колледж және университет студенттері.

2.2.4. Экологиялық туризм мен рекреацияны дамыту бойынша ҮМТҚ-ның қызметі мен міндеттерінің сипаттамасы.

ҚР «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» Заңында 42 бап 3 бөліміне сәйкес келесі мазмұн қарастырылған: «Мемлекеттік табиғи қорықтарда ерекше құнды экологиялық жүйелер мен объектілерді қамтымайтын арнайы бөлінген учаскелерде уәкілетті орган белгілеген тәртіппен реттелмелі экологиялық туризм ұйымдастыру үшін экскурсиялық соқпақтар мен маршруттар құруға жол беріледі». Үстірт мемлекеттік табиғи қорығындағы экологиялық ағарту және туризм бөлімінің туристік – экскурсиялық бағдарының негізі осы Заңға сәйкес жүргізілуде. Экологиялық туризмнің басты мақсаты – қайталанбас ландшафттарды табиғи қалпында сақтап, табиғатты қорғап бағалауға тәрбиелеу. Экотуризм биоценозға әсер етіп, сол ауданның тұрғындарының экономикалық және әлеуметтік қызметке белсенді араласуына ықпал етеді.

Қорықтың туристік маршруттары мен соқпақтары бойынша экологиялық экскурсиялар ұйымдастыру - қорықтағы экологиялық ағарту жұмыстарын жүргізудің дәстүрлі және тиімді түрі болып табылады. Табиғат әлемімен танысу мүмкіндігіне ие бола отырып, қорықтың келушілері қорықтың белсенді қолдаушылары, кейде тіпті демеушілері бола алады. Республикалық және аймақтық саясат, жергілікті өзін-өзі басқару және бизнес саласындағы шешімдерді қабылдайтын тұлғаларды қорғалатын табиғатпен тікелей таныстыру мүмкіндігі ерекше маңызға ие. Үстірт қорығындағы экологиялық маршруттарда аса ұқыптылықпен реттелмелі танымдық экскурсиялық сапарлар ұйымдастыру жүргізіледі. Қорықтағы экологиялық бағыттағы экскурсияның мақсаты – жабайы табиғатпен танысу және оны айтарлықтай антропогендік қысымға ұшыраған аймақтармен салыстыру. Мұндай экскурсиялар қорық аймағындағы тәртіп ережелерін және қауіпсіздік шараларын қатаң сақтауды қамтамасыз ететін қорық қызметкерлерінің қатысуымен жүргізіледі. Әрбір туристік маршрут үшін шекті рұқсат етілген жүктеме анықталған. Экскурсиялар өткізу үшін сапалы дәріс материалы әзірленген. Қолданыстағы экологиялық туристік маршруттарға түгендеу жүргізіліп, паспорттары жасалып, бекітілді.

Қорықта туристік қызмет 2 туристік маршрут бойынша жүзеге асырылады. (20-қосымша), (16-кесте). Туристік бағыттардың жалпы ұзындығы 413 шақырымды құрайды. Маршруттар бағыттаушы белгілерімен, ақпараттық тақталармен, демалу орындарымен (беседкалармен) жабдықталған.

16-кесте. Туристік және рекреациялық қызмет көрсеткіштері

№ п/п	Көрсеткіштер атауы	Өлш.бірлігі	2018	2019	2020	2021	2022
1	Соқпақтарда (маршруттарда) қызмет көрсетілген адам саны	адам	205	263	272	432	347
2	Туристік маршруттар саны	дана	2	2	2	2	2
3	Маршруттың ұзақтығы	км	413	413	413	413	413
	Оның ішінде: жаяу	км	18	18	18	18	18
	автомобильді	км	395	395	395	395	395

Облыс орталығынан қашықтығы (Ақтау қ.). Келушілерді тасымалдауға арналған кең және жол талғамайтын көліктің болмауы.

Қонақтардың облыс орталығынан қорық аумағына бару мәселесі, сондай-ақ қорық аумағында жүріп-тұруы ең негізгі мәселелердің бірі болып табылады, өйткені туристер өз бетінше туристік маршруттарда саяхаттау үшін әрдайым жақсы техникалық және эстетикалық жағдайдағы (жол талғамайтын көліктер) көлік іздеп, жалдауға мәжбүр.

Қорық жергілікті және халықаралық туризмді дамытуда Маңғыстау облысының жеке туроператорларымен тығыз байланыста жұмыс істейді. Осылайша, олар арқылы шетелдік және жергілікті туристер тартылады.

Қорық мұражайы - келушілерге қорғалатын табиғи аумақ туралы, сондай-ақ қорғалатын аумақта көрсетілетін қызметтер туралы алғашқы ақпаратты алатын орын болып табылады.

1-тапсырма. Қорықта экологиялық туризмді дамыту.

2-тапсырма. Қорықтың экскурсиялық маршруттарын абаттандыру.

17-кесте. «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ туристік маршруттары туралы ақпарат.

Туристік маршруттар мен соқпақтардың саны	Маршруттың инфрақұрылымы	Ескерту
1	2	3
<p>1. Туристік маршрут «Өнере» ҚР АШМ ОЖАШ 20.03.2008 ж. бұйрығымен бекітілген. Маршрут қорықтың күзет аумағында өткізіледі. Маршрут түрі: Аралас (автокөлікпен, жаяу) Маршруттың мақсаты: танымдық, экскурсиялық Маршрут трассасы: Жаңаөзен қаласы– Құланды ауылы - Өнере – Аққұдық ауылы– Жаңаөзен қаласы. Маршруттың ұзақтығы: жалпы 374 км, жаяу бөлігі 3-5 км. Экскурсия ұзақтығы: 12-18 сағ. Маршруттың жұмыс істеу мерзімі: наурыз-қазан Топтағы адам саны: 10 адамға дейін.</p>	<p>Бақылау алаңы мен беседка (бұлақтың қасында) бар. Туристік бағыт бойынша 2 ақпараттық стенд, беседка, қоқыс контейнерлері және 5 бағыттаушы белгілер орнатылған. Қажет болған жағдайда, «Өнере» кордонында туристерді қабылдауға болады.</p>	<p>Жаздың аптап ыстығында туристерді қабылдау уақытша тоқтатылады.</p>
<p>2. Туристік маршрут «Көкесем» ҚР АШМ ОЖАШ 20.03.2008 ж. бұйрығымен бекітілген . Маршрут қорықтың күзет аумағында өткізіледі. Маршрут түрі: Аралас (автокөлікпен, жаяу) Маршруттың мақсаты: танымдық, экскурсиялық Маршрут трассасы: Жаңаөзен – Сенек ауылы – Мәмекқазған – Көкесем – Мәмекқазған - Бекет Ата грейдері – Қызылсай ауылы – Жаңаөзен. Маршруттың ұзақтығы: жалпы 440 км, жаяу бөлігі 5-6 км. Экскурсия ұзақтығы: 2 күн Маршруттың жұмыс істеу мерзімі: наурыз-қазан Топтағы адам саны: 10 адамға дейін.</p>	<p>Бақылау алаңы мен беседка бар (Көкесем шатқалдарының көрінісінде). Туристік бағыт бойынша 2 ақпараттық стенд, беседка, қоқыс контейнерлері және 6 бағыттаушы белгілер орнатылған. Қажет болған жағдайда туристерді «Мәмекқазған» кордонында қабылдауға болады.</p>	<p>Жаздың аптап ыстығында туристерді қабылдау уақытша тоқтатылады.</p>

2.2.5. Шектеулі шаруашылық қызметті жүргізу бойынша ҮМТҚ-ның қызметі мен міндеттерінің сипаттамасы.

Қазақстан Республикасының "Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы" 2006 жылғы 7 шілдедегі №175-ІІІ Заңының 28 бабының 1-тармағы, 01.09. 2007 ж. № 213-ІІІ өзгертулері енгізілген Заңымен ерекше қорғалатын табиғи аумақта кез келген шаруашылық қызметке, сондай-ақ мемлекеттік табиғи қорық қорының табиғи кешендері мен объектілерінің табиғи жай-күйін бұзатын өзге де қызметке тыйым салуды көздейтін қорық режимі белгіленген. 40-баптың 1-тармағына сәйкес мемлекеттік табиғи қорықтың аумағында қорықтық қорғау режимі белгіленді. Сондықтан ҮМТҚ аумағында шектеулі шаруашылық қызмет жүргізілмейді.

2.3. ҮМТҚ жоспарланған кезеңге арналған басым құндылықтары, қауіп-қатерді анықтау және басым құндылықтарды басқару бойынша міндеттерді белгілеу

2.3.1. Жоспарланған бесжылдық кезеңге арналған ҮМТҚ басым құндылықтарын анықтау

Мемлекеттік табиғи қорықтар жүйесі - бұл өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің алуан түрлілігін қорғаудың, ғылыми-зерттеу және экологиялық ағарту іс-шараларын дамытудың қажетті нысандарының бірі, сонымен қатар халық арасында ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың қазіргі заманғы рөлі туралы түсінікті қалыптастыруға арналған биосфераның негізі ретінде биологиялық және ландшафттық әртүрлілікті сақтау мен сондай-ақ олардың аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуындағы алатын орны бар жүйе болып табылады.

ҮМТҚ аумағы Қазақстанның оңтүстік-батысындағы Арал-Каспий суайрығының шөлді аймағына тән антропогендік тұрғыдан ең аз өзгерген табиғи кешендер мен экожүйелерді қамтиды.

Қорықты құрудың басты мақсаттарының бірі – Арал-Каспий суайрығына тән бірегей табиғи кешендерді, тарихи ескерткіштерді, флора мен фаунаны табиғи қалпында сақтау.

Қорық аумағында орналасқан ерекше құнды табиғи объектілер:

- Геологиялық нысандар: таулар – Қараған-Босаға, Қарамая, Көкесем
- Геоморфологиялық нысандар: карстық үңгір – Қараған Босаға
- Гидрогеологиялық нысандар: бұлақтар – Өнере, Кендірлі

Барлық аталған нысандардың мәдени, ғылыми және экологиялық маңызы бар. Қазақстан Үкіметінің 2005 жылғы 30 маусымдағы №657 қаулысымен бұл объектілер «Республикалық және халықаралық маңызы бар мемлекеттік табиғи-қорық қорының геологиялық, геоморфологиялық және гидрогеологиялық объектілерінің тізбесін, оларды шектеулі шаруашылықта пайдалану қағидаларын бекіту туралы, сонымен қатар ерекше қорғалатын табиғи аумақтардағы, сондай-ақ республикалық маңызы бар ерекше қорғалатын табиғи аумақтар санатына жатқызылған ерекше экологиялық, ғылыми, мәдени және өзге де құндылығы бар жер қойнауы учаскелерінің тізбесі» қаулысына енгізілген.

Сонымен қатар, Үстірт жонының бүкіл батыс шыңдары қорық аумағының басым құндылығы ретінде саналады. Бұл аумақтағы бірегей археологиялық және тарихи орындарға неолит дәуірінің ескерткіштері мен «арандар» – жүздеген метрге созылған күрделі конфигурациялы тас қоршаулар - тұяқтыларды – құландарды, ақбөкендерді және қарақұйрықтарды жаппай аулауға қызмет еткен тұзақтар жатады.

ҮМТҚ аумағында 220 туыс пен 51 тұқымдасқа жататын жоғары тамырлы өсімдіктердің 403 түрі анықталды. Оның ішінде 5 түрі Қазақстан Республикасының Қызыл кітабына енген: майда қатыран, берік сүттіген, хиуа сораңы, кәдімгі жұмсақ жеміс, бор рияны.

ҮМТҚ аумағында омыртқалылардың 4 класының өкілдері, оның ішінде қосмекенділердің-1, бауырымен жорғалаушылардың - 15, құстардың - 174, сүтқоректілердің – 33 түрі мекендейді. Қазіргі кезде омыртқасыздардың 3 класқа (жәндіктер, өрмекшітәрізділер, шаянтәрізділер) 11 отрядқа, 84 тұқымдасына жататын 795

түрі анықталды. Қазақстан Республикасының Қызыл кітабына көбелектің 1 түрі (жалынды таң) енгізілген; сүтқоректілердің 9 түрі (ақбауыр жарқанат, шұбар күзен, итаю, қарақұлақ, қарақұйрық, Үстірт уриалы, алдыңғызия алабарысы, шағыл мысығы, сабаншы); құстардың 21 түрі (жыланжегіш қыран, кішкене аққұтан, жалбағай, қарабай, қоқиқаз, балықшы тұйғын, аққұйрықты субүркіт, сақалтай, дала қыраны, бүркіт, жұртшы, ителгі, лашын, сұр тырна, жек дуадақ, қарабас өгіз шағала, ақбауыр бұлдырық, қарабауыр бұлдырық, қылқұйрық бұлдырық, үкі, қаракұс) және бауырымен жорғалаушылардың 1 түрі Палласов қарашұбаржыланы.

Бірегей геологиялық, ландшафттық және биологиялық әртүрліліктен басқа, ҮМТҚ аумағында қызықты палеонтологиялық нысандар бар: мұнда бор және одан кейінгі кезеңдердің көптеген қазба қалдықтарын – Тетис мұхитында 10-100 миллион жыл бұрын өмір сүрген теңіз кірпілері, акула тістері, балықтар мен киттердің сүйектерін, аммониттерді, белемниттерді, қосжарнақтылар мен қарынаяқтылардың қабықшаларын, бақалшақтарды көруге болады.

Осылайша, ҮМТҚ аумағы өзінің табиғи жағдайында бірегей табиғи кешендер, тарихи ескерткіштер, Арал-Каспий суайрығы үшін тән флора мен фаунаны сақтау үшін оның ерекше құндылығын айқындайтын елеулі ландшафттық және биологиялық әртүрлілікке ие.

Сонымен бірге, бірқатар сарапшылардың пікірінше, шыңдарды қоспағанда қазіргі ҮМТҚ аумағының орналасуы мен конфигурациясы Арал-Каспий суайрығы шөлді кешендерінің негізгі түрлерінің ешқайсысын толық көрсетуге мүмкіндік бермейтінін атап өткен жөн. Солтүстік типті шөлдердің элементтері қорықтың солтүстік-шығыс бөлігінде Үстірт жонының белдеуі түрінде ғана кездеседі. Қорықта оңтүстік типті шөлдер мүлдем жоқ. Тек осы екі түрдегі шөлдердің арасындағы өтпелі аймақ қорыққа біршама үлкенірек фрагментпен: Үстірттің Батыс шыңдарының оңтүстік бөлігі, солтүстіктегі Қарынжарық ойпатының шағын учаскелері және Кендірлі соры түрінде енді.

Осылайша, қазіргі уақытта табиғи кешендерді және биоәртүрлілікті қорғау бойынша барлық функциялардың ішінен ҮМТҚ үстірт уриалдарының популяциясын және оның мекендеу орындарын барынша тиімді түрде сақтауды ғана қамтамасыз ете алады. Қорық мемлекет жүктеген міндеттердің барлық кешенін, оның ішінде, ең алдымен, экологиялық тепе-теңдікті сақтауды және табиғи процестерді стандарттауды нақты орындау үшін оның аумағын оңтайлы түрде кеңейтуді қажет етеді.

2014 жылы ҒЭҚ/БҰҰДБ/Қазақстан Республикасының Үкіметі «Ерекше қорғалатын аумақтарда және оның айналасында биоәртүрлілікке сәйкес тіршілік ету құралдарын жолға қою арқылы шөлді экожүйелердегі қорғалатын аумақтар жүйелерінің тұрақтылығын арттыру» жобасын іске асыру шеңберінде ҮМТҚ аумағын кеңейтудің табиғи-ғылыми негіздемесі дайындалды. Өкінішке орай, ҮМТҚ аумағын кеңейту бойынша ұсыныстар Маңғыстау облысы әкімдігі деңгейінде қолдау таппады және 2018 жылдың шілде айындағы жағдай бойынша бұл кеңейту жүзеге асырылған жоқ.

2.3.2. ҮМТҚ басым құндылықтарының жай-күйінің теріс әсерлерінің қауіп-қатерлері мен себептері

ҮМТҚ-ның басым бірегей құндылығы – арқар мен қарақұйрықтардың саны. Басты қауіп – аумақтың және жайылымдық жерлердің жоқтығы.

18-кесте. Жоспарлы кезеңдегі «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ басым құндылықтары жай-күйінің теріс өзгерістерінің қауіптері мен себептерін талдау.

Басқару кезеңіндегі басым құндылықтар	Басым құндылықтардың жағдайының қауіптері/ теріс өзгерістері	Теріс әсердің шешімі
Үстірт уриалы мен қарақұйрық	Мұнай және газ кен орындарын игеру, жел	ҮМТҚ аумағын кеңейту және «Оңтүстік Үстірт»

	генераторларын орнату, жабайы жануарларға (уриалдар, қарақұйрықтар және т.б.) көліктердің шуынан туындаған мазалаулар.	кластерлік учаскесін құру
--	--	---------------------------

2.3.3. Ағымдағы мақсатты көрсеткіштермен қоса алғандағы басым құндылықтардың жай-күйінің көрсеткіштері

Қорық аумағындағы басым құндылықтардың көрсеткіштері ҮМТҚ жануарлар әлемінің өкілдері Үстірт уриалы мен қарақұйрық болып табылады.

19-кесте. 2024-2028 жылдарға арналған «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ ағымдағы және нысаналы индикаторларымен басым құндылықтардың жай-күйінің көрсеткіштері.

Жоспарланған кезеңдегі басым құндылықтар	Индикатор жағдайы	Ағымдағы көрсеткіші	Мақсатты көрсеткіші
Үстірт уриалы мен қарақұйрық	Жайылымның деградациясы, шекаралық сым қоршаулар	Өте төмен	Қолайлы климаттық жағдайларда тұрақты орташа деңгей

2.3.4. Жоспарланған бесжылдық кезеңге арналған ҮМТҚ басым құндылықтарын басқару міндеттері

Басым құндылықтар – Үстірт уриалы мен қарақұйрық. 2024-2028 жылдарға арналған басым құндылықтарды басқару мәселелерін шешуде келесі іс-шаралар анықталды:

1. **«Оңтүстік Үстірт» кластерлік учаскесін құру арқылы қорық аумағын кеңейту.**

Қорық аумағын жоспарлы түрде кеңейту Үстірт уриалы мен қарақұйрық популяциясын сақтау үшін үлкен маңызға ие.

Қазақстанда оңтүстік шөлді субзонаның табиғатын сақтайтын қорықтар жоқ. Бұл аймақтағы ерекше табиғатты қорғау құндылығының ауданы – Қаптанқыр жотасы бар Оңтүстік Үстірт – Маңғыстау облысының оңтүстік-шығыс бұрышындағы (Қарақия ауданының аумағы) Қазақстан, Өзбекстан және Түркіменстан шекараларының түйіскен жеріндегі учаскеде алғаш рет Оңтүстік Үстіртте қорық құру туралы ұсынысты сонау 1978 жылы Қазақ КСР Ғылым академиясының комиссиясы ұсынған болатын. Бұл республикааралық қорық, оның ішінде Қазақстанның, Өзбекстанның және Түркіменстанның, оның ішінде Қазақстанның 300 мың га.аумақтардың оңтүстік шөлді учаскелері болады деп жоспарланған болатын. Негізі Түркіменстанда 1979 жылы Қаптанқыр (Гаптанғыр) қорығы ұйымдастырылып, қазір жұмыс істеп тұр. Өзбекстанда қорық құру мәселесі талай рет көтеріліп, 2019 жылы оң нәтиже берді. Қазіргі таңда Қарақалпақстан Республикасындағы Оңтүстік Үстірт қорығын жобалау жұмыстары жүргізілуде («Өзбекстан Республикасы Президентінің «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар саласындағы мемлекеттік басқару жүйесін жетілдіру шаралары туралы» 2019 ж. 20 наурыздағы № ПҚ-4247 Жарлығы). Қорық құруға ұсынылып отырған аумаққа Үстірт шыңының үлкен бөлігі, Қаптанқыр жартасының бүкіл қазақстандағы бөлігі және шың етегіндегі Қазақлысор ойпатының шағын бөлігі (Карта сызба) кіреді. Қорық құруға

ұсынылған аумақтың жалпы ауданы шамамен 625 мың гектарды құрайды, күзет аймағының ауданы шамамен 35 мың гектарды құрайды.

3. Іс-шаралар жоспары және жоспарланған бесжылдық басқару кезеңіне қажетті бюджет

3.1. Іс-шаралар

3.1.1. Әкімшілік және экономикалық мақсаттарға жетудегі іс-шаралар

Ағымдағы жағдайды бағалау, қауіп-қатерлерді, проблемаларды және кедергілерді талдау негізінде 2024-2028 жылдарға арналған осы Басқару жоспары шеңберінде іске асырылатын келесі міндеттер мен іс-шаралар анықталды.

Тапсырма 1. Азаматтық қорғау зауытының жеке құрамы мен заңды қызметін сақтау және қамтамасыз ету

1-шара: ЕҚТА-ның штаттық кестеге сәйкес штатты қамту. Еңбекке ақы төлеуді, жоғары сапалы еңбекті қамтамасыз ету, оның ішінде жоспарлау, іріктеу және жұмысқа қабылдау, босату (зейнетке шығу, жұмыстан босату), кадрлардың тұрақтамауын талдау және т.б.;

2-шара: Кадрларды дамыту, кәсіптік бағдар беру және қайта даярлау, біліктілік деңгейін сертификаттау және бағалау, лауазымдық өсуді ұйымдастыру;

3-шара: Еңбекті ұйымдастыру мен ынталандыруды жетілдіру, қауіпсіздік ережелерін, әлеуметтік төлемдерді қамтамасыз ету. Персоналды басқару бөлімшелері ұжымдық шарттар жасасу кезінде кәсіподақтармен келіссөздерге, арыз-шағымдар мен шағымдарды талдауға белсенді түрде қатысады, еңбек тәртібін қадағалайды.

Тапсырма 2. Мемлекеттік табиғи қорықтың әкімшілік қызметін сақтау және ұйымдастыру

1-шара: МТҚ қызметкерлері үшін қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз ету;

2-шара: Ғимараттарға, инфрақұрылым объектілеріне, жабдықтарға қызмет көрсету. Оргтехникалық жабдықтардың бұзылуының алдын алу, болдырмау, көліктер, ғимараттар мен құрылыстарға және т.б. уақытылы ағымдағы жөндеуді қамтамасыз ету

3-шара: МТҚ қызметкерлерін стационарлық кордондармен қамтамасыз ету.

Тапсырма 3. Қаржылық есеп және бухгалтерлік есеп жүргізу

1-шара: Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды мемлекеттік бюджеттен қаржыландыруды қамтамасыз ету. Ерекше қорғалатын аумақтардың бюджетін құру.

2-шара: Бухгалтерлік есеп. Төлемдер жасау. Есептерді дайындау.

3-шара: Иссапар шығындарын ұйымдастыру;

4-шара: Бюджеттен тыс көздерден қаржыландыруды тарту:

- Ақылы қызмет көрсету жоспарын құру;

Тапсырма 4. Тауарлар мен қызметтерді сатып алу процесін ұйымдастыру:

1-шара: Қорғау бөлімін ұйымдастыру техникасымен, көлікпен, арнайы киіммен қамтамасыз ету;

2-шара: ғылым, білім, ағарту, өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің мониторингі және т.б. бөлімдеріне қажетті мамандандырылған жабдықтарды сатып алуды қамтамасыз ету;

3-шара: МТҚ тиімді жұмысы үшін жағдайды қамтамасыз ету үшін Кеңдірлі аймағында стационарлық кордондар салу процесін ұйымдастыру (кордондар, мұнаралардың жобалық құжаттамасын әзірлеуді ұйымдастыру, тендерлік конкурсты ұйымдастыру және т.б.)

Тапсырма 5. Мониторинг және есеп беру жоспарына сәйкес Басқару жоспарының орындалуын, мониторингін және орындалуын бағалауды қамтамасыз ету.

1-шара: Берілген тапсырмалардың жетістіктерін бақылау және бағалау, жоспарлы және жоспардан тыс тексерулер жүргізу, басқару жоспарының орындалуын бағалау және т.б.

3.1.2. ҮМТҚ ағымдағы (негізгі) қызметінің мақсаттарына жетудегі іс-шаралар

Ағымдағы жағдайды бағалау, қауіп-қатерлерді, проблемаларды және кедергілерді талдау негізінде 2024-2028 жылдарға арналған осы Басқару жоспары шеңберінде іске асырылатын келесі міндеттер мен іс-шаралар анықталды.

Тапсырма 1. Қолданыстағы заңнамаға сәйкес МТҚ аумағында тұрақты қорғауды қамтамасыз ету және заңсыз әрекеттерге жол бермеу:

1-шара: Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды қорғауды жүйелі түрде ұйымдастыру. Бұл жұмыстың негізіне келесі қосымша тапсырмалар кіреді:

- Экологиялық заңнаманы бұзу фактілері анықталған жағдайда жедел әрекет ету үшін ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың мемлекеттік инспекторларынан жедел патрульдік топтар құру.
- Бекітілген жоспар бойынша ішкі істер бөлімімен (ПБ) бірлескен іс-шаралар өткізу.
- Ерекше қорғалатын аумақтардың алыс аймақтарын қорғау үшін жылжымалы тұрғын үй вагондарын пайдалану.

2-шара: Тоқсан сайын табиғатты қорғау заңнамасын бұзу фактілерін анықтау мақсатында ҚР ЭТРМ ОШЖЖДК, Қарақия ауданының прокуратурасымен бірлесіп қоршаған ортаны қорғау бойынша рейдтер өткізу.

3-шара: Жануарлар дүниесін сақтау бойынша экологиялық шаралар кешеніне негізгі түрлердің популяцияларының жай-күйінің өзгеру динамикасын ұзақ мерзімді бақылау және анықтау кіреді.

4-шара: Мемлекеттік инспекторларға арналған кордондар салу.

Тапсырма 2. МТҚ аумағында және оған іргелес аумақтарда өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету:

1-шара: Қорғалатын аумақтарда өрттің алдын алу және болдырмау бойынша профилактикалық жұмыстарды жүргізу

- Нормативтік құжаттарға сәйкес өртті бақылау мұнараларын, қоймаларды, орман өрт сөндіру станцияларын (ЛПС), су қоймаларын салу.
- Табиғи ресурстарды пайдаланушыларға нұсқаулар беру
- Халықпен үгіт-насихат жұмыстарын жүргізу
- Шаруа қожалықтарының қызметін бақылау
- Бекітілген жоспарға сәйкес Қарақия ауданының ТЖБ, ПБ және аудан әкімдігімен бірлесіп өртке қарсы іс-шараларды өткізу.

2-шара: Өртті шектеу және болдырмау шараларын жүргізу

- Қызметтік кордондарды материалдық техникалық қамтамасыз ету (хлопушки, күректер, мотопомпалар)
- Өрт ошақтарын анықтау және өртті локализациялау.

3-шара: Қажет болған жағдайда дала өрттерін жою.

Тапсырма 3. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу:

1-шара: Табиғат жылнамасы аясындағы ғылыми-зерттеу жұмыстарына сәйкес мемлекеттік табиғи қорық аумағындағы өсімдіктер мен жануарлар дүниесін бақылау және зерттеу.

- Қоршаған ортаның мониторингі,
- Суда жүзетін құстар мен сирек кездесетін құс түрлерін зерттеу.
- Энтомофаунаны зерттеу.
- Териофаунаны бақылау және зерттеу
- Бекітілген Әдістемелер мен ұсыныстарға сәйкес ерекше қорғалатын табиғи аумақтардағы жануарлар дүниесіне санақ және жүйелі мониторинг жүргізу.

2-шара: Зерттеу тақырыптары бойынша есептерді уақытылы дайындау және тапсыру

3-шара: Фототұзақтар, оптикалық және басқа далалық жабдықтарды сатып алу арқылы ғылым бөлімінің материалдық-техникалық базасын жақсарту.

4-шара: Ғылыми жарияланымдарды, мақалаларды дайындау (БАҚ, журналдар, ғылыми жинақтар мен кітаптар, Интернет платформаларында орналастыру).

5-шара: Инспекторлардың қызметтік әлеуетін күшейту. Фенологиялық күнделіктерді жүргізу бойынша Бөлімдерді толтырудың толық сипаттамасымен оқыту семинарларын өткізу. Флора мен фаунаың мониторинг түрлерін анықтауға үйрету.

Санақ әдістері бойынша оқыту курстары (күзгі-көктемгі санақ жұмыстары, қыста сүтқоректілердің ізі бойынша санақ жүргізу, визуалды санақ жүргізу).

6-шара: Қорықтың гербарий қорын құру, оның ішінде. электронды нұсқасы.

Тапсырма 4. Экологиялық мәдениетті арттыру, табиғатты қорғау мәселелеріне және аймақтың биоәртүрлілігін сақтаудағы МТҚ маңыздылығына халықтың назарын аудару:

1-шара: Барлық мақсатты топтармен жүйелі жұмыс

- Кездесулер, форумдар ұйымдастыру, экологиялық акциялар өткізу, табиғатқа экологиялық экскурсиялар өткізу.
- Тәрбиелік лекцияларды өткізу.
- Қорғау жұмыстары және қорықтарды басқару мәселелері бойынша анықтамалық және басқа әдебиеттермен қамтамасыз ете отырып, білім беру орындарында үйірмелер және клуб жұмыстарын ұйымдастыру.

2-шара: Экологиялық білім беру іс-шараларының материалдық-техникалық базасын қалыптастыру:

- МТҚ қызметкерлеріне, мектеп оқушыларына және т.б. арналған әдістемелік құралдарды, оқу материалдарын әзірлеу;
- ақпараттық буклеттер, күнтізбелер, плакаттар, парақшалар, нұсқаулықтар, фотоальбомдар, пошталық маркалар, күнтізбелер, пошталық конверттер, төсбелгілер және МТҚ логотиптері бейнеленген жарнамалық-баспа материалын әзірлеу және басқа да кәдесыйлар жасау;
- Аудио, кино, бейне өнімдерді жасау
- Ақпараттық материалдармен толықтыру және маршруттар бойынша экскурсиялар өткізу.
- Жергілікті және аймақтық басылымдарда, радио/теледидар арқылы қорық қызметкерлерінің сұхбатын ұйымдастыру.

Тапсырма 5. МТҚ аумағында экологиялық туристік қызметті дамыту:

1-шара: Туристік соқпақтарды, маршруттарды және учаскелерді дамытуды қоса алғанда, МТҚ аумағында экологиялық туризмді дамыту стратегиясын және/немесе жоспарын әзірлеу. Қорықтың туристік рекреациялық әлеуетін кешенді бағалауды жүргізу.

- Биологиялық әртүрлілікті сақтау және табиғатты қорғау іс-шараларын ескере отырып, маршруттарды әзірлеу, туристік маусымдар уақытын анықтау
- Қызығушы тараптар үшін туристік бағыттарды көрсету және таныстыруды ұйымдастыру

2-шара: Экскурсиялық маршруттарды жақсарту

- Маршруттағы демалыс орындары мен бақылау алаңдарын, қауіпті жерлерде қоршауларды орналастыру
- Айналадағы аумақты панорамалық көру мүмкіндігімен бақылау алаңдары мен демалу орындарын салу. Табиғи материалдардан жасалған беседкаларды, шатырларды, үстелдерді, орындықтарды, дәретханаларды орнату, сонымен қатар экологиялық және ақпараттық тақырыптағы аншлагтар орнату.
- Маршруттардың сипаттамасы, карталары, маршрут бойынша қауіпсіздік нұсқаулары және тәртіп ережелері бар ақпараттық баннерлер орнату.

3-шара: Ұялы телефондардан, планшеттерден және жерді бағдарлау функциялары бар басқа құрылғылардан орналастыру мүмкіндігі бар жаяу жүру маршруттары мен демалыс аймақтарының, орналастыру орындарының 3D картасын жасау.

4-шара: МТҚ қызметкерлерінің әлеуетін күшейту. Бөлім мамандарына қатысушыларды бағалау әдістері мен технологиялары бойынша тренингтер өткізу, маршруттық паспорттарды ресімдеу және т.б.

5-шара: Жалпы Маңғыстау облысы бойынша Қарақия ауданынан тыс аймақтарда «Парктер шеруі» сияқты экологиялық акциялар кезінде туристерді тасымалдауға және қорық қызметкерлеріне шағын автобус сатып алу.

3.1.3. Басым құндылықтарды басқару бойынша ҮМТҚ мақсаттарына жетудегі іс-шаралар

Тапсырма 1. Қорықтағы су көздерінің, бұлақтардың су балансын қалпына келтіру

1-шара: Үстірт МТҚ бұлақтар жүйесінің табиғи толтырылуын кезең-кезеңімен қалпына келтірудің кешенді тәсілін әзірлеу.

2-шара: Мониторинг жұмыстарын жүргізу үшін қажетті материалдық-техникалық базамен қамтамасыз ету.

3-шара: Су көздерінің, сонымен қатар жануарлар дүниесінің жағдайын бақылау.

20-кесте. «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ-ның 2024-2028 жылдарға арналған басым құндылықтарының міндеттері.

Міндеттер	Мәселелер/кедергілер	Шешімі
Қолданыстағы заңнамаға сәйкес МТҚ аумағын тұрақты қорғауды қамтамасыз ету және заңсыз әрекеттерге жол бермеу	Материалдық техникалық базаның жеткіліксіздігі	Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды тұрақты қорғау жұмыстарын ұйымдастыру.
МТҚ аумағында және оған шектес аумақтарда өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету	-//-	Қорғалатын аумақтарда өрттің алдын алу бойынша профилактикалық жұмыстарды жүргізу.
Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу	-//-	«Табиғат жылнамасындағы» ғылыми-зерттеу жұмыстарына сәйкес мемлекеттік табиғи қорық аумағындағы флора мен фауна мониторингісі мен зерттеу
Экологиялық мәдениетті арттыру және қоғамның назарын табиғатты сақтау мәселелеріне және аймақтың биоәртүрлілігін сақтаудағы МТҚ рөліне аудару	-//-	Барлық мақсатты топтармен жүйелі жұмыс. Кездесулер, форумдар, экологиялық акциялар ұйымдастыру.
МТҚ аумағында экологиялық туристік қызметті дамыту		Туристік соқпақтарды, маршруттарды дамытуды қоса алғанда, МТҚ аумағында экологиялық туризмді дамытудың стратегиясын немесе

		жоспарын әзірлеу. Қорықтың туристік рекреациялық әлеуетін кешенді бағалауды жүргізу.
--	--	--

3.2. Бюджет

3.2.1. Жоспарланған бесжылдық кезеңге арналған бюджет

21-кесте. 2024-2028 жылдарға арналған бюджет.

Шаралар	Қаржыландыру	5 жылға арналған бюджет, мың теңге					Барлығы:
		1 жыл	2 жыл	3 жыл	4 жыл	5 жыл	
Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың әкімшілік-шаруашылық қызметі							
<i>1-тапсырма: Кадрлық және заңды әрекеттерді сақтау және басқару</i>							
1 шара.	РБ	238 944	278 220	280 461	280 461	280 461	1 358 571
2 шара.	РБ	0	0	0	0	0	0
3 шара.	РБ	5 736	6 713	6 719	6 719	6 719	32 606
<i>2-тапсырма: Мемлекеттік қорықта әкімшілік қызметті сақтау және ұйымдастыру</i>							
1 шара.	РБ	2 204	2 217	2 217	2 217	2 217	11 072
2 шара.	РБ	0	0	0	0	0	0
3 шара.	РБ	0	0	0	0	0	0
<i>3-тапсырма: Қаржылық есеп және бухгалтерлік есеп жүргізу</i>							
1 шара.	РБ	560	581	611	611	611	2974
2 шара.	РБ	0	0	0	0	0	0
3 шара.	РБ	0	0	0	0	0	0
<i>4-тапсырма: Тауарлар мен қызметтерді сатып алу процестерін ұйымдастыру</i>							
1 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
2 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
3 шара.	РБ, арнайы есепшот	3 131	3 231	3 331	3 331	3 331	16 355
4 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
5 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
6 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
<i>5-тапсырма: Мониторинг және есеп беру жоспарына сәйкес БЖ орындалуын бақылау мен бағалауды жүзеге асыруды қамтамасыз ету.</i>							
1 шара.	РБ	0	0	0	0	0	0
Аумақты қорғауды және өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету							
<i>1-тапсырма: Қолданыстағы заңнамаға сәйкес МТҚ аумағында тұрақты қорғауды қамтамасыз ету және заңсыз әрекеттерге жол бермеу</i>							
1 шара.	РБ, арнайы есепшот	5 280	0	0	0	87 000	92 280

2 шара.	РБ, арнайы есепшот	37 627	21 626	21 639	21 639	21 639	124 160
3 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
4 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
5 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
2-тапсырма: МТҚ аумағында және оған жақын аумақтарда өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету							
1 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
2 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
3 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
ҒЗЖ қызметі							
3-тапсырма: Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу							
1 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
2 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
3 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
4 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
Экологиялық білім беру және қоғаммен байланыс							
4-тапсырма: Экологиялық мәдениетті арттыру және қоғам назарын қоршаған ортаны қорғаудың мәселелеріне және МТҚ рөліне аудару							
1 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
2 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
Экологиялық туризм мен рекреацияны дамыту							
5-тапсырма: МТҚ аумағында экологиялық туристік қызметті дамыту							
1 шара.	РБ, арнайы есепшот	300	300	300	300	300	1 500
2 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	15 870	0	15 870
3 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
4 шара.	РБ, арнайы есепшот	0	0	0	0	0	0
Жоспарлы кезеңдегі басым құндылықтарды басқару							
1-тапсырма: Қорықтағы көлдердің су балансын қалпына келтіру							
1 шара.	Бюджеттен тыс көздер	0	0	0	0	0	0
2 шара.	Бюджеттен тыс көздер	0	0	0	0	0	0
3 шара.	Бюджеттен тыс көздер	0	0	0	0	0	0
БАРЛЫҒЫ:		293 782	312 888	315 278	331 148	402 278	1 655 374

3.2.2. Нақты шығыстар бойынша әрбір жоспарланған жылға арналған бюджет

Кесте 22. Нақты шығындар бойынша бюджет

№	Баскару компоненті	Тапсырмалар	Шаралар	Бюджет ерекшелігі, мың теңге																				Барлығы, мың теңге
				111	113	116	121	122	123	124	131	135	141	142	143	144	149	151	152	159	161	169	413	
1	Әкімшілік-шаруашылық қызмет	Тапсырма 1	1	152715		2080	7320	4 270	285	4 159	60 251	7 864											238 944	
			2																				0	
			3		5736																			5736
		Тапсырма 2	1																					2204
			2														722	1 067	415					0
			3																					0
		Тапсырма 3	1																				560	560
			1																				560	0
		Тапсырма 4	1																				560	0
			3																				3131	3131
2	Аумақты қорғауды және өртке қарсы қорғанысты қамтамасыз ету безопасности	Тапсырма 1	1																			5280	5280	
			2										2 506	91	17 091	12491	5 448							37627
			3																					0
			5																					0
		Тапсырма 2	1																					0
			2																					0
			3																					0
3																						0		
3																						0		
3																						0		

		a 3	2																		0			
			3																		0			
			4																		0			
4	Экологиялық білім беру және қоғаммен байланыс	Тапсырма 4	1																300		300			
			2																		0			
5	Экологиялық туризм мен рекреацияны дамыту	Тапсырма 5	1																		0			
			2																		0			
			3																		0			
			4																		0			
6	Басым құндылықтарды басқару	Тапсырма 1	1																		0			
			2																		0			
			3																		0			
2024 ж. бойынша барлығы:				152 715	5 736	2 080	7 320	4 270	285	4 159	60 251	7 864	2 506	91	17 091	12 491	6 170	1 067	415	3 131	560	300	5 280	293 782

№ п /	Баска ру компо ненті	Тапсыр малар	Шар алар	Бюджет ерекшелігі, мың теңге																				Барлы ғы, мың теңге	
				111	113	116	121	122	123	124	131	135	141	142	143	144	149	151	152	159	161	169	413		
1	Әкімшілік-шаруашылық қызмет	Тапсыр ма 1	1	173535		4038	8528	710 7	295	4 846	7003 1	9840											278220		
			2																					0	
			3		6713																				6713
		Тапсыр ма 2	1																						0
			2														722	1 080	415						2217
			3																						0
		Тапсыр ма 3	1																				581		560
			1																						0
		Тапсыр ма 4	3																				3 231		3 231
			1																						0
2	Аумақты қорғауды және өртке қарсы қорғанысты қамтамасыз ету безопасности	Тапсыр ма 1	1																				0		
			2										2506	91		13581	5 448							21626	
			3																					0	
			5																					0	
		Тапсыр ма 2	1																						0
			2																						0
			3																						0
ҒЗЖ	Тапсыр ма 3	1																					0		
		2																					0		
		3																					0		

			4																			0			
4	Экологиялық білім беру және қоғаммен байланыс	Тапсырма 4	1																		300	300			
			2																				0		
5	Экологиялық туризм мен рекреацияны дамыту	Тапсырма 5	1																				0		
			2																					0	
			3																						0
			4																						0
6	Басым құндылықтарды басқару	Тапсырма 1	1																				0		
			2																					0	
			3																					0	
2025 ж. бойынша барлығы:				173535	4038	8528	7107	295	4846	70031	9840	2506	91	12491	6170	1080	415	3231	581	300		312888			

№ п/п	Басқару компоненті	Тапсырмалар	Шаралар	Бюджет ерекшелігі, мың теңге																			Барлығы, мың теңге			
				111	113	116	121	122	123	124	131	135	141	142	144	149	151	152	159	161	169	413		414	431	
1	Әкімшілік-шаруашылық қызмет	Тапсырма 1	1	173 429		5 658	8 535	7 113	305	4 850	70 031	10 540												280 461		
			2																						0	
			3		6 719																					6 719
		Тапсырма 2	1													722	1 080	415								2 217
			2																							0
			3																							0
		Тапсырма 3	1																				611			611
			1																							0
		Тапсырма 4	3																					3 331		3 331
			1																							0
2	Аумақты қорғауды және өртке қарсы қорғанысты қамтамасыз ету безопасности	Тапсырма 1	1																					0		
			2										2 506	104	13 581	5448									21 639	
			3																							0
			5																							0
		Тапсырма 2	1																							0
			2																							0
			3																							0
ҒЗЖ	Тапсырма 3	1																						0		
		2																							0	
		3																							0	
		4																							0	
4	Экологиялық білім беру және қоғаммен байланыс	Тапсырма 4	1																				300	300		

			2																				0		
5	Экологиялык туризм мен рекреацияны	Тапсырма 5	1																				0		
			2																				0		
			3																					0	
			4																					0	
6	Басым күндүлүктөрдү башкаруу	Тапсырма 1	1																				0		
			2																					0	
			3																					0	
2026 ж.бойынша барлығы:				173 429	6 719	5 658	8 535	7 113	305	4 850	70 031	10 540	2 506	104	13 581	6 170	1 080	415	3 331	611	300	0	0	0	315 278

№	Басқару компоненті	Тапсырмалар	Шаралар	Бюджет ерекшелігі, мың теңге																			Барлығы, мың теңге		
				111	113	116	121	122	123	124	131	135	141	142	144	149	151	152	159	161	169	413		414	431
1	Әкімшілік-шаруашылық қызмет	Тапсырма 1	1	173 429		5 658	8 535	7 113	305	4 850	70 031	10 540												280 461	
			2																					0	
			3		6 719																				6 719
		Тапсырма 2	1													722	1 080	41 5							2 217
			2																						0
			3																						0
		Тапсырма 3	1																		611				611
			1																						0
		Тапсырма 4	3																				3 331		3 331
			3																						0
2	Аумақты қорғауды және өртке қарсы қорғанысты қамтамасыз ету безопасности	Тапсырма 1	1																				0		
			2										2 506	10 4	13 581	5448								21 639	
			3																					0	
			5																					0	
		Тапсырма 2	1																						0
			2																						0
			3																						0
3	ҒЗЖ	Тапсырма 3	1																					0	
			2																					0	
			3																					0	
			4																						0
4	Экологиялық білім беру және қоғаммен байланыс	Тапсырма 4	1																			300	300		

			2																			15 870		15870		
5	Экологиялық туризм мен рекреацияны	Тапсырма 5	1																					0		
			2																						0	
			3																							0
			4																							0
6	Басым құндылықтарды басқару	Тапсырма 1	1																					0		
			2																						0	
			3																						0	
2027 ж. бойынша барлығы:				173 429	6 719	5 658	8 535	7 113	305	4 850	70 031	10 540	2 506	10 4	13 581	6 170	1 080	41 5	3 331	611	300	0	15 870	0	331 148	

№ п/п	Басқару компоненті	Тапсырма	Шаралар	Бюджет ерекшелігі, мың теңге																				Барлығы, мың теңге		
				111	113	116	121	122	123	124	131	135	141	142	144	149	151	152	159	161	169	413	414		431	
1	Әкімшілік-шаруашылық қызмет	Тапсырма 1	1	173 429		5 658	8 535	7 113	305	4 850	70 031	10 540												280 461		
			2																						0	
			3		6 719																					6 719
		Тапсырма 2	1													722	1 080	41 5								2 217
			2																							0
			3																							0
		Тапсырма 3	1																	61 1					611	
		Тапсырма 4	1																							0
			3																			3 331				3 331

2	Аумақты қорғауды және өртке қарсы қорғанысты қамтамасыз	Тапсырма 1	1																87000			87000		
			2								2506	104	13581	5448									21639	
			3																				0	
			5																				0	
		Тапсырма 2	1																				0	
			2																				0	
			3																				0	
			4																				0	
3	ҒЗЖ	Тапсырма 3	1																			0		
			2																			0		
			3																				0	
			4																				0	
4	Экологиялық білім беру және қоғаммен байланыс	Тапсырма 4	1															300				300		
			2																				0	
5	Экологиялық туризм мен	Тапсырма 5	1																			0		
			2																				0	
			3																				0	
			4																				0	
6	Басым құндылықтард	Тапсырма 1	1																			0		
			2																				0	
			3																				0	
2028 ж. бойынша барлығы:				173429	6719	5658	8535	7113	305	4850	10540	2506	104	13581	6170	1080	415	3331	611	300	87000	0	0	402278

3.2.3. Басқару жоспарының әрбір жылына күнтізбелік жоспары бар жылдық бюджет

23-кесте. БЖ іске асырудың екінші жылына арналған бюджет (2024 ж.)

Тапсырма	Шаралар	2024 (I жыл)					Жауапты бөлім
		Суммасы, мың теңге					
		1 тоқсан	2 тоқсан	3 тоқсан	4 тоқсан	БАРЛЫҒЫ	
Әкімшілік-шаруашылық қызмет							
1	Шаралар 1	59 736	59 736	59 736	59 736	238 944	Есеп бөлімі, кадрлар бөлімі
	Шаралар 3	1 434	1 434	1 434	1 434	5 736	
2	Шаралар 1	551	551	551	551	2 204	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
3	Шаралар 1	140	140	140	140	560	
4	Шаралар 3	782	782	782	785	3 131	
ӘШҚ бойынша		62 643	62 643	62 643	62 646	250 575	
Аумақты қорғауды және өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету							
1	Шаралар 1	0	5 280	0	0	5 280	
	Шаралар 2	9 406	9 406	9 406	9 409	37 627	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
2	Шаралар 1						
	Шаралар 2						
	Шаралар 3						
АҚЖӨҚКЕ бойынша		9 406	14686	9 406	9 409	42 907	
ҒЗЖ қызметі							
3	Шаралар 1	0	0	0	0	0	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
	Шаралар 4	0	0	0	0	0	
ҒЗЖ бойынша		0	0	0	0	0	
Экологиялық білім беру және қоғаммен байланыс							

4	Шаралар 1	0	0	0	0	0	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
ЭББжҚБ бойынша		0	0	0	0	0	
<i>Экологиялық туризм мен рекреацияны дамыту</i>							
5	Шаралар 1	0	300	0	0	300	
Экотуризмді дамыту бойынша		0	300	0	0	300	
БАРЛЫҒЫ		72 049	77 629	72 049	72 055	293 782	

24-кесте. БЖ іске асырудың үшінші жылына арналған бюджет (2025 ж.)

Тапсырма	Шаралар	2025 (II жыл)					Жауапты бөлім
		Суммасы, мың теңге					
		1 тоқсан	2 тоқсан	3 тоқсан	4 тоқсан	БАРЛЫҒЫ	
<i>Әкімшілік-шаруашылық қызмет</i>							
1	Шаралар 1	69 555	69 555	69 555	69 555	278 220	Есеп бөлімі, кадрлар бөлімі
	Шаралар 3	1 678	1 678	1 678	1 679	6 713	
2	Шаралар 1	554	554	554	555	2 217	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
3	Шаралар 1	145	145	145	146	581	
4	Шаралар 3	807	807	807	810	3231	
ӘШҚ бойынша		72 739	72 739	72 739	72745	290 962	
<i>Аумақты қорғауды және өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету</i>							
1	Шаралар 2	5 406	5 406	5 406	5 408	21 626	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
	Шаралар 5	0	0	0	0	0	
2	Шаралар 1	0	0	0	0	0	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
АҚжӨҚЖЕ бойынша		5 406	5 406	5 406	5 408	21 626	

<i>ҒЗЖ қызметі</i>							
	Шаралар 1	0	0	0	0	0	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
	Шаралар 4	0	0	0	0	0	
ҒЗЖ бойынша		0	0	0	0	0	
<i>Экологиялық білім беру және қоғаммен байланыс</i>							
4	Шаралар 1	0	0	0	0	0	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
ЭББЖҚБ бойынша		0	0	0	0	0	
<i>Экологиялық туризм мен рекреацияны дамыту</i>							
5	Шаралар 1	0	300	0	0	300	
Экотуризмді дамыту бойынша		0	300	0	0	300	
БАРЛЫҒЫ		78 145	78 445	78 145	78 153	312 888	

25-кесте. БЖ іске асырудың төртінші жылына арналған бюджет (2026 ж.)

Тапсырма	Шаралар	2026 (III жыл)					Жауапты бөлім
		Суммасы, мың теңге					
		1 тоқсан	2 тоқсан	3 тоқсан	4 тоқсан	БАРЛЫҒЫ	
<i>Әкімшілік-шаруашылық қызмет</i>							
1	Шаралар 1	70 115	70 115	70 115	70 116	280 461	Есеп бөлімі, кадрлар бөлімі
	Шаралар 3	1 679	1 679	1 679	1 682	6 719	
2	Шаралар 1	554	554	554	555	2 217	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
3	Шаралар 1	152	152	152	155	611	
4	Шаралар 3	832	832	832	835	3 331	
ӘШҚ бойынша		73 332	73 332	73 332	73 343	293 339	
<i>Аумақты қорғауды және өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету</i>							

1	Шаралар 2	5 409	5 409	5 409	5 412	21 639	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
	Шаралар 5	0	0	0	0	0	
2	Шаралар 1	0	0	0	0	0	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
АҚЖӨҚКЕ бойынша		5 409	5 409	5 409	5 412	21 639	
ҒЗЖ қызметі							
3	Шаралар 1	0	0	0	0	0	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
	Шаралар 4	0	0	0	0	0	
ҒЗЖ бойынша		0	0	0	0	0	
Экологиялық білім беру және қоғаммен байланыс							
4	Шаралар 1	0	0	0	0	0	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
ЭББЖҚБ бойынша		0	0	0	0	0	
Экологиялық туризм мен рекреацияны дамыту							
5	Шаралар 1	0	300	0	0	300	
Экотуризмді дамыту бойынша		0	300	0	0	300	
БАРЛЫҒЫ		78 741	79 041	78 741	78 755	315 278	

26-кесте. БЖ іске асырудың бесінші жылына арналған бюджет (2027 ж.)

Тапсырма	Шаралар	2027 (IV жыл)					Жауапты бөлім
		Суммасы, мың теңге					
		1 тоқсан	2 тоқсан	3 тоқсан	4 тоқсан	БАРЛЫҒЫ	
Әкімшілік-шаруашылық қызмет							
1	Шаралар 1	70 115	70 115	70 115	70 116	280 461	Есеп бөлімі, кадрлар бөлімі

	Шаралар 3	1 679	1 679	1 679	1 682	6 719	
2	Шаралар 1	554	554	554	555	2 217	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
3	Шаралар 1	152	152	152	155	611	
4	Шаралар 3	832	832	832	835	3 331	
ӘШҚ бойынша		73 332	73 332	73 332	73 343	293 339	
<i>Аумақты қорғауды және өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету</i>							
1	Шаралар 1	0	0	0	0	0	
	Шаралар 2	5 409	5 409	5 409	5 412	21 639	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
2	Шаралар 1	0	0	0	0	0	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
АҚЖӨҚҚЕ бойынша		5 409	5 409	5 409	5 412	21639	
<i>ҒЗЖ қызметі</i>							
3	Шаралар 1						
	Шаралар 2						
	Шаралар 3						
	Шаралар 4						
ҒЗЖ бойынша							
<i>Экологиялық білім беру және қоғаммен байланыс</i>							
4	Шаралар 1						
	Шаралар 2	0	15870	0	0	15870	
ЭББЖҚБ бойынша		0	15870	0	0	15870	
<i>Экологиялық туризм мен рекреацияны дамыту</i>							
5	Шаралар 1	0	300	0	0	300	
Экотуризмді дамыту бойынша		0	300	0	0	300	
БАРЛЫҒЫ		78 741	94 911	78 741	78 755	331 148	

27-кесте. БЖ іске асырудың бесінші жылына арналған бюджет (2028 ж.)

Тапсырма	Шаралар	2028 (V жыл)					Жауапты бөлім
		Суммасы, мың теңге					
		1 тоқсан	2 тоқсан	3 тоқсан	4 тоқсан	БАРЛЫҒЫ	
Әкімшілік-шаруашылық қызмет							
1	Шаралар 1	70 115	70 115	70 115	70 116	280 461	Есеп бөлімі, кадрлар бөлімі
	Шаралар 3	1 679	1 679	1 679	1 682	6 719	
2	Шаралар 1	554	554	554	555	2 217	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
3	Шаралар 1	152	152	152	155	611	
4	Шаралар 3	832	832	832	835	3 331	
ӘШҚ бойынша		73 332	73 332	73 332	73 343	293 339	
Аумақты қорғауды және өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету							
1	Шаралар 1	0	87000	0	0	87 000	
	Шаралар 2	5 409	5 409	5 409	5 412	21 639	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
2	Шаралар 1	0	0	0	0	0	
	Шаралар 2	0	0	0	0	0	
	Шаралар 3	0	0	0	0	0	
АҚЖӨҚКЕ бойынша		5 409	92 409	5 409	5 412	108 639	
ҒЗЖ қызметі							
3	Шаралар 1						
	Шаралар 2						
	Шаралар 3						
	Шаралар 4						
ҒЗЖ бойынша							

<i>Экологиялық білім беру және қоғаммен байланыс</i>							
4	Шаралар 1						
	Шаралар 2						
ЭББЖҚБ бойынша							
<i>Экологиялық туризм мен рекреацияны дамыту</i>							
5	Шаралар 1	0	300	0	0	300	
Экотуризмді дамыту бойынша		0	300	0	0	300	
БАРЛЫҒЫ		78 741	166041	78 741	78 755	402 278	

3.2.4. Басқару жоспарын жүзеге асыру үшін қаржылық ресурстарды жұмылдыру жоспары

28-кесте. Қаржы ресурстарын жұмылдыру жоспары

№ п/п	Қаржыландыру	1 жыл, мың теңге	2 жыл, мың теңге	3 жыл, мың теңге	4 жыл, мың теңге	5 жыл, мың теңге	Суммасы, мың теңге
1	Республикалық бюджет	293 782	312 888	315 278	331 148	402 278	1 655 374
2	Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың туристік және рекреациялық мақсаттағы ақылы қызметтерді көрсетуден түсетін кірістері	1 847,0	1 847,0	1 847,0	1 847,0	1 847,0	9 235
3	Шектеулі шаруашылық қызметтен түсетін ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың кірісі	0	0	0	0	0	0
4	ЕҚТА символикасын пайдаланғаны үшін төлем	0	0	0	0	0	0
5	Баспа, кәдесый және басқа да тарату өнімдерін өндіруден түскен табыс	0	0	0	0	0	0
6	Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды дамыту қорларының гранттары және басқа да қаражаттары	0	0	0	0	0	0
7	Ерікті жарналар мен қайырымдылықтар	0	0	0	0	0	0
8	Ерекше қорғалатын аумақтар мен ГПЗФ объектілерінің зақымдануы туралы түсімдер	0	0	0	0	0	0
	БАРЛЫҒЫ	295 629	314 735	317125	332 995	404 125	1 664 609

4. ҮМТҚ Басқару жоспарының орындалысын бақылау

4.1. Басқару жоспарының орындалысы бойынша жыл сайынғы мониторинг жоспары.

Басқару жоспарының орындалу барысының мониторингін қызмет аясына Басқару жоспарының тиісті тараулары кіретін немесе оларды іске асыру жүктелген ерекше қорғалатын табиғи аумақтар бөлімшелерінің басшылары жүзеге асырады. Мониторинг қол жеткізілген нәтижелерді Басқару жоспарында жоспарланған іс-шаралармен, белгіленген мерзімдермен және тапсырма көрсеткіштерімен жүйелі түрде салыстыру арқылы жүзеге асырылады. Егер ауытқулар анықталса, оларды түзету және қайта қарау бойынша шаралар қабылданады. Есептік кезең ретінде ерекше қорғалатын табиғи аумақта қабылданған белгіленген мерзімге бөлім басшылары кезең нәтижелерін қорытындылайтын және қол жеткізілген нәтижелерді сипаттайтын атқарылған жұмыстар туралы есептерді дайындауы тиіс.

Ағымдағы іс-шаралар жоспарынан ауытқулар болған жағдайда олардың себептерін анықтау және оларды жоюдың ықтимал жолдарын белгілеу, сондай-ақ анықталған ауытқуларды өзгерту бойынша ұсыныстар әзірлеу қажет. Егер бұл мүмкін болмаған жағдайда, бұл жоспар толығымен шынайы емес немесе өзгерген нақты жағдайға сәйкес келмейтінін білдіреді. Бұл Басқару жоспарының мазмұнына түзетулер енгізу қажеттілігін тудырады. Заң бойынша Басқару жоспарын өзгерту жылына бір рет рұқсат етіледі.

Сонымен қатар, ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды басқару және қаржыландыру жүйесінде, табиғи ортада және ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың әлеуметтік-экономикалық ортасында болып жатқан өзгерістерге баға бере отырып, ағымдағы жағдайға талдау жүргізілуі тиіс. Басқару жоспарының іске асырылуын бағалауды талдау нәтижелері және оның іске асырылып жатқан және болашақта қандай жағдайда жүзеге асырылатыны бойынша міндеттер мен іс-шараларды өзгерту бойынша ұсыныстар әзірленуі мүмкін.

Сондай-ақ мониторингтік бақылауды уәкілетті мемлекеттік орган да жүзеге асырады. Басқару жоспары дамуды бақылау үшін процедуралар мен көрсеткіштерді белгілейді. Бұл процедуралардың орындалу реті, олардың нәтижелері және мониторинг деректері құжатталуы керек.

4.1.1. Мониторинг жоспары

БЖ есеп берудің негізгі мақсаттары, міндеттері, мерзімділігі және жауапты тұлғалары төмендегі кестеде көрсетілген.

29-кесте. МТҚ есебі

№ р/с	Есеп атауы	Мақсаты	Дайындық мерзімі	ЕҚТА жауапты бөлімі
1	БЖ іске асыру туралы есеп	Мақсаттарды жүзеге асыру және оған жетудегі ілгерілеуді анықтау	Жылына 1рет	Директордың орынбасарлары
2	Есепті жылдағы ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың қызметі туралы есеп	МТҚ бөлімдерінің жеке жоспарларын есепке алып, жоспарлардың орындалуы туралы есеп беру.	Жылына 1рет	Директор, директордың орынбасарлары
3	Статистикалық есеп нысандары бойынша жылдық есептер (1-Орман шаруашылығы есебі)	Атқарылған жұмыстар туралы есеп беру	Жылына 1рет	Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімі
4	10-ЛХ, 12-ЛХ, 5-ЛХ, орман бұзушылықтар туралы ақпарат	Атқарылған жұмыстар туралы есеп беру	Жылына 2 рет	Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімі
5	КИД	Атқарылған жұмыстар туралы есеп беру	Ай сайын	Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімі
6	Профилактикалық есеп	Атқарылған жұмыстар туралы есеп беру	Өрт маусымының басынан бастап ай сайын	Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімі
7	1-өрт орман	Атқарылған жұмыстар туралы есеп беру	Өрт сөндіру кезеңінің басынан он күн сайын	Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімі
8	МТБ туралы ақпарат	Атқарылған жұмыстар туралы	Жылына 2 рет	Табиғи кешендер

		есеп беру		мен объектілерді қорғау бөлімі
9	1-ЕҚТА	Атқарылған жұмыстар туралы есеп беру	Жылына 2 рет	Барлық бөлімдер
10	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес есебі	Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу және болдырмау шаралары.	Жылына 1рет	Заңгер
11	Қаржылық есеп	Қаржы ресурстарын және бюджетті тиімді басқару	Тоқсан сайын	Бас есепші, экономист
12	ҮМТҚ мемлекеттік сатып алулар бойынша есебі	ҮМТҚ жұмысын дамыту және қолдау	Жылына 2 рет (жартыжылдық және жылдық)	Сатып алу бойынша маман
13	ҒЗЖ шараларын жүзеге асыру бойынша есебі	Аралық және қорытынды (жинақтау) нәтижелер	Жылына 1рет	Ғылым бөлімінің басшысы мен ғылыми қызметкерлер
14	Табиғат жылнамасы	Тірі және жансыз табиғаттағы өзгерістерді бақылауды жазу	Жыл сайын	Директордың ғылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары, ғылым бөлімінің қызметкерлері, қорғау бөлімі
15	Медиа-жоспардың орындалысы туралы есеп	Ақпараттық дамудағы мақсаттарға жету	Жыл сайын	Барлық бөлімдер
16	Өрттің алдын алу жоспарының орындалуы туралы есеп	ЕҚТА аумағында өрттердің алдын алу	Жылына 2 рет (жартыжылдық және жылдық)	Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімі
17	«Охотзоопром»РМҚМ ӨБ-мен бірлескен іс-шаралардың орындалуы туралы есеп	Жануарлардың сирек кездесетін түрлерін қорғау шараларын жетілдіру және күшейту	Жылына 1рет	Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімі
18	Экологиялық ағарту және білім беру туралы есеп	Білім беру бағдарламаларын жетілдіру және анықтау үшін статистикалық деректер	Жылына 2 рет (жартыжылдық және жылдық)	Экологиялық ағарту бөлімі
19	Қаскерлікке қарсы күрес бойынша есеп	Қаскерлік фактілерін есепке алу және бақылау	Тоқсан сайын	Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімі
20	Басқару жоспарының тиімділігі мен орындалуын бағалау	Қолданыстағы басқару практикасының қорғалатын табиғи аумақтың негізгі құндылықтарының сақталуын қамтамасыз ету дәрежесін және қорғалатын табиғи аумақтың қойылған мақсаттары мен міндеттеріне қаншалықты қол жеткізілетінін анықтау.	5 жылда 1 рет	ҮМТҚ барлық бөлімдерінің басшылары
21	Қызметті рейтингтік бағалау критерийлері		Жылына 1рет	Барлық бөлімдер
22	Түсімдер бойынша есеп			

4.1.2. Жоспарланған мақсаттарға жетудің жыл сайынғы бағалануы

30-кесте. 2024-2028 жылдарға арналған «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ басқару жоспарының мақсаттарына жетудегі жылдық бағалау.

№ и/п	Тапсырмалар	Индикаторлар	Ағымдағы мәні	Мақсатты мәні					ЕҚТА-ның жауапты бөлімі	Ескертпелер
				1 год	2 год	3 год	4 год	5 год		
Әкімшілік-шаруашылық қызмет бойынша тапсырмалар										
1	МТҚ-ның кадрлық құрамы мен заңды қызметін сақтау және жүргізу	Еңбекақы	Төмен	арттыру	арттыру	арттыру	арттыру	арттыру	Қаржы және ұйымдастыру бөлімі	
2	МТҚ-ның әкімшілік қызметін сақтау және ұйымдастыру	Еңбек жағдайын жақсарту, еңбек қауіпсіздігі	Қанағатт-қ.	Жақсарту	Жақсарту	Жақсарту	Жақсарту	Жақсарту	Қаржы және ұйымдастыру бөлімі	
3	Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілікті жүргізу	Бюджет	Қанағатсыз	арттыру	арттыру	арттыру	арттыру	арттыру	Қаржы және ұйымдастыру бөлімі	
4	Тауарлар мен қызметтерді сатып алу процесін ұйымдастыру	МТО	Қанағатсыз						Қаржы және ұйымдастыру бөлімі	
5	Мониторинг және есеп беру жоспарына сәйкес Басқару жоспарының орындалуын, мониторингін және орындалуын бағалауды қамтамасыз ету.	Басқару жоспары		Бақылау	Бақылау	Бақылау	Бақылау	Бақылау		
Ағымдағы (негізгі) қызметке арналған тапсырмалар										
1	Аумақты қорғауды қамтамасыз ету	Патрульдеу, көліктер	Қанағатт-қ.	Белгілер орнат	Белгілерді орна	Белгілерді	Белгілерді	Белгілерді	Табиғи кешендер мен	

	ыз ету	сатып алу		у	ту, көлік терді алу, құрылыс жұмыстарын жүргізу	орнату, көліктерді алу, құрылыс жұмыстарын жүргізу	орнату, көліктерді алу, құрылыс жұмыстарын жүргізу, арнайы киімдер алу	орнату, көліктерді алу, құрылыс жұмыстарын жүргізу	объектілерді қорғау бөлімі	
2	Өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету	Алдын алу шаралары және өрт сөндіру	Жасақталмаған	Қосалқы бөлшектерді сатып алу, жөндеу, жабдықтауды сатып алу	Қосалқы бөлшектерді сатып алу, жөндеу, жабдықтауды сатып алу, құрылыс жұмыстары	Қосалқы бөлшектерді сатып алу, жөндеу, жабдықтауды сатып алу, құрылыс жұмыстары	Қосалқы бөлшектерді сатып алу, жөндеу, жабдықтауды сатып алу, құрылыс жұмыстары	Қосалқы бөлшектерді сатып алу, жөндеу, жабдықтауды сатып алу, құрылыс жұмыстары	Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімі	
3	Ғылым зерттеу жұмыстарын жүргізу	Далалық сапарлар, ҒЗЖ жүргізу және МТБ	Жасақталмаған	Мониторинг, МТБ жақсарту	Мониторинг, МТБ жақсарту	Мониторинг, МТБ жақсарту	Мониторинг, МТБ жақсарту	Мониторинг, МТБ жақсарту	Ғылым, ақпарат және мониторинг бөлімі	
4	Экологиялық ағарту және халықпен жұмыс жүргізу	Табиғат қорғау акциялары, экологиялық тәрбие	Қанағатт-қ.	Өнім шығару, БАҚ	пен жұмыс, акциялар	Өнім шығару, БАҚ	пен жұмыс, акциялар	Өнім шығару, БАҚ	Экологиялық ағарту бөлімі	
5	Экологиялық туризм	Туристер	Қанағатт-қ.	Көлік саты	Маршрут	Маршрут	Маршрут	Маршрут	Экологиялық ағарту	

	мен рекреация ны дамыту			п алу	ты жаңа рту	тты жаң арту	тты жаң арту	тты жаң арту	тты жаң арту	бөлімі	
Басым құндылықтарды басқаруға арналған тапсырмалар											
1	Қорықтағы бұлақтардың су балансын қалпына келтіру	сулы- батпақты жерлер	Қанағ- сыз	Ұсын ысты өзірл еу	Ұсы ныст ы өзірл еу	Ұсы ныс ты өзір леу	Ұсы ныс ты өзір леу	Ұсы ныс ты өзір леу	Ұсы ныс ты өзір леу	Ғылым, ақпарат және мониторинг бөлімі	

4.1.3. Қаржы ресурстарын жұмылдыру мен игеру бойынша жыл сайынғы мониторинг

31-кесте. «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ 2024-2028 жылдарға арналған басқару жоспарын іске асыру үшін қаржы ресурстарын жұмылдыру мен дамытудың жыл сайынғы мониторингі.

№	тапсырма											Барлығы, мың теңге	
		2024 жыл, мың теңге		2025 жыл, мың теңге		2026 жыл, мың теңге		2027 жыл, мың теңге		2028 жыл, мың теңге		План	Факт
п/п		План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт		
Әкімшілік-шаруашылық қызмет													
1	1	244 680	244 680	284 933	284 933	287 180	287 180	287 180	287 180	287 180	287 180	1 391 153	1 391 153
2	2	2 204	2 204	2 217	2 217	2 217	2 217	2 217	2 217	2 217	2 217	11 072	11 072
3	3	560	560	581	581	611	611	611	611	611	611	2 974	2 974
4	4	3 131	3 131	3 231	3 231	3 331	3 331	3 331	3 331	3 331	3 331	16 355	16 355
Аумақты қорғауды және өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету													
1	1	42 907	42 907	21 616	21 616	21 639	21 639	21 639	21 639	21 639	21 639	129 440	129 440
2	2									87000	87000	87000	87000
ҒЗЖ жүргізу, дамыту													
1	3												
Экологиялық ағарту және халықпен жұмыс													
1	4							15870	15870			15870	15870
Экологиялық туризм мен рекреацияны дамыту													
1	5	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	1 500	1 500
Барлығы		293 782	293 782	312 888	312 888	315 278	315 278	331 148	331 148	402 278	402 278	1 655 374	1 655 374

5. ҮМТҚ Басқару жоспарын іске асыру тиімділігін бағалау

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды басқарудың тиімділігін бағалау, ең алдымен, қолданыстағы басқару тәжірибесі ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың негізгі құндылықтарының сақталуын қамтамасыз ету дәрежесін және ерекше қорғалатын табиғи аумақтың белгіленген мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізу дәрежесін анықтауға арналған. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың тиімділігін бағалау ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды басқарудың бес жылдық циклінің қорытынды кезеңі болып табылады және өзін-өзі бағалау түрінде жүзеге асырылады. Бағалау барысында алынған нәтижелер, жетістіктер мен кемшіліктер, сабақтар мен ұсыныстар бірнеше мақсатта пайдаланылады:

1) Басқару жоспарының орындалысы туралы қорытынды есеп ретінде уәкілетті мемлекеттік органға ұсынылады;

2) Ағымдағы жағдайды талдау және келесі циклге ЕҚТА басқаруды жоспарлау үшін кейбір жаңартылған деректер мен сабақтарды дайындап беру;

3) Әртүрлі мақсатты топтар мен мүдделі тараптарға тарату үшін ақпараттық материалдарды жаңарту үшін пайдаланылады.

Басқару жоспарын іске асыру тиімділігін бағалаудың бірінші кезеңі үш компонент бойынша жүзеге асырылады:

1) Әкімшілік-шаруашылық міндеттерге қол жеткізуді бағалау;

2) Ағымдағы (негізгі) қызмет бойынша ерекше қорғалатын табиғи аумақтар мақсаттарына қол жеткізуді бағалау;

3) көрсеткіштерге, қауіп-қатерлерге және себептерге әсер ету дәрежесіне негізделген басым құндылықтар бойынша міндеттерге қол жеткізуді бағалау;

4) Қаржы ресурстарын тарту мен дамытуды бағалау.

Тиімділікті бағалаудың екінші кезеңі МЕТТ бағалау әдісі арқылы жүзеге асырылады.

Осы бөлім бойынша деректер бесжылдық Басқару жоспарының соңғы тоқсанында жинақталып, талданады және келесілерге ұсынылады:

1) Уәкілетті органға 5 жылға арналған ЕҚТА-ны басқару жоспарын іске асыру тиімділігі туралы жеке есеп түрінде;

2) Уәкілетті органға 5 жылға арналған ЕҚТА-ны басқару жоспарын іске асыру тиімділігі туралы жеке есеп түрінде, ол ҚОСЫМША түрінде келесі кезеңге арналған ЕҚТА басқару жоспарына енгізілуі тиіс. Бұл ЕҚТА-ны басқарудың жаңа жоспарын қарауға және бекітуге қатысатын басқа мемлекеттік органдарға алдыңғы бесжылдық кезеңдегі Басқару жоспарын іске асыру тиімділігін бағалаумен танысуға мүмкіндік береді;

3) Ерекше қорғалатын табиғи аумақтың мұрағаттарына және уәкілетті органға 5-тарау нысанында ЕҚТА-ны басқарудың толтырылған жоспарының құрылымында.

5.1. Әкімшілік шаруашылық мақсаттардың орындалысын бағалау

32-кесте. 2024-2028 жылдарға арналған «Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы» РММ Басқару жоспарының мақсаттарына жетуді бағалау.

№ п/п	Тапсырмалар	Индикаторлар	Басқару жоспарын жүзеге асырудың бастапқы мәні	Мақсатты мәні	Жетістік дәрежесі	ЕҚТА жауапты бөлімі	Ескертпе
1	МТҚ-	Еңбекақы	Төмен	Көбейту		Қаржы және	

	ның кадрлық құрамы мен заңды қызметін сақтау және жүргізу					ұйымдастыру бөлімі	
2	МТҚ-ның әкімшілік қызметін сақтау және ұйымдастыру	Еңбек жағдайын жақсарту, еңбек қауіпсіздігі	Удов.	Жақсарту		Қаржы және ұйымдастыру бөлімі	
3	Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілікті жүргізу	Бюджет	Қанағ-з	Арттыру		Қаржы және ұйымдастыру бөлімі	
4	Тауарлар мен қызметтерді сатып алу процесін ұйымдастыру	МТБ	Қанағ-з	Сатып алу, ремонт		Қаржы және ұйымдастыру бөлімі	
5	Мониторинг және есеп беру жоспарына сәйкес Басқару жоспарының орындалуын, мониторингін және орындалуын	Басқару жоспары		Бақылау			

	бағалауды қамтамасыз ету.						
--	---------------------------	--	--	--	--	--	--

5.2. Ағымдағы (негізгі) мақсаттардың орындалысын бағалау

33 кесте. Ағымдағы мақсаттарға жетуді бағалау

№ п/п	Тапсырмалар	Индикаторлар	Басқару жоспарын жүзеге асырудың бастапқы мәні	Мақсатты мәні	Жетістік дәрежесі	ЕҚТА жауапты бөлімі	Ескертпе
1	Аумақты қорғауды қамтамасыз ету	Патрульдеу, көліктер сатып алу	Қанағатт-қ.	Белгілерді орнату, көліктерді сатып алу, құрылыс жұмыстарын жүргізу, арнайы киімдер алу		Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімі	
2	Өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету	Алдын алу шаралары және өрт сөндіру	Жасақталмаған	Қосалқы бөлшектерді сатып алу, жөндеу, жабдықтауды сатып алу, құрылыс жұмыстары		Табиғи кешендер мен объектілерді қорғау бөлімі	
3	Ғылым зерттеу жұмыстарын жүргізу	Далалық сапарлар, ҒЗЖ жүргізу және МТБ	Жасақталмаған	Мониторинг, МТБ жақсарту		Ғылым, ақпарат және мониторинг бөлімі	
4	Экологиялық ағарту және халықпен жұмыс жүргізу	Табиғат қорғау акциялары, экологиялық тәрбие	Қанағатт-қ.	Өнім шығару, БАҚ		Экологиялық ағарту бөлімі	
5	Экологиялық туризм мен рекреацияны дамыту	Туристер	Қанағатт-қ.	Көлік сатып алу, маршрутты жаңарту		Экологиялық ағарту бөлімі	

5.3. Басым құндылықтар бойынша ҮМТҚ мақсаттарына қол жеткізуді бағалау

34-кесте. Басым құндылықтар бойынша ҮМТҚ мақсаттарына жетуді бағалау

№ п/п	Тапсырмалар	Индикаторлар	Басқару жоспарын жүзеге асырудың бастапқы мәні	Мақсатты мәні	Жетістік дәрежесі	ЕҚТА жауапты бөлімі	Ескертпе
1	Қорықтағы бұлақтардың су балансын қалпына келтіру	сулы-батпақты жерлер	Қанағ-сыз	Ұсыныстар әзірлеу		Ғылым, ақпарат және мониторинг бөлімі	

5.4. Қаржы ресурстарын тарту және игеру бойынша бағалау

5.4.1. ҮМТҚ мемлекеттік бюджеттен қаржыландыруды талдау

35-кесте. Мемлекеттік бюджеттен ҮМТҚ қаржыландыруды талдау

№ п/п	Қаржыландыру	1 жыл, мың теңге	2 жыл, мың теңге	3 жыл, мың теңге	4 жыл, мың теңге	5 жыл, мың теңге	Барлығы, мың теңге
1	Республикалық бюджет	293 782,0	312 888,0	315 278,0	331 148,0	402 278	1 655 374
	БАРЛЫҒЫ	293 782,0	312 888,0	315 278,0	331 148,0	402 278	1 655 374

5.4.2. ҮМТҚ мемлекеттік бюджеттен тыс көздерден қаржыландыруды талдау

36-кесте. Бюджеттен тыс көздерден ҮМТҚ қаржыландыруды талдау

№ п/п	Қаржыландыру	1 жыл, мың теңге	2 жыл, мың теңге	3 жыл, мың теңге	4 жыл, мың теңге	5 жыл, мың теңге	Барлығы, мың теңге
1	Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың туристік және рекреациялық мақсаттағы ақылы қызметтерді көрсетуден түсетін кірістері	1847,0	1847,0	1847,0	1847,0	1847,0	9 235
	БАРЛЫҒЫ	1847,0	1847,0	1847,0	1847,0	1847,0	9 235

5.4.3. Басқару жоспарын орындау үшін әртүрлі көздерден қаржы ресурстарын жұмылдыруды талдау

37-кесте. Басқару жоспарын орындау үшін әртүрлі көздерден қаржы ресурстарын жұмылдыруды талдау

№ п/п	Қаржыландыру	1 жыл, мың теңге	2 жыл, мың теңге	3 жыл, мың теңге	4 жыл, мың теңге	5 жыл, мың теңге	Барлығы, мың теңге
1	Республикалық бюджет	293 782,0	312 888,0	315 278,0	331 148,0	402 278	1 655 374
2	Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың туристік және рекреациялық мақсаттағы ақылы қызметтерді көрсетуден түсетін кірістері	1 847,0	1 847,0	1 847,0	1 847,0	1 847,0	9 235,0
3	Әртүрлі ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды дамыту қорларының гранттары және басқа да қаражаттары	0	0	0	0	0	0
	БАРЛЫҒЫ	295 629	314 725	317 125	332 995	404 125	1 664 609

5.4.4. Гендерлік талдау

Гендерлік талдаудың мақсаты қорықтарды басқарудағы гендерлік ерекшеліктерді зерттеу болды. Гендерлік талдаудың негізгі міндеті гендерлік перспективаны басқару жоспарын әзірлеу мен жүзеге асыруға біріктіру болып табылады.

Басқару жоспары шеңберінде қорықтың міндеттерінің бірі басқару жоспарының нәтижелер шеңберіне көрсеткіштерді, оның ішінде гендерлік сезімтал әрекеттерді, көрсеткіштерді, мақсаттарды және бюджеттерді қоса алғанда; тікелей бенефициарлар ретіндегі әйелдер мен ерлердің үлесін бақылау; әйелдерді жобалық іс-шараларға тарту.

Мысалы, гендерлік теңдік шараларын дамыту және күшейту арқылы қорық қорғалатын табиғи аумақтарды тиімді басқару мүмкіндіктерін арттырады, сонымен бірге Қазақстандағы әйелдердің көшбасшылығы мен қатысуын ынталандырады, табиғи ресурстарды басқарумен байланысты гендерлік теңдіктің маңыздылығын көрсетеді.

1 ҚОСЫМША

Үстірт мемлекеттік табиғи қорығының жоғары тамырлы өсімдіктерінің жүйелі тізімі.

ОТДЕЛ EUISETOPHYTA – ХВОЩЕОБРАЗНЫЕ КЛАСС EUISETOPSIDA – ХВОЩЕВИДНЫЕ Сем. Equisetaceae Rich. ex DC. – Хвощевые (Қырықбуындар тұқымдасы)			
№ п/п	Ғылыми атауы	Орысша атауы	Қазақша атауы
1.	<i>Hippochaete ramosissima</i>	Хвощовник ветвистый	Бұтақты қырықбуын
ОТДЕЛ PINOPHYTA (GYMNOSPERMAE) – ГОЛОСЕМЕННЫЕ КЛАСС GNETOPSIDA – ГНЕТОВЫЕ Сем. Ephedraceae Wettst. – Хвойниковые, или Эфедровые (Қылшалар тұқымдасы)			
2.	<i>Ephedra distachya</i>	Хвойник двухколосковый	Қос масақшалы қылша
3.	<i>E. intermedia</i>	Х. средний	Қызыл тамыр қылша
4.	<i>E. lomatolepis</i>	Х. окаймленный	Жиекті қылша
5.	<i>E. stobilacea</i>	Х. шишконосный	Бүрлі қылша
ОТДЕЛ MAGNOLIOPHYTA (ANGIOSPERMAE) – ПОКРЫТОСЕМЕННЫЕ КЛАСС LILIOPSIDA (MONOCOTYLEDONES) – ОДНОДОЛЬНЫЕ Сем. Poaceae Barnhart (Gramineae Juss.) – Мятликовые, или Злаковые (Қоңырбастар тұқымдасы)			
6.	<i>Achnatherum caragana</i>	Чий раскидистый	Шашақты ший, тарақ боз
7.	<i>A. splendens</i>	Ч. блестящий	Ақ ший
8.	<i>Aeluropus littoralis</i>	Прибрежница береговая	Сортаң ажырық
9.	<i>Agropyron desertorum</i>	Житняк пустынный	Житняк пустынный
10.	<i>A. fragile</i>	Ж. ломкий	Құм еркек, сібір бидайығы
11.	<i>Anisantha tectorum</i>	Неравноцветник кровельный	Анизанта селеуі
12.	<i>Elytrigia trichophora</i>	Пырей волосоносный	Шашақты бидайық
13.	<i>Eragrostis minor</i>	Полевичка малая	Кіші шитары
14.	<i>Eremopyrum bonaepartis</i>	Мортук Бонапарта	Бонапарт мортығы
15.	<i>E. distans</i>	М. расставленный	Бытыраңқы мортығы
16.	<i>E. orientale</i>	М. восточный	Шығыс мортығы
17.	<i>E. triticeum</i>	М. пшеничный	Бидай мортығы
18.	<i>Hordeum spontaneum</i>	Ячмень дикорастущий	Жабайы арпа
19.	<i>Leymus racemosus</i>	Колосняк гигантский	Айғыр қияқ
20.	<i>L. ramosus</i>	К. ветвистый	Бұтақты қияқ
21.	<i>Phragmites altissimus</i>	Тростник высочайший	Ұзын қамыс
22.	<i>P. australis</i>	Т. Южный, т. обыкновенный	Кәдімгі қамыс
23.	<i>P. flavescens</i>	Т. желтоватый	Сары қамыс
24.	<i>P. stenophyllus</i>	Т. узколистный	Жіңішке қамыс
25.	<i>Poa bulbosa</i>	Мятлик луковичный	Жуашықты қоңырбас
26.	<i>P. crispa</i>	М. курчавый	Бұйрабасты қоңырбас
27.	<i>Psathyrostachys juncea</i>	Ломкоколосник ситниковый	Елекшөп
28.	<i>Puccinellia chilochloa</i>	Бескильница крупноколосковая	Ірімасақты ақмамық

29.	<i>P. diffusa</i>	Б. раскидистая	Шығыр ақмамық
30.	<i>Schismus arabicus</i>	Схисмус арабский, двулопастник арабский	Араб схисмусы
31.	<i>Stipa caspia</i>	Ковыль каспийски	Каспий қауы
32.	<i>S. richterana</i>	К. Рихтера	Рихтер қауы
33.	<i>Stipagrostis pennata</i>	Селин перистый	Қауырсынды селин
Сем. Cyperaceae Juss. – Осоковые Қияқолендер тұқымдасы			
34.	<i>Bolboschoenus popovii</i>	Клубнекамыш Попова	Попов түйнекөлеңі
35.	<i>Carex physodes</i>	Осока вздутая	Үрмежемісті қияқолен
36.	<i>Carex subphysodes</i>	Осока полувздутая	Шала үрмежемісті қияқолен
Сем. Liliaceae Juss. – Лилейные Лалагүлдер тұқымдасы			
37.	<i>Gagea ova</i>	Гусиный лук яйцевидный	Домалақ қазжуа
38.	<i>G. reticulata</i>	Г. л. сетчатый	Торлы қазжуа
39.	<i>G. tenuifolia</i>	Г.л. тонколистный	Жіңішке жапырақты қазжуа
40.	<i>Rhinopetalum karelinii</i>	Ринопеталюм Карелина	Карелин ушөбі
41.	<i>Tulipa sogdiana</i>	Тюльпан согдийский	Соғды қызғалдағы
Сем. Alliaceae Juss. – Луковые Жуалар тұқымдасы			
42.	<i>Allium caspium</i>	Лук каспийский	Каспий жуа
43.	<i>Allium caspium</i>	Лук каспийский	Каспий жуа
44.	<i>A. sabulosum</i>	Л. песчаный	Құм жуа
Сем. Ixioliriaceae Nakai – Иксиолирионовые Шөпжиар тұқымдасы			
45.	<i>Ixiolirion tataricum</i>	Иксиолирионтатарский	Татар шөпжиары
Сем. Iridaceae Juss. – Ирисовые Құртқашаштар тұқымдасы			
46.	<i>Cryptobasis mariae</i>	Криптобазис Марии	Мария криптобазисы
47.	<i>Sclerosiphon songaricum</i> (<i>Iris longiscapa</i>)	Склеросифон джунгарский	Жоңғар құртқашаш
Сем. Asparagaceae Juss. – Спаржевые Қасқыржемдер тұқымдасы			
48.	<i>Asparagus breslerianus</i>	Спаржа Бреслера	Бреслер қасқыржемі
49.	<i>A. inderiensis</i>	С. индерская	Индер қасқыржемі
50.	<i>A. pallasii</i>	С. Палласа	Паллас қасқыржемі
51.	<i>A. persicus</i>	С. персидская	Парсы қасқыржемі
52.	** <i>A. turkestanicus</i>	С. туркестанская	Туркестан қасқыржемі
Сем. Asfodelovые - Asphodelaceae Juss. Асфоделилер тұқымдасы			
53.	<i>Eremurus anisopterus</i>	Ширыш неравнокрылый	Қанат дән шырыш
54.	<i>E. inderiensis</i>	Ш. индерский	Индер шырыш
Сем. Ruppriaceae Hutch. – Руппиевые Руппиялар тұқымдасы			
55.	<i>Ruppia cirrhosa</i>	Руппия усиконосная	Доғал руппия
КЛАСС MAGNOLIOPSIDA (DICOTYLEDONES) – ДВУДОЛЬНЫЕ			
Сем. Salicaceae Mirb. – Ивовые			

Талдар тұқымдасы			
56.	<i>Populus diversifolia</i>	Тополь разнолистный	Түрлі жапырақты тораңғы
Сем. Polygonaceae Juss. – Гречишные			
Тарандар тұқымдасы			
57.	<i>Atraphaxis replicata</i>	Курчавка отогнутая	Қайырма түйесіңір
58.	<i>A. spinosa</i>	К. колючая	Тікенді түйесіңір
59.	<i>Calligonum apyllum</i>	Жузгун безлистный	Қызыл түйесіңір
60.	<i>C. caput-medusae</i>	Жузгун голова Медузы	Медуза жүзгін
61.	<i>C. x dubianskyi</i>	Ж. Дубянского	Дубян жүзгіні
62.	<i>C. junceum</i>	Ж. ситниковый	Елек жүзгін
63.	<i>C. leucocladum</i>	Ж. белокорый	Аққабақты жүзгін
64.	<i>Polygonum acetosum</i>	Спорыш кислый	Қышқыл таран
65.	<i>P. argyrocoleon</i>	С. серебристый	Күміс тараны
66.	<i>P. aviculare</i>	С. птичий	Құс тараны
67.	<i>Rheum tataricum</i>	Ревень татарский	Татар рауғашы
68.	<i>R. turkestanicum</i>	Р. туркестанский	Түркістан рауғашы
Сем. Chenopodiaceae Vent. – Маревые			
Алабұталар тұқымдасы			
69.	<i>Agriophyllum minus</i>	Кумарчик малый	Кіші құмаршық
70.	<i>Anabasis aphylla</i>	Ежовник безлистный	Итсигек бұйырғын
71.	<i>A. brachiata</i>	Е. супротиволистный	Тарбақ бұйырғын
72.	<i>A. cretacea</i>	Е. меловой	Жертезек бұйырғын
73.	<i>A. eriopoda</i>	Е. шерстистоногий	Қырықбуынды бұйырғын
74.	<i>A. salsa</i>	Е. солончаковый	Сортаң бұйырғын
75.	<i>A. turkestanica</i>	Е. туркестанский	Түркістан бұйырғын
76.	<i>Arthrophytum lehmannianum</i>	Саксаульчик Лемана	Леман сексеуілшесі
77.	<i>Atriplex aucheri</i>	Лебеда Ошэ	Ошэ көкпегі
78.	<i>A. dimorphostegia</i>	Л. диморфная	Құм көкпек
79.	<i>A. flabellum</i>	Л. веероносная	Қанат жемісті көкпек
80.	<i>A. ornata</i>	Л. украшенная	Әсем көкпек
81.	<i>A. sphaeromorpha</i>	Л. шарообразная	Қаңбақ көкпек
82.	<i>Bassia laniflora</i>	Бассия шерстистоцветная	Түкті балқанбақ
83.	<i>B. prostrata</i>	Б. простертая	Жатаған балқанбақ
84.	<i>Caroxylon dendroides</i>	Соляночник древовидный	Сарсадақ сораң
85.	<i>C. gemmascens</i>	С. почечконосный	Бүртікті сораң
86.	<i>C. incanescens</i>	С. сероватый	Сұрғылт сораң
87.	<i>C. nitrarium</i>	С. натронный	Натронды сораң
88.	<i>C. orientalis</i>	С. восточный	Шығыс сораң
89.	<i>Ceratocarpus utriculosus</i>	Рогач сумчатый	Қалталы ебелек
90.	<i>Climacoptera crassa</i>	Климакоптера мясистая	Торғайот климакоптерасы
91.	<i>C. lanata</i>	К. шерстистая	Түкті климакоптерасы
92.	<i>C. turcomanica</i>	К. туркменская	Түрікмен климакоптерасы
93.	<i>Corispermum lehmannianum</i>	Верблюдка Лемана	Лемен балқаңбақ

94.	<i>Girgensohnia oppositiflora</i>	Гиргенсония супротивноцветковая	Қарсыгүл гиргенсония
95.	<i>Halimocnemis karelinii</i>	Галимокнемис Карелина	Карелин домалатпасы
96.	<i>H. villosa</i>	Г. мохнатый	Түкті домалатпа
97.	<i>Halocnemum strobilaceum</i>	Сарсазан шишковатый	Төмпек сарсазан
98.	<i>Halopeplis pygmaea</i>	Соровник низкорослый	Нәзік сарсазан
99.	<i>Halostachys belangeriana</i>	Соляноколосник Белангера	Белангер қарабарағы
100.	<i>Halothamnus subaphyllus</i>	Галотамнус малолистный	Сирекжапырақты галотамнус
101.	<i>Haloxylon aphyllum</i>	Саксаул черный	Қара сексеуіл
102.	<i>H. aphyllum</i>	С. белый	Ақ сексеуіл
103.	<i>Horaninovia anomala</i>	Гораниновия неправильная	Теріс сарытікен
104.	<i>H. ulicina</i>	Г. улексовидная	Улекса сарытікен
105.	<i>Kali paulsenii</i>	Калийница Паульсена	Паульсен калийницасы
106.	<i>K. tamariscina</i>	К. тамариксовидная	Жыңғылтәрізді калийница
107.	<i>Kalidium caspicum</i>	Поташник каспийский	Каспий сорқанбақ
108.	<i>K. foliatum</i>	П. олиственный	Жапырақты сорқанбақ
109.	* <i>K. schrenkianum</i>	П. Шренка	Шренк сорқанбақ
110.	<i>Kochia iranica</i>	Кохия иранская	Иран изені
111.	<i>K. odontoptera</i>	Кохия зубчатокрылая	Тісканатты изен
112.	<i>Krascheninnikovia ceratoides</i>	Терескен серый	Крашеников терескені
113.	<i>Londesia eriantha</i>	Лондезия пушистоцветковая	Түкті гүл лондезиясы
114.	<i>Nanophyton erinaceum</i>	Нанофитон ежовый	Кірпі жапақты тасбұйырғын
115.	<i>Neocaspia foliosa</i>	Неокаспия олиственная	Жапырақты неокаспия
116.	<i>Petrosimonia brachiata</i>	Петросимония раскидистая	Шашыраңқы сораңша
117.	<i>P. brachyphylla</i>	П. коротколистная	Қыскажапырақты сораңша
118.	<i>P. glaucescens</i>	П. сизоватая	Көкше сораңша
119.	<i>Salicornia perennans</i>	Солерос вегетирующий	Бұзаубас сораң, сарсанға
120.	<i>S. procumbens</i>	С. простертый	Жатаған бұзаубас сораң
121.	<i>Salsola arbusculiformis</i>	Солянка боялычевидная	Боялышты сораң
122.	<i>Suaeda acuminata</i>	Сведа островатая	Үшкір ақсора
123.	<i>S. altissima</i>	С. высокая	Ұзын ақсора
124.	<i>S. dendroides</i>	С. кустарничковая	Бұтақты ақсора
125.	<i>S. linifolia</i>	С. линейнолистная	Көпжапырақты ақсора
126.	<i>S. microphylla</i>	С. мелколистная	Ұсақжапырақты ақсора
127.	<i>S. physophora</i>	С. пузыреносная	Үрме ақсора
128.	<i>S. salsa</i>	С. солончаковая	Сортаң ақсора
129.	<i>Sukhorukovia cana</i>	Сухоруковия седая	Сухоруковия ақсорасы
130.	<i>Turania sogdiana</i>	Турания Согдийская	Соғды тураны
131.	<i>Xylosalsola arbuscula</i>	Боялыч деревцевидный	Боялышты сораң

132.	<i>#X. chiwensis</i>	Б. хивинский	Хиуа сораңы
133.	<i>X. richteri</i>	Б. Рихтера	Рихтер сораңы
Сем. Caryophyllaceae Juss. – Гвоздиковые Қалампырлар тұқымдасы			
134.	<i>Acanthophyllum borszczowii</i>	Колючелистник Борщова	Борщов бозтікені
135.	<i>A. brevibracteatum</i>	К. короткоприцветниковый	Қысқагүлсерікті бозтікен
136.	<i>A. pungens</i>	К. колючий	Тікенді бозтікен
137.	<i>Carpophora viscosa</i>	Лжесмолевка липкая	Жабысқақ желімсабақ
138.	<i>Dichoglottis alsinoides</i>	Двуязычник мокрицевидный	Дымқыл аққанбақ
139.	<i>Gypsophila diffusa</i>	Качим раскидистый	Шашыраңқы аққанбақ
140.	<i>Holosteum glutinosum</i>	Костенец клейкий	Шатырлы қалампыршөп
141.	<i>H. umbellatum</i>	К. зонтичный	Шатырлы қалампыршөп
142.	<i>Lepyrodiclis holosteoides</i>	Пашенник костенцевидный	Қалампыршөп түсті лепуродиклис
143.	<i>Otites cyri</i>	Ушанка Кури	Кури ушанкасы
144.	<i>Silene fruticulosa</i>	Смолевка кустарничковая	Бұташықты сылдыршөп
145.	<i>S. nana</i>	С карликовая	Ергежейлі сылдыршөп
146.	<i>Stellaria media</i>	Звездчатка средняя	Мокрица (Дымқыл жұлдызшөп
Сем. Ranunculaceae Juss. – Лютиковые Сарғалдақтар тұқымдасы			
147.	<i>Adonis parviflora</i>	Горицвет мелкоцветковый	Ұсақгүлді жанаргүл
148.	<i>Ceratocephala incurva</i>	Рогоглавник изогнутый	Имекті шөңгебас
149.	<i>C. leiocarpa</i>	Р. голоплодный	Жалаңжемісті шөңгебас
150.	<i>C. reflexa</i>	Р. отклоненноплодиковый	Ажыраңқыжемісті шөңгебас
151.	<i>C. testiculata</i>	Р. пряморогий	Мүйізді шөңгебас
152.	<i>Consolida camptocarpa</i>	Сокирка согнутоплодная	Имекжемісті тегеурінгүл
153.	<i>C. paradoxa</i>	С. странная	Таңғаларлық тегеурінгүл
154.	<i>C. rugulosum</i>	Сокирка морщинистая	Әжімді консолида
155.	<i>Ranunculus platyspermus</i>	Лютик плоскосемянный	Жалпақжемісті сарғалдақ
Сем. Berberidaceae Juss. – Барбарисовые Бөріқарақаттар тұқымдасы			
156.	<i>Leontice incerta</i>	Львиноножка сомнительная	Күмәнді торсылдақ
Сем. Papaveraceae Juss. – Маковые Көкнәрлер тұқымдасы			
157.	<i>Glaucium corniculatum</i>	Мачок рогатый	Кәдімгі мүйізді көкнәр
158.	<i>G. elegans</i>	М. изящный	Әсем көкнәр
159.	<i>Papaver litwinowii</i>	Мак Литвинова	Литвинов көкнәр

160.	<i>P. pavoninum</i> Schrenk	М. павлиний	Тоты көкнәр
161.	<i>Roemeria hybrida</i>	Ремерия гибридная	Будан қызылтаңдай
162.	<i>R. refracta</i>	Р. отогнутая	Имекті қызылтаңдай
Сем. Нуресооаеае (Dumort.) Willk. – Гипекоумовые			
Гипекоумдар тұқымдасы			
163.	<i>Hypocoum parviflorum</i>	Гипекоум мелкоцветковый	Ұсақгүлді гипекоум
164.	<i>H. trilobum</i>	Г. трехлопастный	Үшқұлақты гипекоум
Сем. Fumariaceae DC. – Дымянковые			
Көгілдірлер тұқымдасы			
165.	<i>Fumaria parviflora</i> Lam.	Дымянка мелкоцветковая	Ұсақгүлді көгілдер
166.	<i>F. vaillantii</i>	Д. Вайана	Вайан көгілдер
Сем. Саррагаеае Juss. – Каперцевые			
Кеуелдер тұқымдасы			
167.	<i>Capparis herbacea</i>	Каперцы травянистые	Тікенді кеуел
Сем. Brassicaceae Burnett (Cruciferae Juss.) – Капустные, или Крестоцветные			
Крестгүлділер тұқымдасы			
168.	<i>Alyssum dasycarpum</i>	Бурачок пушистоплодный	Түкжемісті жауылш
169.	<i>A. desertorum</i>	Б. пустынный	Шөл жауылшасы
170.	<i>Camelina microcarpa</i>	Рыжик мелкоплодный	Ұсақжеміс арыш
171.	<i>Cardaria draba</i>	Сердечница крупковая	Крупка жүрекшөп
172.	<i>Chorispora tenella</i>	Хориспора нежная	Нәзік хориспора
173.	#Crambe edentula	Катран беззубый	Майда қатыран
174.	<i>Cryptospora omissa</i>	Скрытосемянница упущенная	Жасырынтұқымды ақшытыр
175.	<i>Descurainia sophia</i>	Дескурайния Софии	София сармаласы
176.	<i>Diptychocarpus strictus</i>	Двоякоплодник прижатый	Түзу қосжеміс
177.	<i>Erysimum repandum</i>	Желтушник широковыемчатый	Кеңойықты ақбасқұрай
178.	**E. sisymbrioides	Ж. гулявниковидный	Сарғылт ақбасқұрай
179.	<i>Euclidium syriacum</i>	Крепкоплодник сирийский	Сирия тасжемісі
180.	<i>Goldbachia laevigata</i>	Гольдбахия гладкая	Жылтыр гольдбахия
181.	<i>G. torulosa</i>	Г. бугорчатая	Бұдыр гольдахия
182.	<i>Isatis emarginata</i>	Вайда выемчатая	Ойықты шытыршық
183.	<i>I. minima</i>	В. маленькая	Майда шытыршық
184.	<i>I. violascens</i>	В. фиолетовая	Көк шытыршық
185.	<i>Lachnoloma lehmannii</i>	Шерстоплодник Лемана	Леман жүнжемісі
186.	<i>Lepidium latifolium</i>	Клоповник широколистный	Жалпақжапырақты шытырмақ
187.	<i>L. perfoliatum</i>	К. пронзеннолистный	Тесікжапырақты шытырмақ
188.	<i>L. pinnatifidum</i>	К. перистонадрезанный	Қауырсынды шытырмақ
189.	*L. subcordatum	К. почти сердцевидный	Жүрекше шытырмақ
190.	<i>Leptaleum filifolium</i>	Шилок нителистный	Жіпжапырақты шытыр
191.	<i>Litwinowia tenuissima</i>	Дробинник тончайший	Нәзік литвиновия
192.	<i>Matthiola chenopodiifolia</i>	Левкой маревolistный	Алажапырақты левкой
193.	<i>M. robusta</i>	Л. мощный	Дәу левкой

194.	<i>M. superba</i>	Л. великолепный	Тамаша левкой
195.	<i>M. tatarica</i>	Л. татарский	Татар левкой
196.	<i>Megacarpaea megalocarpa</i>	Крупноплодник большеплодный	Іріжемісті балшөп
197.	<i>Meniocus linifolius</i>	Плоскоплодник льнолистный	Жалпақжемісті зығыр
198.	<i>Neotorularia torulosa</i>	Четочник бугорчатый	Дөнес неоторулярия
199.	<i>Pachyterygium multicaule</i>	Толстокрыл многостебельный	Сабақтас қалыңқанат
200.	<i>Sameraria bidentata</i>	Самерария двузубчатая	Қостісті самерария
201.	* <i>Sisymbrium subspinescens</i>	Гулявник слабоколючий	Шалатікенді сарбасқурай
202.	<i>Spirorhynchus sabulosus</i>	Серпоносик песчаный	Құм орақтұмсық орақшысы
203.	<i>Sterigmostemum tomentosum</i>	Стеригмостемум войлочный	Бұйра стеригмостемум
204.	<i>Streptoloma desertorum</i>	Завиток пустынный	Бұйра шөл айқайын
205.	<i>Strigosella africana</i>	Стригозелла африканская	Ақшатырлы айқайын
206.	<i>S. grandiflora</i>	С. крупноцветковая	Ірігүлді айқайын
207.	<i>S. hispida</i>	С. щетинистая	Ақшатырлы айқайын
208.	<i>S. intermedia</i>	С. промежуточная	Аралықты айқайын
209.	<i>S. scorpioides</i>	С. скорпионовидная	Шаянтәрізді айқайын
210.	<i>Syrenia siliculosa</i>	Сирения стручковая	Бұршаққын сирения
211.	<i>Tauscheria lasiocarpa</i>	Таушерия опушенноплодная	Түкжемісті таушерия
212.	<i>Tetracme quadricornis</i>	Четверозубец четырехрогий	Төртмүйізді төртгіс
213.	<i>T. recurvata</i>	Ч. загнутый	Имекті төртгіс
Сем. Fabaceae Lindl. (Leguminosae Juss.) – Бобовые			
Бұршақтар тұқымдасы			
214.	<i>Alhagi maurorum</i>	Верблюжья колючка мавров	Кәдімгі жантақ
215.	<i>A. persarum</i>	В. к. персидская	Парсы жантақ
216.	* <i>Ammodendron eichwaldii</i>	Песчаная акация Эйхвальда	Эйхвальд қоянсүйегі
217.	* <i>Ammothamnus songoricus</i>	Аммотамнус джунгарский	Жоңғар аммотамнусы
218.	<i>Astragalus ammodendron</i>	Астрагал пескодрев	Құмағаш астрагалы
219.	<i>A. ammophilus</i>	А. песколюбец	Құмшыл астрагал
220.	<i>A. arcuatus</i>	А. дугообразный	Имекті астрагал
221.	<i>A. bakaliensis</i>	А. бакалийский	Бақалы астрагалы
222.	<i>A. bossuensis</i>	А. боссуйский	Боссу астрагалы
223.	<i>A. campylorhynchus</i>	А. хоботковый	Тұмсықты астрагал
224.	<i>A. commixtus</i>	А. подложный	Ауыспа астрагалы
225.	<i>A. erioceras</i>	А. мохнаторогий	Түкмүйіз астрагалы
226.	<i>A. filicaulis</i>	А. тонкостебельный	Жіңішке сабақты астрагал
227.	<i>A. flexus</i>	А. согнутый	Имекті астрагал
228.	<i>A. harpilobus</i>	А. серповидный	Орақша астрагал
229.	<i>A. karakugensis</i>	А. каракугинский	Қарақоға астрагалы
230.	<i>A. lasiophyllus</i>	А. мохнатолистный	Түкжапырақты астрагал
231.	<i>A. lehmannianus</i>	А. Лемана	Леман астрагалы
232.	<i>A. oxyglottis</i>	А. остроязычковый	Үшкіржемісті

			астрагал
233.	<i>A. scabrissetus</i>	А. жестковолосистый	Қаттытүкті астрагал
234.	<i>A. tribuloides</i>	А. якорцевый	Ілмекті астрагал
235.	* <i>A. turcomanicus</i>	А. туркменский	Түрікмен астрагал
236.	* <i>A. ustjurtensis</i>	А. устюртский	Үстірт астрагалы
237.	<i>Caragana grandiflora</i>	Қарағана крупноцветковая	Ірігүлді қараған
238.	<i>Glycyrrhiza aspera</i>	Солодка шиповатая	Бүдір мия
239.	<i>Meristotropis triphylla</i>	Раздельнолодочник трехлистный	Үшжапырақты тікенбоб
240.	<i>Trigonella arcuata</i>	Пажитник дугообразный	Имекті бойдана
241.	<i>T. coerulescens</i>	П. голубоватый	Көкшіл бойдана
242.	<i>T. geminiflora</i>	П. парноцветковый	Қосгүлді бойдана
Сем. Geraniaceae Juss. – Гераниевые Қазтамақтар тұқымдасы			
243.	<i>Erodium oxyrrhynchum</i>	Аистник остроносый	Үшкір күтаншөп
244.	<i>Geranium transversale</i>	Герань поперечноклубневая	Таспатамыр күтаншөп
Сем. Biebersteiniaceae Agardh – Биберштейниевые Биберштейниялар тұқымдасы			
245.	<i>Biebersteinia multifida</i>	Биберштейния многораздельная	Салалы биберштейния
Сем. Zygophyllaceae R. Br. – Парнолистниковые Түйетабандар тұқымдасы			
246.	<i>Tribulus terrestris</i>	Якорцы стелющиеся	Жатаған теміртікен
247.	<i>Zygophyllum eichwaldii</i>	Парнолистник Эйхвальда	Эйхвальд түйетабаны
248.	<i>Z. ovigerum</i>	П. яйцевидный	Домалақ түйетабаны
249.	<i>Z. pinnatum</i>	П. перистый	Қауырсынды түйетабаны
250.	* <i>Z. turcomanicum</i>	П. туркменский	Түрікмен түйетабаны
Сем. Nitrariaceae Bercht. et J. Presl – Селитрянковые Ақтікендер тұқымдасы			
251.	<i>Nitraria schoberi</i>	Селитрянка Шобера	Шобер ақтікені
252.	<i>N. sibirica</i>	С. сибирская	Сібір ақтікені
Сем. Peganaceae (Engl.) Tiegh. ex Takht. – Гармаловые Адыраспандар тұқымдасы			
253.	# <i>Malacocarpus crithmifolius</i>	Мягкоплодник критмолистный	Кәдімгі жұмсақжеміс
254.	<i>Peganum harmala</i>	Гармала обыкновенная	Кәдімгі адыраспан
Сем. Тетрадиклисовые – Tetradiclidaceae (Engl.) Takht. Тетрадиклистар тұқымдасы			
255.	<i>Tetradiclis tenella</i>	Тетрадиклис тоненький	Жіңішке тетрадиклис
Сем. Rutaceae Juss. – Рутовые Руталар тұқымдасы			
256.	<i>Haplophyllum Bungei</i>	Цельнолистник Бунге	Бунге тұтасжапырақ
257.	<i>H. obtusifolium</i>	Ц. туполистный	Мұқылжапырақты тұтасжапырақ
258.	<i>H. versicolor</i>	Ц. разноцветный	Әртүсті тұтасжапырақ
Сем. Euphorbiaceae Juss. – Молочайные Сүттігендер тұқымдасы			
259.	<i>Andrachne rotundifolia</i>	Андррахна круглолистная	Дөңгелекжапырақты андррахна

260.	<i>Chrozophora gracilis</i>	Хрозофора изящная	Тамаша хрозофора
261.	<i>C. sabulosa</i>	Х. песчаная	Құм хрозофорасы
262.	<i>Euphorbia densa</i>	Молочай густой	Қалың сүттіген
263.	<i>E. falcata</i>	М. серповидный	Орақша сүттіген
264.	<i>E. inderiensis</i>	М. индерский	Индер сүттіген
265.	*#E. sclerocyathium	М. твердобокальчатый	Берік сүттіген
266.	<i>E. turcomanica</i>	М. туркменский	Түрікмен сүттіген
267.	<i>E. turczaninowii</i>	М. Турчанинова	Турчан сүттіген
Сем. Rhamnaceae Juss. – Крушиновые Қаражемістер тұқымдасы			
268.	<i>Rhamnus Sintenisi</i>	Жестер Синтениса	Синтенис қаражемісі
Сем. Frankeniaceae S. F. Gray – Франкениевые Иттабандар тұқымдасы			
269.	<i>Frankenia hirsuta</i>	Франкения жестковолосистая	Сайғақ шөп иттабан
Сем. Tamaricaceae Link – Гребенчиковые Жыңғылдар тұқымдасы			
270.	<i>Reaumuria fruticosa</i>	Реомюрия кустарниковая	Бұталы реомюрия
271.	<i>Tamarix elongata</i>	Гребенщик удлиненный	Ұзын жыңғыл
272.	<i>T. hispida</i>	Т. щетинистый	Түкті жыңғыл
273.	<i>T. laxa</i>	Г. рыхлый	Борық жыңғыл
274.	<i>T. ramosissima</i> Ledeb.	Г. многоветвистый	Қызыл жыңғыл
Сем. Thymelaeaceae Juss. – Волчниковые Тимелеялар тұқымдасы			
275.	<i>Dendrostellera ammodendron</i>	Дендростеллера древовидная	Ағаштәрізді дендростеллера
276.	* <i>D. olgae</i>	Д. Ольги	Ольга дендростеллера
277.	* <i>D. turkmenorum</i>	Д. туркменов	Түрікмен дендростеллера
278.	<i>Diarthron vesiculosum</i>	Двучленник пузырчатый	Көбікше дияртон
Сем. Synomoriaceae Engl. – Циномориевые Циноморийлер тұқымдасы			
279.	<i>Synomorium songaricum</i>	Циноморий джунгарский	Жоңғар циномория
Сем. Apiaceae Lindl. (Umbelliferae Juss.) – Сельдерейные, или Зонтичные Шатыршагүлдер тұқымдасы			
280.	<i>Anethum graveolens</i>	Укроп пахучий	Иісті аскөк
281.	<i>Bunium persicum</i>	Буниум персидский	Парсы буниум
282.	<i>Cuminum setifolium</i>	Кмин щетинолистный	Тікенжапырақты кмин
283.	<i>Ferula caspica</i>	Ферула каспийская	Каспий сасыр
284.	<i>F. foetida</i>	Ф. вонючая	Сасық құрай
285.	<i>F. karelinii</i>	Ф. Карелина	Карелин сасыр
286.	<i>F. lehmannii</i>	Ф. Лемана	Леман сасыр
287.	<i>F. nuda</i>	Ф. голая	Жалаң сасыр
288.	<i>Prangos odontalgica</i>	Кахрис противозубный	Қарсытис кахрис
289.	<i>Scandix stellata</i>	Скандикс звездчатый	Шолпантарақты жұлдыз
290.	<i>Seseli eriocephalum</i>	Жабрица пушистоголовая	Түкбасты тырнашөп
291.	<i>S. glabratum</i>	Ж. гладковатая	Тегіс тырнашөп
292.	<i>Turgenia latifolia</i>	Тургения широколистная	Жалпақжапырақты

			тургения
293.	<i>Zosima orientalis</i>	Зосима восточная	Шығыс зосимасы
Сем. Limoniaceae Ser. – Кермековые Кермектер тұқымдасы			
294.	<i>Limonium gmelinii</i>	Кермек Гмелина	Томар бояу кермек
295.	<i>L. otolepis</i>	К. ушастый	Кермек сабын кермек
296.	<i>L. scoparium</i>	К. метельчатый	Шашақты кермек
297.	<i>L. suffruticosum</i>	К. полукустарниковый	Бұташықты кермек
Сем. Arosynaceae Lindl. – Кутровые Кендірлер тұқымдасы			
298.	<i>Poacynum scabrum</i>	Кендырь шершавый	Бұдыр кендір
Сем. Asclepiadaceae R.Br. – Ваточниковые Түйешырмауықтар тұқымдасы			
299.	<i>Cynanchum sibiricum</i>	Цинанхум сибирский	Сібір цинанхумы
Сем. Convolvulaceae Vent. – Вьюнковые Шырмауықтар тұқымдасы			
300.	<i>Convolvulus arvensis</i>	Вьюнок полевой	Далалық шырмауық
301.	<i>C. fruticosus</i>	В. кустарниковый	Бұташықты шырмауық
Сем. Cuscutaceae Dum. – Повиликовые Арамсоялар тұқымдасы			
302.	<i>Cuscuta stapfiana</i>	Повелика Штапфа	Штапфа арамсоясы
Сем. Boraginaceae Juss. – Бурачниковые Айлаулықтар тұқымдасы			
303.	<i>Argusia sibirica</i>	Аргузия сибирская	Сібір аргузиясы
304.	<i>A. sogdiana</i>	А. согдийская	Соғды аргузиясы
305.	<i>Arnebia decumbens</i>	Арнебия простертая	Жатаған арнебия
306.	<i>A. transcaspica</i>	А. закаспийская	Каспий арнебиясы
307.	<i>Asperugo procumbens</i>	Асперуга простертая, острица простертая	Жатаған жабысқақ
308.	<i>Gastrocotyle hispida</i>	Гастрокотиле шершавый	Бұдыр гастрокотиле
309.	<i>Heliotropium arguzioides</i>	Гелиотроп аргузиевидный	Аргузиe сүйелжасар
310.	<i>H. dasycarpum</i>	Г. волосистоплодный	Түкжемiстi сүйелжасар
311.	<i>Heterocaryum laevigatum</i>	Гетерокарий оголенный	Жалаң гетерокарий
312.	<i>H. rigidum</i>	Г. жесткий	Қатаң гетерокарий
313.	<i>H. subsessile</i>	Г. почти-сидячий	Отырыңқы гетерокарий
314.	<i>H. szovitsianum</i>	Г. Шовица	Шовиц гетерокарий
315.	<i>Lappula microcarpa</i>	Липучка мелкоплодная	Ұсақжемiстi кәрікыз
316.	<i>L. patula</i>	Л. пониклая	Имек кәрікыз
317.	* <i>L. Saphronoviae</i>	Л. Сафроновой	Сафронова кәрікызы
318.	<i>L. spinocarpos</i>	Л. колночеплодная	Тiкенжемiстi кәрікыз
319.	<i>Nonea caspica</i>	Нонeя каспийская	Каспий нонeясы
320.	* <i>Onosma staminea</i>	Оносма тычиночная	Аталық оносма
321.	<i>Paracaryum intermedium</i>	Паракариум промежуточный	Аралық паракариум
322.	<i>Rindera tetraspis</i>	Риндера четырехщитковая	Төртқалқанды риндер
323.	<i>Rochelia bungei</i>	Рохелия Бунге	Бунге рохелиясы
324.	<i>R. retorta</i>	Р. согнутая	Имектi рохелия

325.	<i>Suchtelenia calycina</i>	Сухтеления чашечная	Тостағанша сухтеления
Сем. Lamiaceae Lindl. (Labiatae Juss.) – Яснотковые, или Губоцветные Ерінгүлділер тұқымдасы			
326.	<i>Chamaesphacos ilicifolius</i>	Шалфейчик падуболистный	Еменжапырақты шалфей
327.	<i>Eremostachys tuberosa</i>	Пустынноколосник клубненосный	Түйенекті шөлмасақ
328.	<i>Lagochilus acutilobus</i>	Зайцегуб остродольный	Үшмүшелі қоянжырық
329.	<i>Lallemantia royleana</i>	Лаллеманция Ройля	Ройлев лаллеманциясы
330.	<i>Nepeta cataria</i>	Котовник кошачий	Мысық көкжалбыз
331.	<i>N. pungens</i>	К. колючий	Тікенді көкжалбыз
332.	<i>Thuspeinantha persica</i>	Туспейнанта персидская	Араб туспейнантасы
333.	<i>Ziziphora tenuior</i>	Зизифора тонкая	Нәзік киікоты
Сем. Solanaceae Juss. – Пасленовые Алқалар тұқымдасы			
334.	<i>Hyoscyamus niger</i>	Белена черная	Қара меңдуана
335.	<i>H. pusillus</i>	Б. крошечная	Кіші меңдуана
336.	<i>Lycium ruthenicum</i>	Дереза русская	Орыс тікенбұтасы
Сем. Scrophulariaceae Juss – Норичниковые Сабынқөктер тұқымдасы			
337.	<i>Dodartia orientalis</i>	Додарция восточная	Шығыс текесақал
338.	<i>Linaria dolichoceras</i>	Льянка длинношпорцевая	Ұзынтепкі сиякөк
339.	* <i>L. leptoceras</i>	Л. тонкошпорцевая	Жіңішкетепкі сиякөк
340.	* <i>Scrophularia scoparia</i>	Норичник веничный	Сабақты сабынқөк
341.	<i>Veronica campylopoda</i>	Вероника согнутоногая	Имекті бөденешөп
342.	<i>V. tenuissima</i>	В. тончайшая	Жіңішке бөденешөп
343.	<i>V. triphyllus</i>	В. трехлистная	Үшжапырақты бөденешөп
Сем. Orobanchaceae Vent. – Заразиховые Сұңғылалар тұқымдасы			
344.	<i>Cistanche ambigua</i>	Цистанхе сомнительная	Күмәнді цистанхе
345.	<i>C. salsa</i>	Ц. солончаковая	Сортаң цистанхе
346.	<i>Orobanche cernua</i>	Заразиха поникшая	Еңкіш сұңғыла
Сем. Plantaginaceae Juss. – Подорожниковые Бақажырақтар тұқымдасы			
347.	<i>Plantago lagocephala</i>	Подорожник пушистоголовый	Түкбасты бақажырақ
Сем. Rubiaceae Juss. – Мареновые Рияндар тұқымдасы			
348.	<i>Galium tenuissimum</i>	Подмаренник тончайший	Жабысқақ қызылбояу
349.	<i>G. vaillantii</i>	П. Вайана	Вайан қызылбояу
350.	* <i>Rubia cretacea</i>	Марена меловая	Бор рияны
Сем. Dipsacaceae Juss. - Ворсянковые Қожакендірлер тұқымдасы			
351.	<i>Scabiosa olivieri</i>	Скабиоза Оливье	Оливье қотыроты
Сем. Asteraceae Dumort. (Compositae Giseke) – Астровые, или Сложноцветные			

Күрделігүлділер тұқымдасы			
352.	<i>Acantholepis orientalis</i>	Акантолепис восточный	Шығыс тікенбақ
353.	<i>Acroptilon repens</i>	Горчак ползучий	Жатаған уекіре
354.	<i>Amberboa nana</i>	Амбербоа карликовая	Аласа амбербоа
355.	<i>A. turanica</i>	А. туранская	Тұран амбербоасы
356.	<i>Artemisia kemrudica</i>	Полынь кемрудская	Кемруд жусаны
357.	<i>A. lercheana</i>	П. Лерхе	Лерхов жусаны
358.	<i>A. santolina</i>	П. сантолинная	Қысқа жусан
359.	<i>A. scoparia</i>	П. метельчатая	Шашақты жусан
360.	<i>A. terrae-albae</i>	П. белоземельная	Тамыр жусан
361.	<i>A. tournefortiana</i>	П. Турнефора	Турнефор жусаны
362.	<i>Centaurea squarrosa</i>	Василек растопыренный	Тарбиған гүлкекіре
363.	<i>Cousinia alata</i>	Кузиния крылатая	Қанатты көбенқұйрық
364.	<i>C. astracanica</i>	К. астраханская	Астрахан көбенқұйрығы
365.	<i>C. onopordioides</i>	К. татарниковая	Татар көбенқұйрығы
366.	<i>C. prolifera</i>	К. израстающая	Кіші көбенқұйрығы
367.	<i>C. tenella</i>	К. тоненькая	Жіңішке көбенқұйрығы
368.	* <i>Echinops albicaulis</i>	Мордовник белостебельный	Ақсабақты лакса
369.	<i>E. ritro</i>	М. обыкновенный	Аққұрай лакса
370.	<i>Epilasia hemilasia</i>	Эпилазия полшерстистая	Шалатүкті эпилазиясы
371.	<i>E. mirabilis</i>	Э. удивительная	Тамаша эпилазиясы
372.	<i>Heteracia szovitsii</i>	Гетерация Шовица	Шовиц гетерация
373.	<i>Heteroderis pusilla</i>	Гетеродерис маленький	Ақбас гетеродерис
374.	<i>Hyalea pulchella</i>	Гиалея красивая	Әсем гиалея
375.	* <i>Inula multicaulis</i>	Девясил многостебельный	Сабакты андыз
376.	* <i>Jurinea derderioides</i>	Наголоватка дердериевая	Дердері юринейясы
377.	* <i>J. persimilis</i>	Н. похожая	Ұқсас юринейя
378.	<i>Koelipinia linearis</i>	Кельпиния линейная	Таспа бүрмек
379.	<i>K. tenuissima</i>	К. тончайшая	Жіңішке юринейя
380.	<i>K. turanica</i>	. туранская	Тұран кермек
381.	<i>Lactuca tatarica</i> К	Латук татарский	Татар ассүттіген
382.	<i>L. undulata</i>	Латук волнистый	Татар ассүттіген
383.	<i>Lagoseriopsis popovii</i>	Лагозериопсис Попова	Попов лагозериопсисы
384.	<i>Lagoseris aralensis</i>	Лагозерис аральский	Арал лагозерисі
385.	<i>L. macrantha</i>	Л. крупноцветковый	Ірігүлді лагозерисі
386.	<i>Mausolea eriocarpa</i>	Мавзолея волосистоплодная	Түкжемісті мавзолеясы
387.	<i>Microcephala lamellata</i>	Мелкоголовка пластинчатая	Қатпарлы майдабас
388.	<i>Saussurea salsa</i>	Соссюрея солончаковая	Сортаң соссюрея
389.	<i>Scariola orientalis</i>	Скариола восточная	Шығыс скариоласы
390.	* <i>Scorzonera raddeana</i>	Козелец Радде	Радде таусағызы
391.	<i>S. sericeo-lanata</i>	К. шелковисто-шерстистый	Майдатүкті таусағыз
392.	<i>S. tuberosa</i>	К. клубненосный	Түйнекті таусағыз
393.	<i>Senecio noeanus</i>	Крестовник Ноэ	Ноэ зиягүлі

394.	<i>S. subdentatus</i>	К. малозубчатый	Зеректісті зиягүл
395.	* <i>Stemmacantha nitida</i>	Большеголовник блестящий	Ақ стеммокантасы
396.	<i>Taktajanianthapusilla</i>	Тахтаджаниантха крошечная	Кіші тахтаджаниантхасы
397.	<i>Tanacetum achilleifolium</i>	Пижда тысячелистниковая	Мыңжапырықты түймешетен
398.	<i>T. santolina</i>	П. сантолинная	Сантолин түймешетен
399.	<i>Taraxacum bicornе</i>	Одуванчик двурогий	Қосмүйізді бақбақ
400.	<i>Tragopogon marginifolius</i>	Козлобородник окаймленнолиственный	Жиекжапырақты қойжелкек
401.	<i>T. major</i>	К. большой	Үлкен қойжелкек
402.	<i>T. ruber</i>	Қызыл қойжелкек	К. красный
403.	<i>Tripolium pannonicum</i>	Триполиум паннонский	Кәдімгі триполиум

Ескерту:

- Қазақстанның Қызыл кітабына енген өсімдіктер

* - өсімдіктің эндемикалық түрлері

** - өсімдіктің реликті түрлері

Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы құстарының жүйелі тізімі.

- Отряд Podicipediformes Паганкообразные
Семейство Podicipedidae Поганковые
22. *Podiceps nigricollis* – Черношейная поганка – Қарамойын сұқсыр
23. *Podiceps grisegena* – Серощекая поганка – Сұржақ сұқсыр
- Pelesaniformes – отр. Веслоногие
Семейство Phalacrocoracidae – Баклановые
24. *Phalacrocorax carbo* – Большой баклан – Үлкен сұқызғын
- Отряд Ciconiiformes – Аистообразные
Семейство Ardeidae – Цаплевые
25. *Egretta garzetta* – Малая белая цапля – Кішкене аққұтан
26. *Nycticorax nycticorax* – Кваква – Бақылдақ
27. *Egretta alba* – Большая белая цапля – Аққұтан
28. *Ardea cinerea* – Серая цапля – Көкқұтан
29. *Ardea purpurea* – Рыжая цапля – Қошқыл құтан
- Семейство Threskiornithidae – Ибисовые
30. *Plegadis falcinellus* – Каравайка – Қарабай
31. *Platalea leucorodia* – Колпица – Жалбағай
- Отряд Phoenicopteriformes – Фламингообразные
32. *Phoenicopterus roseus* – Фламинго – Қоқиқаз
- Отряд Anseriformes – Гусеобразные
Подсемейство Anserinae – Гусиные
33. *Anser anser* – Серый гусь – Сұр қаз
34. *Anser erythropus* – Пискулька – Шикылдақ қаз
- Подсемейство Cygnus – Лебединные
35. *Cygnus olor* – Лебедь-шипун – Сыбырлақ аққу
- Подсемейство Tadorninae – Пеганковые
36. *Tadorna ferruginea* – Огарь – Отүйрек
37. *Tadorna tadorna* – Пеганка – Сарыалақаз
- Подсемейство Anatinae – Речные утки
38. *Anas platyrhynchos* – Кряква – Барылдауық үйрек
39. *Anas querquedula* – Чирок-трескунок – Даурықпа шүрегей
40. *Anas crecca* – Чирок-свистунок – Ысылдақ шүрегей
41. *Anas acuta* – Шилохвость – қылқұйрық
42. *Anas clypeata* – Широконоска – жалпақтұмсық үйрек
- Подсемейство Aythiinae – Нырковые утки
43. *Aythya marila* – Голубая чернеть – Көк сүңгуір
- Отряд Falconiformes – Соколообразные
Род Pandion – Скопы
44. *Pandion haliaetus* – Скопа – Балықшы тұйғын
- Род Milvus – Коршуны
45. *Milvus migrans* – Черный коршун – Кезқұйрық
- Род Circus – Луни
46. *Circus cyaneus* – Полевой лунь – Тұз құладыны
47. *Circus macrourus* – Степной лунь – Дала құладыны
48. *Circus aeruginosus* – Болотный лунь – Саз құладыны

Род Accipiter – Ястребы

49. *Accipiter gentiles* – Тетеревятник – Қаршыға
 50. *Accipiter nisus* – Перепелятник – Қырғи
 Род Buteo – Канюки
 51. *Buteo rufinus* – Курганник – Тілеміш
 Род Circaetus – Змеяды
 52. *Circaetus gallicus* – Змеяд – **Жыланжегіш қыран**
 Род Aquila – Орлы
 53. *Aquila heliaca* – Могильник – **Қаракүс**
 54. *Aquila chrysaetos* – Беркут – **Бүркіт**
 55. *Haliaeetus albicilla* – Орлан белохвост – **Аққұйрықты субүркіт**
 56. *Aquila nipalensis* – Степной орел – **Дала қыраны**
 Подсемейство Gypaetinae – Грифы
 57. *Aegyptius monachus* – Черный гриф – Тазқара
 58. *Gyps fulvus* – Белоголовый сип – Ақбас құмай
 59. *Neophron percnopterus* – Стервятник – **Жұртшы**
 60. *Gypaetus barbatus* – Бородач – **Сақалтай**
 Семейство Falconidae – Соколиные
 61. *Falco peregrinus* – Сапсан – **Лашын**
 62. *Falco naumanni* – Степная пустельга – Дала күйкентай
 63. *Falco tinnunculus* – Обыкновенная пустельга – Кәдімгі күйкентай
 64. *Falco cherrug* – **Балобан – Ителгі**
 Отряд Galliformes – Курообразные
 65. *Alectoris chukar* – Кеклик – Кекілік
 Отряд Gruiformes – Журавлеобразные
 Семейство Gruidae – Журавлиные
 66. *Grus grus* – **Серый журавль – Сұр тырна**
 Семейство Rallidae – Пастушковые
 67. *Gallinula chloropus* – Камышница – Қызылқасқа сутартар
 68. *Fulica atra* – Лысуха – Қасқалдақ
 69. *Rallus aquaticus* – Пастушок – Сутартар
 Семейство Otidae – Дрофиные
 70. *Chlamydotis undulate* – **Джек – Жекдуадақ**
 Отряд Charadriiformes – Ржанкообразные
 Подотряд Charadrii – Ржанковые, или Limicoli Куликовые
 Семейство Burhinidae – Авдотковые
 71. *Burhinus oedicnemus* – Авдотка – Тырду
 Семейство Charadriinae – Ржанковые
 Подсемейство Charadriinae – Ржанки
 72. *Charadrius dubius* – Малый зук – Шаушүрілдек
 73. *Charadrius alexandrinus* – Морской зук – Теңіз шүрілдегі
 74. *Charadrius leschenaultii* – Большеклювый зук – Жуантұмсық шүрілдек
 75. *Charadrius asiaticus* – Каспийский зук – Сарысағақ шүрілдек
 76. *Charadrius morinellus* – Хрустан – Алқалы татрен
 Подсемейство Vanellinae – Чибисовые
 77. *Vanellus vanellus* – Чибис – Қызғыш
 Семейство Recurvirostridae – Шилоклювковые
 78. *Himantopus himantopus* – Ходулочник – Ұзынсирақ балшықшы
 79. *Recurvirostra avosetta* – Шилоклювка – Бізтұмсық балшықшы
 Семейство Scolopacidae – Бекасовые

Подсемейство Tringinae – Улиты

80. *Tringa ochropus* – Черныш – Бұлыңғыр
81. *Tringa glareola* – Фифи – Фифи
82. *Tringa nebularia* – Большой улит – Үлкен балықшы

Подсемейство Phalaropodinae – Плавунчиковые

83. *Phalaropus lobatus* – Круглоносый плавунчик – Ақтамақ қалтқы

Подсемейство Calibrindinae – Песочники

84. *Phylomachus pugnax* – Турухтан – Күжіркей
85. *Calidris alpina* – Чернозобик – Қаратес құмдауық
86. *Limicola falcinellus* – Грязовик – Түнбашы

Подсемейство Numeniinae – Веретенниковые

87. *Numenius phaeopus* – Средний кроншнеп – Қасқа шалшықшы
88. *Limosa limosa* – Большой веретенник – Үлкен шырғалақ
89. *Limosa lapponica* – Малый веретенник – Кіші шырғалақ
90. *Glareola nordmanni* – Степная тиркушка – Дала қарақасы
91. *Glareola platincola* – Луговая тиркушка – Қарақас

Подотряд Larі – Чайки

Семейство Laridae – Чайковые

Подсемейств Larinae – Чайки

92. *Larus ichthyaetus* – Черноголовый хохотун – Қылан қарабас шағала
93. *Larus canus* – Сизая чайка – Көк шағала
94. *Larus minutus* – Малая чайка – Кіші шағала
95. *Larus ridibundus* – Озерная чайка – Көл шағаласы
96. *Larus cachinnans* – Хохотунья – Қылаң шағала

Подсемейство Sterninae – Крачки

97. *Chlidonias niger* – Черная крачка – Қара қарқылдақ

Отряд Pterocletiformes – Рябкообразные

Семейство Pteroclididae – Рябковые

98. *Pterocles alchata* – Белобрюхий рябок – Ақбауыр бұлдырық
99. *Pterocles orientalis* – Чернобрюхий рябок – Қарабауыр бұлдырық
100. *Syrhaptus paradoxus* – Саджа – Қылқұйрық бұлдырық

Columbiformes – отр. Голубеобразные

101. *Columba palumbus* – Вяхирь – Дыркептер
102. *Columba livia* – Сизый голубь – Көк кептер
103. *Streptopelia decaocto* – Кольчатая горлица – Сакиналы түркептер
104. *Streptopelia turtur* – Обыкновенная горлица – Түркептер
105. *Streptopelia senegalensis* – Малая горлица – Кіші түркептер

Отряд Cuculiformes – Кукушкообразные

Семейство Cuculidae – Кукошковые

106. *Cuculus canorus* – Обыкновенная кукушка – Кәдімгі көкек

Отряд Strigiformes – Совеобразные

Семейство Strigidae – Совиные

107. *Bubo bubo* – Филин – Үкі
108. *Asio flammea* – Болотная сова – Саз жапалағы
109. *Athene noctua* – Домовой сыч – Байғыз

Отряд Caprimulgiformes – Козодоеобразные

Семейство Caprimulgidae – Козодоевые

110. *Caprimulgus europaeus* – Обыкновенный козодой – Кәдімгі тентекқұе

Отряд Apodiformes – Стрижеобразные

- Семейство Apodidae – Стрижиные
111. *Apus apus* – Черный стриж – Қара сұрқарлығаш
112. *Apus melba* – Белобрюхий стриж – Ақбауыр сұрқарлығаш
- Отряд Coraciiformes – Ракшеобразные
113. *Coracias garrulus* – Сизоворонка – Көкқарға
- Отряд Urupiformes – Удодообразные
114. *Upupa epops* – Удод – Бәбісек
- Отряд Picidae – Дятловые
115. *Jynx torquilla* – Вертишейка – Дүпілдек
- Семейство Meropidae – Щурковые
116. *Merops persicus* – Зеленая щурка – Жасыл аражегіш
117. *Merops apiaster* – Золотистая щурка – Сарыалқым аражегіш
- Отряд Passeriformes – Воробьинообразные
- Семейство Hirundinidae – Ласточковые
118. *Riparia riparia* – Береговая ласточка – Жар қарлығашы
119. *Delichon urbica* – Воронок – Қала қарлығашы
120. *Hirundo rustica* – Деревенская ласточка – Қыстау қарлығашы
- Семейство Alaudidae – Жаворонковые
121. *Galerida cristata* – Хохлатый жаворонок – Айдарлы бозторғай
122. *Calandrella brachydactyla* – Малый жаворонок – Теңбілтес бозторғай
123. *Calandrella rufescens* – Серый жаворонок – Сұр бозторғай
124. *Melanocorypha yeltoniensis* – Черный жаворонок – Қара бозторғай
125. *Melanocorypha bimaculata* – Двупятнистый жаворонок – Қараалқалы бозторғай
126. *Eremophila alpestris* – Рогатый жаворонок – Құлақты бозторғай
127. *Melanocorypha leucoptera* – Белокрылый жаворонок – Аққанат бозторғай
128. *Melanocorypha calandra* – Степной жаворонок – Дала бозторғайы
- Семейство Motacillidae – Трясогузковые
- Подсемейство Anthinae – Коньки
129. *Anthus campestris* – Полевой конек – Тұз жадырақ
- Подсемейство Motacillinae – Трясогузки
130. *Motacilla alba* – Белая трясогузка – Ақ шақшақай
131. *Motacilla personata* – Маскированная трясогузка – Қарамасын шақшақай
132. *Motacilla flava* – Желтая трясогузка – Сары шақшақай
133. *Motacilla lutea* – Желтоголовая трясогузка – Сарыбас шақшақай
134. *Motacilla feldegg* – Черноголовая трясогузка – Қарабас шақшақай
- Семейство Laniidae – Сорокопудовые
135. *Lanius phoenicuroides* – Рыжехвостый жулан – Қызылқұйрық тағанақ
136. *Lanius excubitor* – Серый сорокопуд – Үлкен тағанақ
137. *Lanius minor* – Чернолобый сорокопуд – Кіші тағанақ
138. *Lanius collurio* – Европейский жулан – Жасылбас тағанақ
- Семейство Oriolidae – Иволговые
139. *Oriolus oriolus* – Иволга – Мысықторғай
- Семейство Sturnidae – Скворцовые
140. *Sturnus vulgaris* – Обыкновенный скворец – Кәдімгі қараторғай
141. *Sturnus roseus* – Розовый скворец – Алаторғай
142. *Acridotheres tristis* – Майна – Сарыжағал қараторғай
- Семейства Corvidae – Врановые
143. *Pica pica* – Сорока – Сауысқан
144. *Corvus monedula* – Галка – Шауқарға

145. *Corvus cornix* – Серая ворона – Ала қарға
 146. *Corvus frugilegus* – Грач – Таған
 147. *Corvus corax* – Ворон обыкновенный – Кәдімгі құзғын
 Род *Sylvia* – Славки
 Семейство *Sylviidae* – Славковые
 148. *Hippolais languidae* – Большая борматушка – Үлкен миңгірлік
 149. *Hippolais rama* – Южная бормотушка
 150. *Hippolais languida* – Пустынная пересмешка – Шөл әжуаны
 151. *Sylvia borin* – Садовая славка – Бақ сандуғашы
 152. *Sylvia curruca* – Славка-завирушка – Боз сандуғаш
 153. *Sylvia nana* – Пустынная славка – Үшқұлақ сандуғаш
 154. *Sylvia atricapilla* – Черноголовая славка – Қарабас сандуғаш
 155. *Sylvia communis* – Серая славка – Боз сандуғаш
 156. *Scotocerca inquieta* – Скотоцерка – Айналғыш мақтанторғай
 Род *Phylloscopus* – Пеночки
 157. *Phylloscopus trochilus* – Пеночка-весничка – Көктем сайрауығы
 158. *Phylloscopus collybita* – Пеночка-теньковка – Саяшыл сайрауық
 Род *Acrocephalus* – Камышовки
 159. *Acrocephalus dumetorum* – Садовая камышевка – Бақ айқабағы
 160. *Acrocephalus scirpaceus* – Тростниковая камышовка – Қамыс айқабағы
 161. *Acrocephalus arundinaceus* – Дроздовидная камышовка – Шырырдауық айқабақ

Семейство *Muscicapidae* – Мухоловковые

162. *Ficedula hypoleuca* – Мухоловка-пеструшка – Теңбіл шыбыншы
 163. *Muscicapa striata* – Серая мухоловка – Сұр шыбыншы
 Семейство *Turdidae* – Дроздовые
 164. *Oenanthe oenanthe* – Обыкновенная каменка – Кәдімгі тасшыбжық
 165. *Oenanthe pleschanka* – Каменка-пleshанка – Қасқа шыбжық
 166. *Oenanthe isabellina* – Каменка-плясунья – Шыбжын тасшыбжық
 167. *Oenanthe deserti* – Пустынная каменка – Шөл тасшыбжығы
 168. *Oenanthe finschii* – Черношейная каменка – Қараалқымды тасшыбжық
 169. *Phoenicurus phoenicurus* – Обыкновенная горихвостка – Кәдімгі қызылқұйрық
 170. *Phoenicurus ochruros* – Горихвостка-чернушка – Қошқыл қызылқұйрық
 171. *Turdus merula* – Чернозобый дрозд – Қаражемсаулы сайрақ
 172. *Turdus pilaris* – Рябинник – Шетен сайрақ
 173. *Saxicola rubetra* – Луговой чекан – Жағал шақшақ
 174. *Saxicola torquata* – Черноголовый чекан – Қарабас шақшақ
 175. *Monticola saxatilis* – Пестрый каменный дрозд
 176. *Luscinia svecica* – Варакушка – Алабұлбұл
 177. *Cercotrichas galactotes* – Тугайный соловей – Тоғай бұлбұлы
 Семейство *Paradoxornithidae* – Суторовые
 178. *Panurus biarmicus* – Усатая синица – Мұртты шымшық
 Семейство *Paridae* – Синицевые
 179. *Remiz pendulinus* – Обыкновенный ремез – Кәдімгі құрқылтай
 Семейство *Passeridae* – Воробьиные
 180. *Passer domesticus* – Домовой воробей – Торғай
 181. *Passer indicus* – Индийский воробей – Қылаң торғай
 182. *Passer montanus* – Полевой воробей – Жауторғай
 183. *Petronia petronia* – Каменный воробей – Тас торғай

Семейство Fringillidae – Вьюрковые

184. *Rhodospiza obsoleta* – Буланный вьюрок – Шөл қунақ
185. *Fringilla coelebs* – Зяблик – Жаурауық
186. *Fringilla montifringilla* – Юрок – Құнақ
187. *Carduelis carduelis* – Щегол – Кәдімгі пайыз
188. *Carduelis spinus* – Чиж – Шыпшық
189. *Carpodacus erythrinus* – Обыкновенная чечевица – Кәдімгі құралай
190. *Bucanetes githagineus* – Пустынный снегирь – Шөл суықторғайы

Семейство Emberizidae – Овсянковые

191. *Emberiza citrinella* – Обыкновенная овсянка – Кәдімгі сұлыкеш
192. *Emberiza leucocephalos* – Белошапочная овсянка – Ақбас сұлыкеш
193. *Emberiza hortulana* – Садовая овсянка – Бақ сұлыкеш
194. *Emberiza bruniceps* – Желчная овсянка – Сарығалдақ сұлыкеш
195. *Emberiza schoeniclus* – Тростниковая овсянка – Қамыс сұлыкеш

Ескерту:

Қазақстан Республикасының Қызыл кітабына енген түрлер қою шрифтпен белгіленген.

Қорықтағы жаңа түрлер қызыл түспен белгіленген.

Қазақстан Республикасы Маңғыстау облысының және Үстірт мемлекеттік табиғи қорығының қосмекенділер мен бауырымен жорғалаушылар түрлерінің жүйелі тізбесі

Класс Земноводные – AMPHIBIA

Отряд Бесхвостые земноводные – Anura Rafinesque, 1815

Семейство Жабы – Bufonidae Gray, 1825

Род Зеленые Жабы – *Pseudepidalea* Frost, et al., 2006

Зеленая жаба – *Pseudepidalea viridis* Laurenti, 1768**

Семейство Лягушки – Ranidae Gray, 1825

Род Зеленые лягушки – *Pelophylax* Fitzinger, 1843

Озерная лягушка – *Pelophylax ridibunda* Pallas, 1771

Класс Пресмыкающиеся – REPTILIA

Отряд Черепахи – Testudines Batsch, 1788

Семейство Американские пресноводные черепахи – Emydidae Rafinesque, 1815

Род Болотные черепахи – *Emys* Duméril, 1806

Болотная черепаха – *Emys orbicularis* (Linnaeus, 1758)

Семейство Сухопутные черепахи – Testudinidae Batsch, 1788

Род Среднеазиатские черепахи – *Agrionemys* Khozatsky et Mlynarski, 1966

Среднеазиатская черепаха – *Agrionemys horsfieldii* (Gray, 1844)**

Надотряд Чешуйчатые – Squamata Opperl, 1811

Отряд Ящерицы – Sauria Mccartney, 1822

Семейство Гекконы – Gekkonidae Gray, 1825

Род Североазиатские геккончики – *Alsophylax* Fitzinger, 1843

Пискливый геккончик – *Alsophylax pipiens* (Pallas, 1814)

Род Гребнепалые гекконы – *Crossobamon* Boettger, 1888

Гребнепалый геккон – *Crossobamon evermanni* (Wiegmann, 1834)**

Род Тонкопалые гекконы – *Cyrtopodion* Fitzinger, 1843

Каспийский геккон – *Cyrtopodion caspium* (Eichwald, 1831)**

Род Средиземноморские тонкопалые гекконы – *Mediodactylus* Szczerbak et Golubev, 1977 (1978)

Серый геккон – *Mediodactylus russowii* (Strauch, 1887)**

Род Сцинковые гекконы – *Teratoscincus* Strauch, 1863

Сцинковый геккон – *Teratoscincus scincus* (Schlegel, 1858)**

Семейство Агамовые – Agamidae Spix, 1825

Род Равнинные агамы – *Trapelus* Cuvier, 1816

Степная агама – *Trapelus sanguinolentus* (Pallas, 1814)**

Род Круглоголовки – *Phrynocephalus* Kaup, 1825

Такырная круглоголовка – *Phrynocephalus helioscopus* (Pallas, 1771)**

Ушастая круглоголовка – *Ph. mystaceus* (Pallas, 1776)

Казахлышорская круглоголовка-вертихвостка – *Ph. guttatus salsatus* Golubev et al., 1995*

Семейство Сцинковые – Scincidae Opperl, 1811

Род Гологлазы – *Ablepharus* Fitzinger In Eversmann, 1823

Пустынный гологлаз – *Ablepharus deserti* Strauch, 1876

Семейство Настоящие ящерицы – Lacertidae Bonaparte, 1831

Род Ящурки – *Eremias* Fitzinger In Wiegmann, 1834

Разноцветная ящурка – *Eremias arguta* (Pallas, 1773)

Средняя ящурка – *E. intermedia* (Strauch, 1876)**
 Линейчатая ящурка – *E. lineolata* (Nikolsky, 1896)*
 Полосатая ящурка – *E. scripta* (Strauch, 1867)*
 Быстрая ящурка – *E. velox* (Pallas, 1771)**
Род Зеленые ящерицы – *Lacerta* Linnaeus, 1758
 Прыткая ящерица – *Lacerta agilis* Linnaeus, 1758*
Отряд Змеи – **Serpentes Linnaeus, 1758**
Семейство Ложноногие, или Удавы – Boidae Gray, 1825
Род Удавчики – *Eryx* Daudin, 1803
 Песчаный удавчик – *Eryx miliaris* (Pallas, 1773)**
 Восточный удавчик – *E. tataricus* (Lichtenstein, 1823) *
Семейство Ужеобразные – Colubridae Oppel, 1811
Род Лазающие полозы – *Elaphe* Fitzinger In Wagler, 1833
 Узорчатый полоз – *Elaphe dione* (Pallas, 1773)**
 Палласовполоз – *E. sauromates* (Pallas, 1811)**
Род Настоящие ужи – *Natrix* Laurenti, 1768
 Водянойуж – *N. tessellata* (Laurenti, 1768)
Род Плоскоголовые полозы – *Platycephalus* Blyth, 1860
 Поперечнополосатый полоз – *Platycephalus karelini* (Brandt, 1838)**
Род Песчаные змеи – *Psammophis* Bole In Fitzinger, 1826
 Стрела-змея – *Psammophis lineolatus* (Brandt, 1838)**
Род Чешуелобые полозы – *Spalerosophis* Jan In de Filippi, 1843
 Чешуелобый полоз – *Spalerosophis diadema* (Schlegel, 1837)**
Семейство Гадюковые змеи, или Гадюки – Viperidae Laurenti, 1768
Род Щитомордники – *Gloydius* Hogeet Romano-Hoge, 1981
 Обыкновенный щитомордник – *Gloydius halys* (Pallas, 1776)

Примечания:

* – виды, данные об обитании которых на территории Мангистауской области в настоящее время вызывают сомнения и требуют подтверждения

** – виды, отмеченные непосредственно на территории УГПЗ

Ескертулер:

* – қазіргі уақытта Маңғыстау облысында болуы туралы деректер күмәнді және растауды қажет ететін түрлер

** – ҮМТҚ аумағында нақты тіркелген түрлер

Маңғыстау облысының Қаракия ауданындағы Маңғышлақ және Үстірт жонының оңтүстік бөлігіндегі, оның ішінде Үстірт МТҚ аумағында мекендейтін (бұрын өмір сүрген) сүтқоректілер түрлерінің тізімі (Плахов, 2006 – өзгертулермен).

Класс МЛЕКОПИТАЮЩИЕ – MAMMALIA

Отряд Насекомоядные – Insectivora

Семейство Ежовые – Erinaceidae

Ушастыйёж – *Hemiechinus auritus* [Gmelin](#), 1770 **

Длинноиглыйёж – *Paraechinus hypomelas* ([Brandt](#), 1836) **

Семейство Землеройковые – Soricidae

Малая белозубка – *Crocidura suaveolens* ([Pallas](#), 1811) **

Пегий путорак – *Diplomesodon pulchellum* (Lichtenstein, 1823 **)

Отряд Рукокрылые – Chiroptera

Семейство Гладконосы летучие мыши – Vespertilionidae

Усатая ночница – *Myotis mystacinus* (Kuhl, 1817)

Серый ушан – *Plecotus austriacus* Fischer, 1829

Пустынный кожан – *Eptesicus bottae* Peters, 1869 **

Двухцветный кожан – *Vespertilio murinus* Linnaeus, 1758

Белобрюхий стрелоух – *Otonycteris hemprichii* (Peters, 1859) **

Семейство Подковоносы – Rhinolophidae

Большой подковонос – *Rhinolophus ferrumequinum* (Schreber, 1774) ***

Отряд Хищные – Carnivora

Семейство Псовые – Canidae

Волк – *Canis lupus* Linnaeus, 1758 **

Азиатский шакал – *Canis aureus* Linnaeus, 1758

Корсак – *Vulpes corsac* (Linnaeus, 1768)

Обыкновенная лисица – *Vulpes vulpes* Linnaeus, 1758 **

Енотовидная собака – *Nyctereutes procyonoides* (Gray, 1834)

Семейство Куньи – Mustelidae

Ласка – *Mustela nivalis* (Linnaeus, 1766)

Степной хорь – *Mustela eversmanni* Lesson, 1827 **

Перевязка – *Vormela peregusna* (Güldenstädt, 1770) **

Медоед – *Mellivora capensis* Schreber, 1776**

Семейство Кошачьи – Felidae

Степной кот – *Felis silvestris lybica* Forster, 1780**

Барханный кот – *Felis margarita* Loche, 1858*

Манул – *Felis manul* (Pallas, 1776)*

Каракал – *Caracal caracal* (Schreber, 1776)**

Переднеазиатский леопард – *Panthera pardus ciscaucasica* (Satunin, 1914)

Гепард – *Acinonyx jubatus* Schreber, 1775 ***

Семейство Гиены – Hyaenidae

Полосатая гиена – *Hyaena hyaena* Linnaeus, 1758

Отряд Artiodactyla Парнокопытные

Семейство Bovidae Полорогие

Джейран – *Gazella subgutturosa* Güldenstädt, 1780**

Сайгак – *Saiga tatarica* (Linnaeus, 1766)***

Устюртский горный баран (уриал) – *Ovis vignei arcal* Eversmann, 1850**

Семейство Свиньи

Кабан – *Sus scrofa* Linnaeus, 1758***

Отряд Rodentia Грызуны

Семейство Sciuridae Беличьи

Желтый суслик – *Spermophilus fulvus* (Lichtenstein, 1823)**

Семейство Hystricidae Дикобразы

Индийский дикобраз – *Hystrix indica* Kerr, 1792 *

Семейство пятипалые тушканчики – Allactagidae

Большой тушканчик – *Allactaga major* (Kerr, 1792)**

Малый тушканчик – *Allactaga elater* (Lichtenstein, 1825)**

Тушканчик Северцова – *Allactaga severtzovi* Vinogradov, 1925

Тушканчик-прыгун – *Allactaga sibirica* Foster, 1778

Приаральский толстохвостый тушканчик – *Pygeretmus platyurus* Lichtenstein, 1823

Тарбаганчик – *Pygeretmus pumilio* (Kerr, 1792) **

Семейство трехпалые тушканчики – Dipodidae

Емуранчик – *Stylodipus telum* (Lichtenstein, 1823)**

Мохноногийтушканчик – *Dipus sagitta* (Pallas, 1773)

СемействоCricetidae Хомяковые

Серыйхомячок – *Cricetulus migratorius* (Pallas, 1773)**

ХомячокЭверсманны – *Allocricetulus evermanni* (Brandt, 1859)

Общественнаяполевка – *Microtus socialis* (Pallas, 1773)

Обкновеннаяслепушонка – *Ellobius talpinus* (Pallas, 1770)**

СемействоGerbillidae Песчанковые

Гребенщикова (тамарисковая)песчанка – *Meriones tamariscinus* (Pallas, 1773)

Краснохвостаяпесчанка – *Meriones libycus*Lichtenstein, 1823 **

Полуденнаяпесчанка – *Meriones meridianus* (Pallas, 1773)**

Большаяпесчанка – *Rhombomys opimus* (Lichtenstein, 1823)**

СемействоMuridae Мышиные

Домоваямышь – *Mus musculus* Linnaeus, 1758**

Отряд Lagomorpha Зайцеобразные

СемействоLeporidae Зайцевые

Заяцтолай, илипесчаник– *Lepus tolai* Pallas, 1778 **

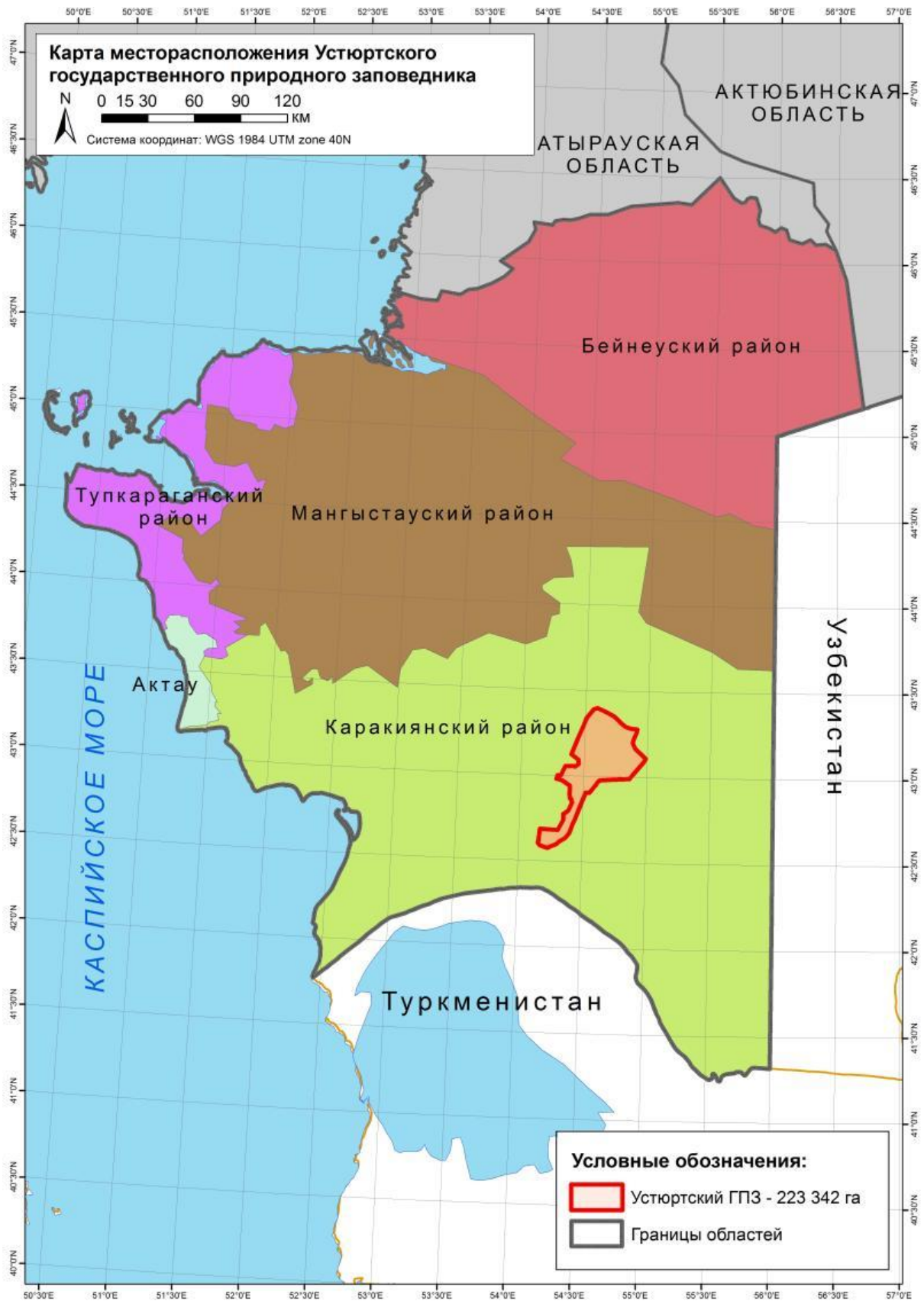
Ескертулер:

* – Маңғыстау облысының аумағында және Үстірт МТҚ аумағында пайда болуы туралы деректер қазіргі уақытта күмән туғызатын және растауды қажет ететін түрлер;

** – ҮМТҚ аумағында оның өмір сүру кезеңінде нақты тіркелген түрлер;

*** – соңғы 50-100 жылда ҮМТҚ аумағында жойылып кеткен түрлер

ТАҚЫРЫПТЫҚ КАРТАЛАР

Үстірт МТҚ шекарасындағы өзгертулер картасы

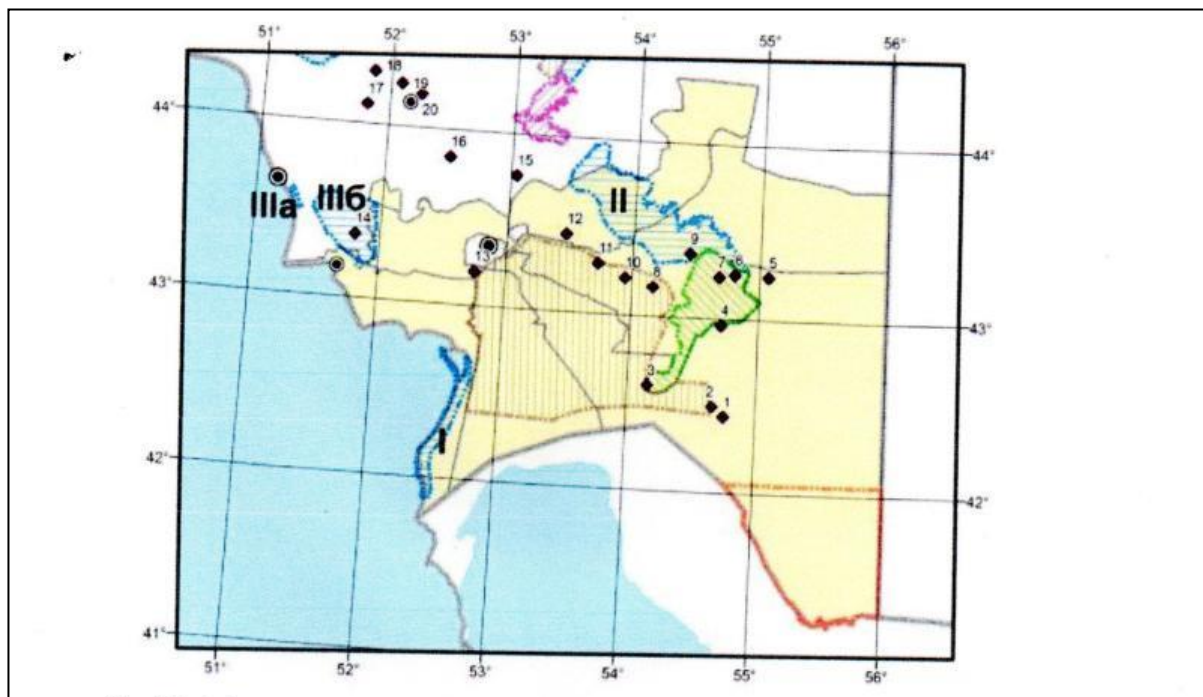

Рис. 3.1.1.1. Схема размещения ООПТ на территории Каракиянского района.

Условные обозначения

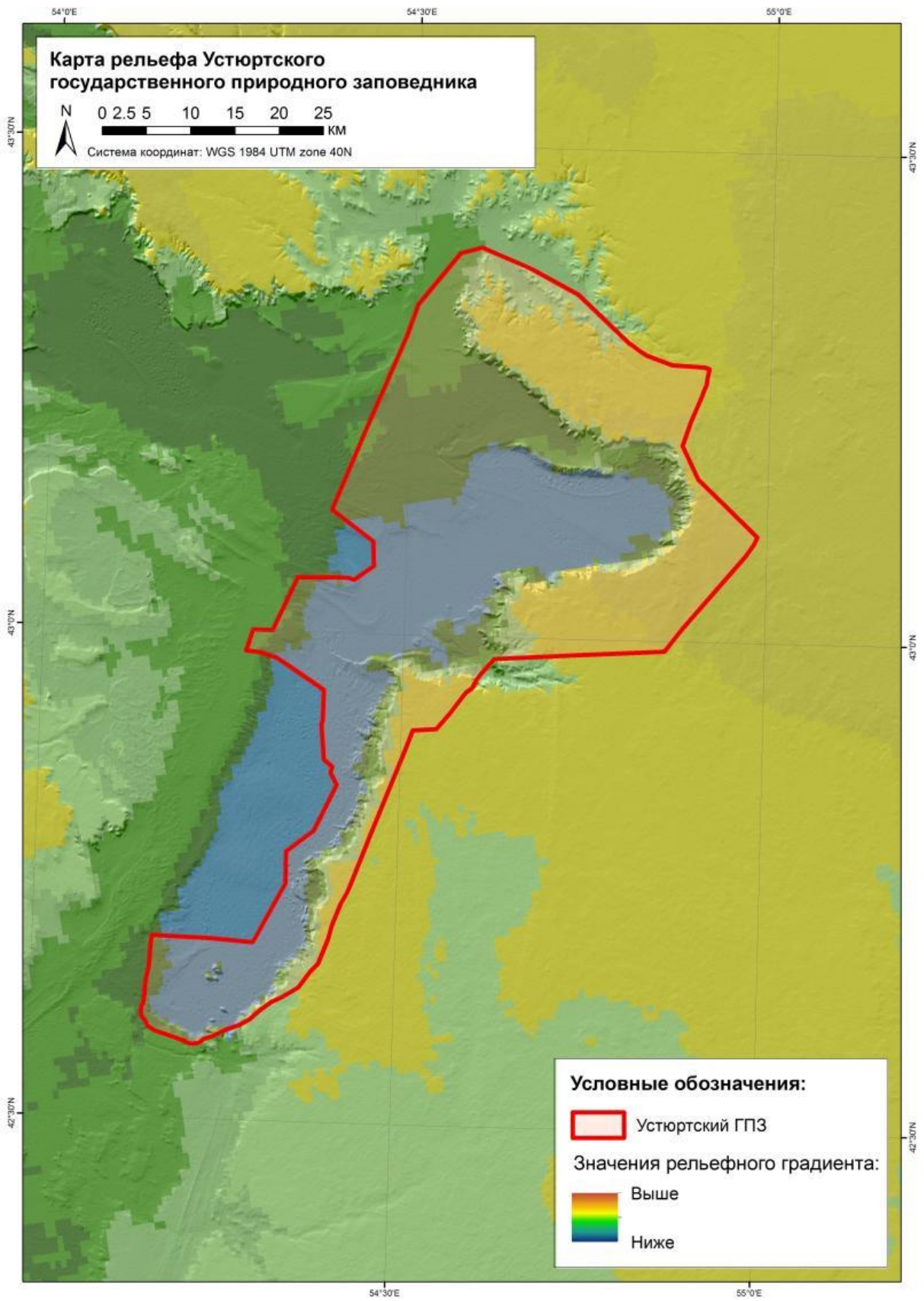
- – памятники природы (объекты ПЗФ)
- – Устыртский государственный природный заповедник
- – государственный природный заказник
- – государственный региональный природный парк «Кызылсай»
- – Кендерли-Каясанская государственная заповедная зона
- – территория проектируемого кластерного участка «Южный Устырт» Устыртского государственного природного заповедника

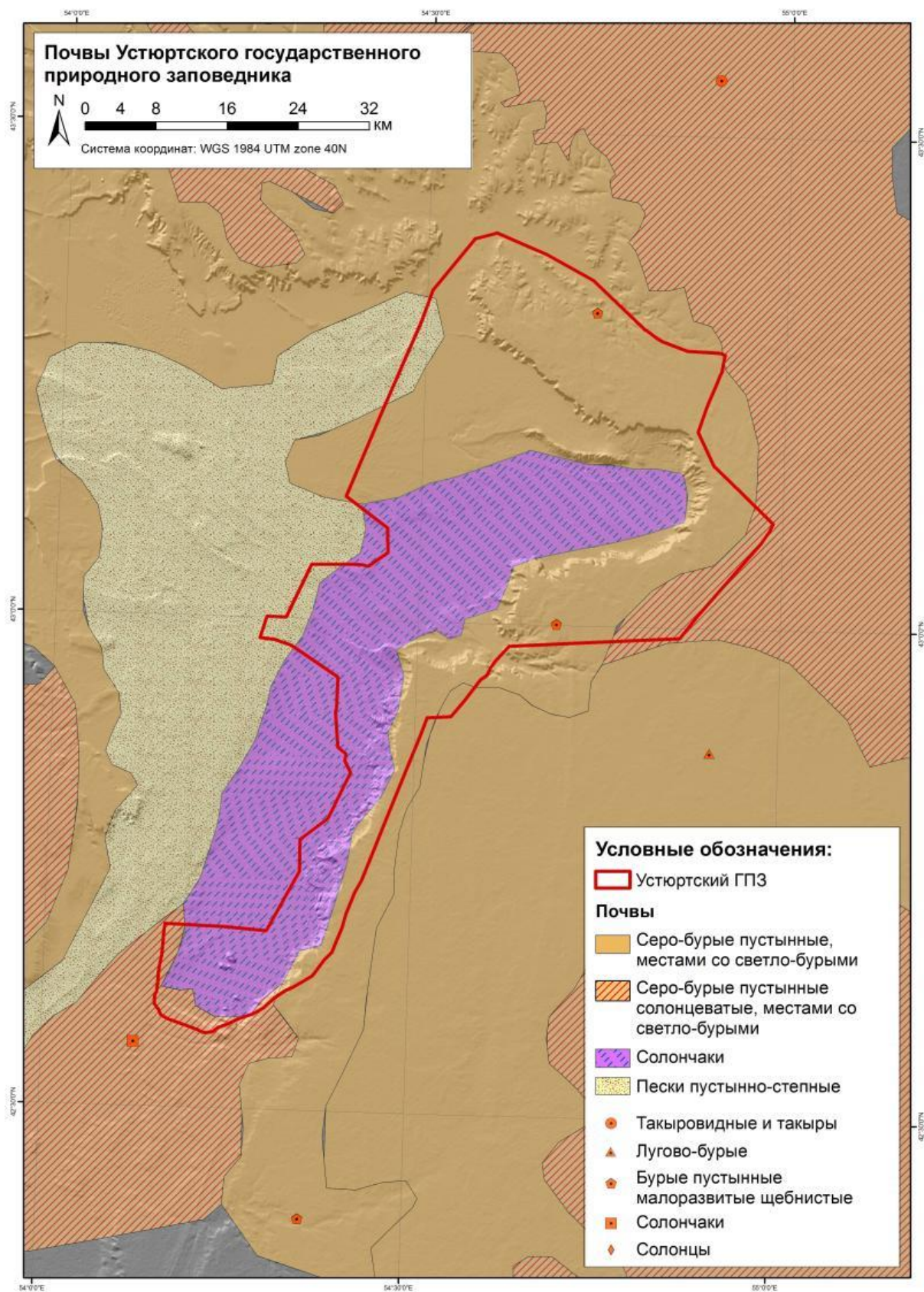
Государственные природные заказники:

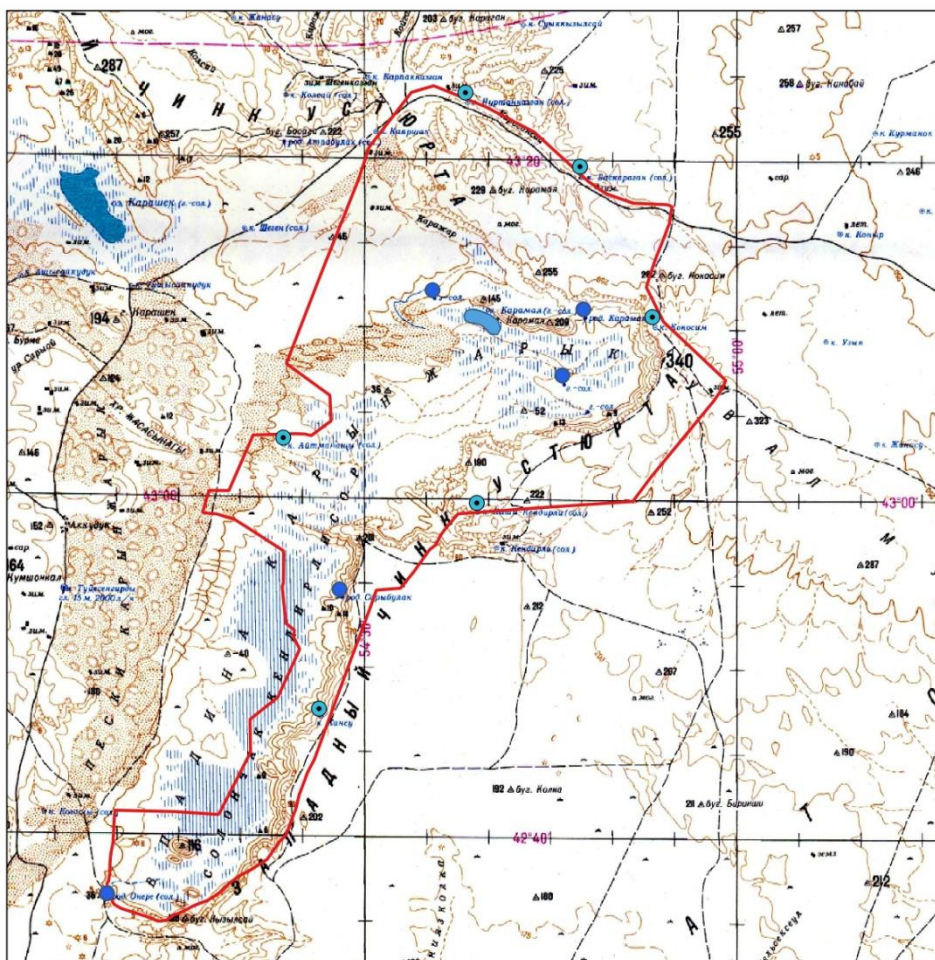
I – ГПЗ местного значения «Адамтас»

II – ГПЗ местного значения «Жабайушкан»

IIIa, IIIб – Каракия-Каракольский
ГПЗ республиканского
значения

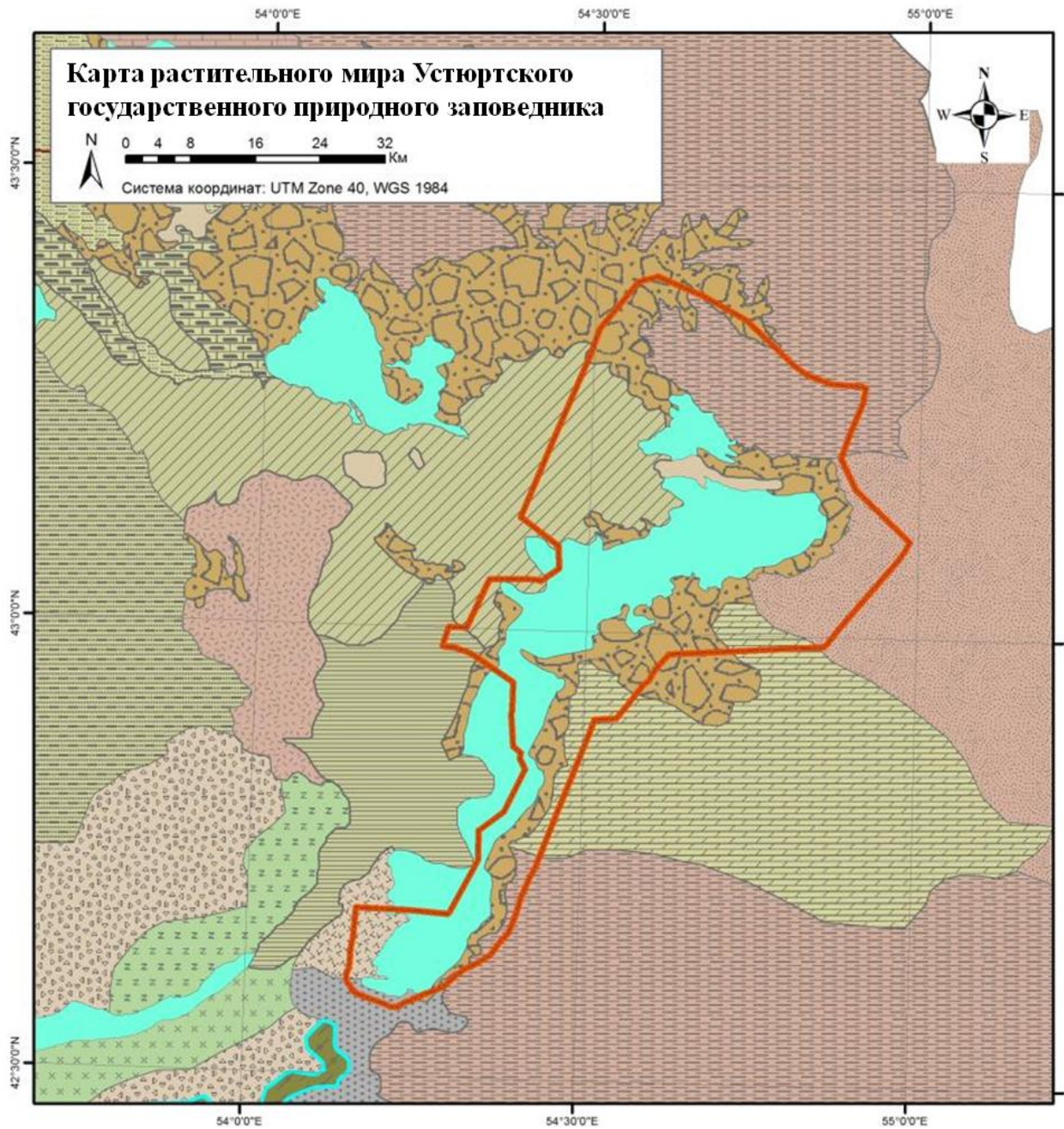
Карта гидрографии Устьюртского ГПЗ

- Граница Устьюртского ГПЗ
- Родники
- Колодцы
- Пересыхающие озера

Масштаб: 1:700000

© АСБК, 2024

Условные обозначения:

Западно-северотуранские средние (настоящие) пустыни

Гурганскополынные

1

Биюргуновые (*Anabasis salsa*)

2

3

4

19

Саксаульчиковые

5

Многолетнесолянковые

6

7

18

20

Саксауловые

8

9

Западно-южнотуранские южные пустыни

Кемрудополынные

10

Тетыровые

11

12

13

Многолетнесолянковые

14

Черносаксауловые

15

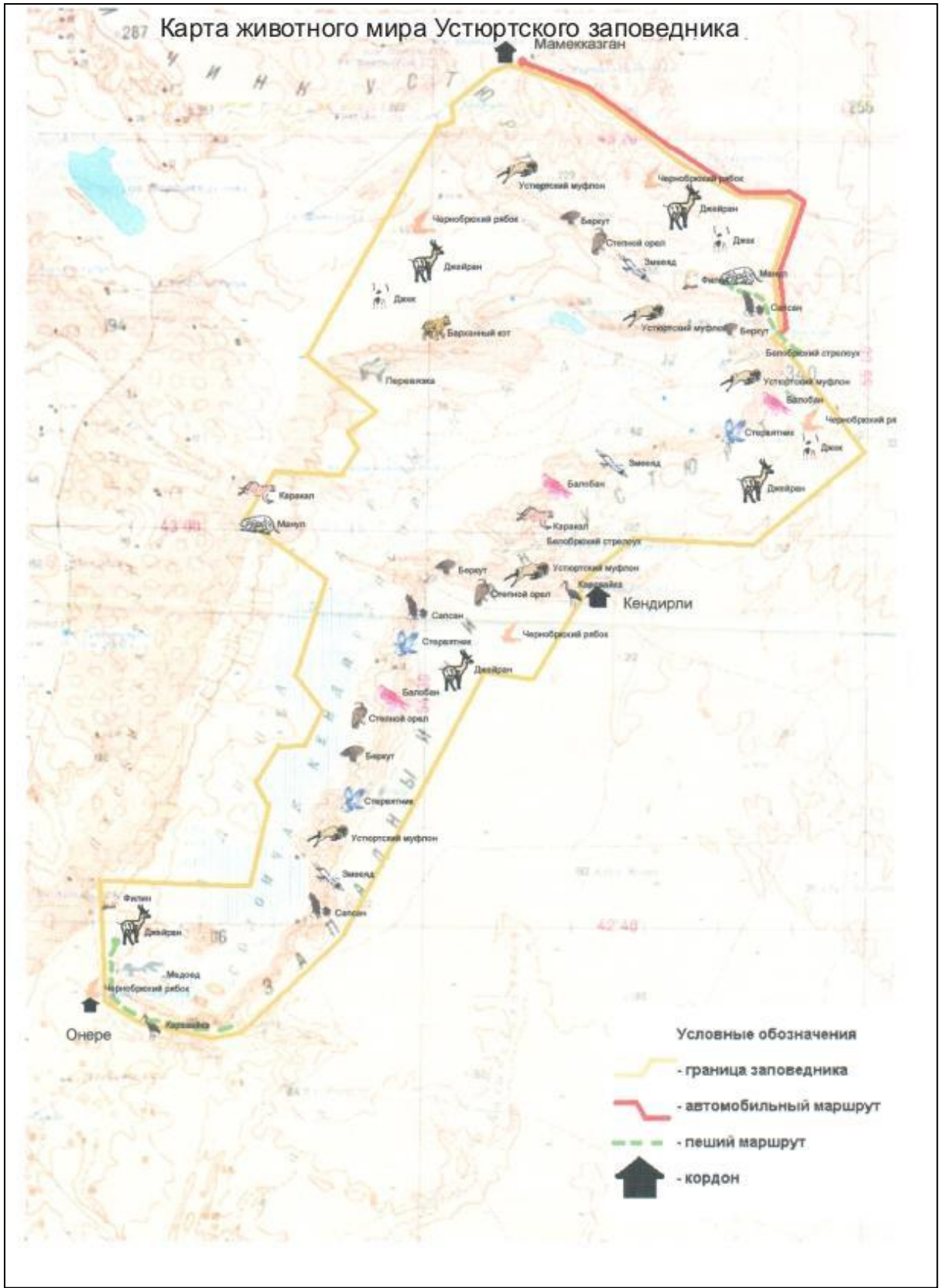
16

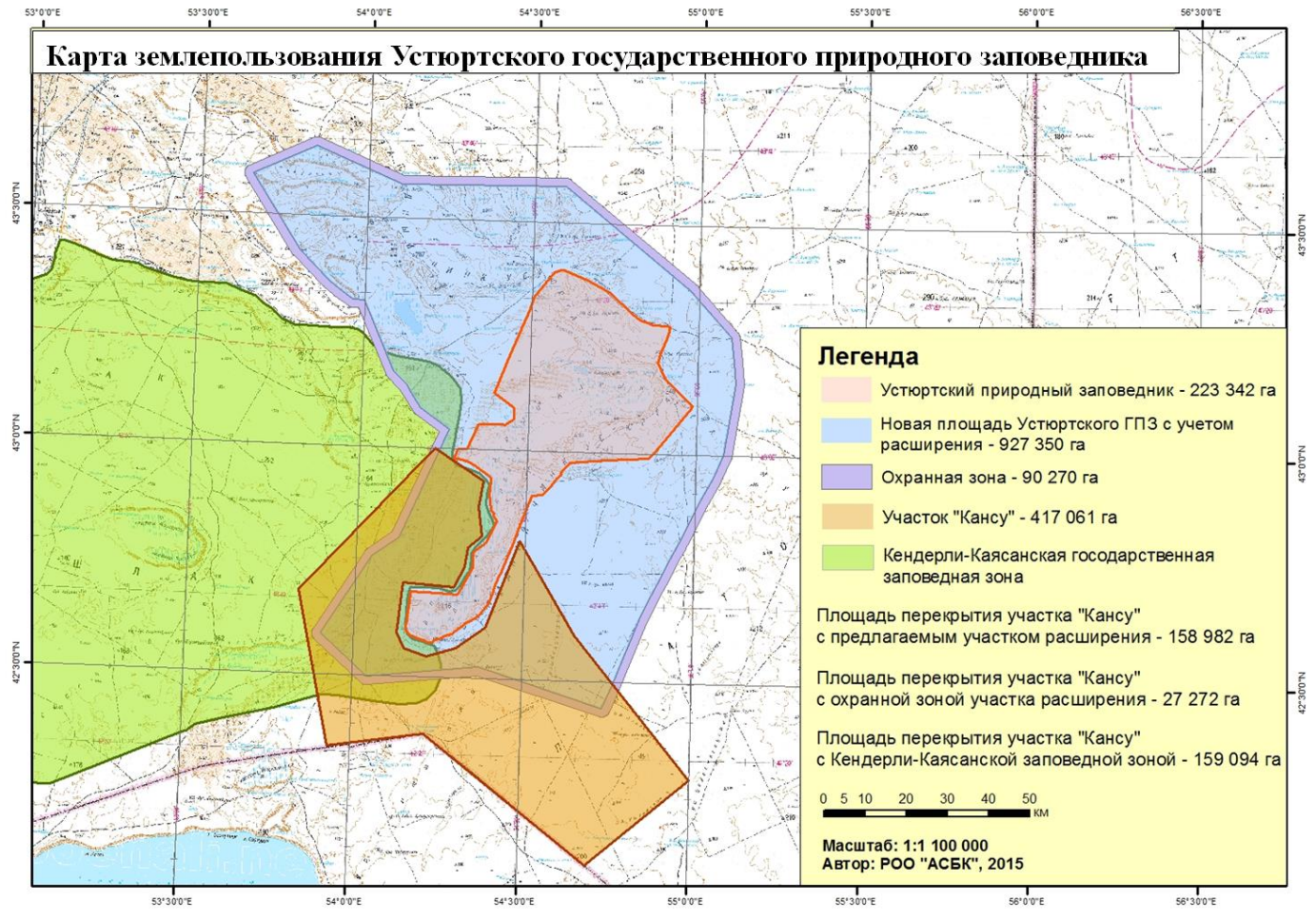
Сор

17

287 Карта животного мира Устьюртского заповедника

Үстірт МТҚ аудандастыру бойынша картасы

